

Seyyid Burhaneddin Çelebi
Letâif-i Nasreddin Hoca
Nasreddin Hoca Lâtifeleri
(Burhaniye Tercümesi)

PROF. DR. FİKRET TÜRKMEN, 1945 yılında Yozgat'ın Boğazlıyan kazasına bağlı Abdilli köyünde dünyaya geldi. İlkokulu köyünde, ortaokulu Boğazlıyan'da, liseyi ise Bursa Işıklar Askerî Lisesi'nde okudu. 1963 Kasım ayında girdiği Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1967 yılında mezun olarak Konya Erkek Lisesi Edebiyat öğretmenliğine atandı. 1968 yılında Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde halk edebiyatı asistanı oldu. 1972 yılında, Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın yanında *Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma* isimli çalışması ile doktorasını tamamladı. 1974-1976 yılları arasında, Paris'te Prof. Dr. Pertev Naili Boratav'ın yanında Sorbonne'daki folklor metodolojisi ve halk edebiyatı ile ilgili ders, seminer ve konferanslara katıldı. Türkiye'ye döndüğünde 1976-1978 yıllarında Atatürk Üniversitesi'nde çalıştı. 1978 yılında Ege Üniversitesi'nde yeni açılan Sosyal Bilimler Fakültesi'ne (şu anki Edebiyat Fakültesi) naklen atandı. 1980 yılında "Tahir ile Zühre" isimli eseri ile doçent, 1986 yılında "Nasreddin Hoca Fıkraları" konulu tezi ile de profesör oldu. 1992 yılında Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü'nü kurdu ve kurucu müdür olarak 2012 yılında kadar görev yaptı. Fikret Türkmen 1995 yılında Manas Destanı üzerindeki çalışmaları ve yayınladığı araştırmaları ile Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı tarafından "Manas-1000" nişanı ile ödüllendirilmiş, 1996 yılında da Türkmenistan'ın en büyük ödülü olan "Uluslararası Mahdumkulu Ödülü" verilmiştir. Türk Dünyası'na yönelik başarılı çalışmalarından dolayı, 1999 yılında Türksav tarafından "Türk Dünyasına Hizmet Ödülü"ne layık görülen Türkmen, 2012 yılında yaş haddinden emekli oldu ve Ege Üniversitesi Senatosu tarafından üstün hizmet altın madalyası ile ödüllendirildi.

ESERLERİ: *Âşık Garip Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma* 1974; *Tahir ile Zühre Hikâyesi* 1983; *Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri* 1992; *Sahada Folklor Derleme Teknikleri* 1992; *Türkmen Şiir Antolojisi* (Gurbandurdı Geldiyev'le) 1995; *Halkbilimi Yöntemi* (K. Krohn-J. Krohn'dan, Günsel İçöz ile, 1995; *Manas Destanı Üzerine İncelemeler* (Çeviriler I) 1995; *Manas Destanı* (Alimcan İnayet ile) 1995; *Türkmen Şiir Antolojisi* (1995), *Tahir ile Zühre* 1998; *Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi* Akademi Kitabevi 1999; *Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikayeleri* 2008.

Seyyid Burhaneddin Çelebi → 90205 Letâif-i Nasreddin Hoca Nasreddin Hoca Lâtifeleri (Burhaniye Tercümesi)

İnceleme-Şerh

Hazırlayan
Prof. Dr. Fikret Türkmen

E.Ü.TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ	
Prof.Dr.Fikret TÜRKMEN KÜTÜPHANESİ	
Kayıt No:	15851
Tasnif No:	T817.23

T817.23

Büyüyenay Yayınları: 34
Araştırma-İnceleme: 3

**Seyyid Burhaneddin Çelebi
Nasreddin Hoca Latifeleri
(Burhaniye Tercümesi)**

Hazırlayan

Prof. Dr. Fikret Türkmen

Özgün Adı

Letâif-i Nasrettin Hoca

Yayın Yönetmeni

Mustafa Kirenci

Kapak Tasarımı

Davut Köse

Son Okuma

Ferhat Eren

Mizanpaj

Zeyd Onur Sönmez

Baskı-Cilt

Alioğlu Matbaacılık

Orta Mh. Fatih Rüşdü S. 1-3A

Bayrampaşa/İSTANBUL

Tel: 0212 612 95 59

Matbaa Sertifika No: 11946

1. Baskı

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1989

2. Baskı

Büyüyenay Yayınları, İstanbul, Nisan 2013

ISBN: 978-605-5166-17-5

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 23494

© Bütün yayın hakları "Büyüyenay Yayınları"na aittir. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

BÜYÜYENAY YAYINLARI

İskenderpaşa Mah. Kızıtaşı Cd. Elif Han.

No:13, Kat:2 34080 Fatih - İSTANBUL

Tel. - Faks: 0212 533 18 11

buyuyenay.com.tr

info@buyuyenayyayinlari.com.tr

İçindekiler

Önsöz 7

Giriş

Nasreddin Hoca Fıkralarının Yayılma Sahaları 11

Nasreddin Hoca Fıkraları Hakkında

Basılmış Eserler..... 18

Nasreddin Hoca Fıkralarında Söz ve Hareket Komîği,
Hoca'ya Ait Fıkraların Ayırt edilmesi İçin Bir Metod

Denemesi 27

Fowler'in Mizah Tasnifi (1926)..... 39

Mizahta Üstünlük Teorisi ve Nasreddin Hoca

Fıkraları..... 39

Modern Mizah Teorilerine Göre Nasreddin Hoca

Fıkralarının Yorumu..... 50

Nasreddin Hoca ve Lâtifeleri..... 57

Hoca Nasreddin Lâtifesiyle Burhaniye

Tercümesi..... 58

Letâif-i Nasreddin Hoca

Hace Nasreddin Lâtifesiyle Burhaniye Tercümesi Di-
bacesi..... 75

Hoca Nasreddin Lâtifesiyle

Burhaniye Tercümesi..... 77

Nasreddin Hoca

Lâtifeleriyle Burhaniye Açıklamaları

Nasreddin Hoca Lâtifeleriyle Burhaniye Açıklamaları
(Sadeleştirilmiş Tercüme Kısımları) 147

Sözlük..... 185

Bibliyografya..... 207

Tıpkı Basım..... 209

Önsöz

Türk milletinin insanlık âlemine sunduğu değerlerden, belki de, en büyüğü Nasreddin Hoca'dır. Her milletin kültüründe, karakterini aksettiren şahsiyetler ve eserler vardır. Bazı eserler milletlerarası seviyeye yükselir ve insanlığa mal olur. Bugün klasik dediğimiz eserler böyledir. Bu eserler temel olarak içinden çıktığı halkın düşünce ve duygularından gıdalanmıştır. Bu yüzden bir bakıma halk klasikleridirler. Bizce Hoca'nın en büyük özelliği, halk klasiği olmasıdır. Onda, Türk'ün safdilliği ve zekâsı birleşmiş, eskilerin "Nekregû" dedikleri ince ve gizli bir felsefeyle yüklü derinlik, şaşırtıcı bir duygu zenginliği vardır.

Bu zamana kadar Nasreddin Hoca ile ilgili pek çok eser yazıldı. Yazmalar, matbu ve sözlü kaynaklar tarandı, kısaca zengin bir literatür meydana geldi. Ancak, incelediğimiz Seyyid Burhaneddin'in eserinde, Hoca'nın fıkraları yeni bir analize tâbi tutulmaktadır. Bu yeni yaklaşımda fıkraların görünen anlamı yerine, tasavvufî şerhi yapılmaktadır.

Yazmanın orijinali Afyon İl Halk Kütüphanesi'nde (eski adıyla Gedik Ahmet Paşa Kütüphanesi) bulunmaktadır. Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver Bey'in İltuflarıyla yazmadan haberdâr olunca, eserin mikrofilmini aldık ve metnin tamamını devrin çok yakın olması sebebiyle transkripsiyonunu vermeden Latin harfleriyle aktardık. Ayrıca fıkraları numaralayıarak konularına göre inceledik. Bilhassa, "Tercüme" kısımlarını, anlaşılabilmesi için, günümüz Türkçesi'ne çevirdik. Bu kısımlardaki Arapça ve Farsça beyitleri ve ifadeleri notlar halinde açıkladık. Daha sonra da, bütün fıkra ve tercümelerdeki kelime ve terkipler hakkında bir sözlük verdik.

Bu tür çalışmaların çoğalması, en azından Nasreddin Hoca fıkralarının tefrik edilmesi ve incelenmesi bakımından büyük öneme haizdir. Faydalı olacağına inanarak metni ilim âlemine sunuyoruz.

Prof. Dr. Fikret Türkmen
2013 Bornova/İzmir

Giriş

Nasreddin Hoca Fıkralarının Yayılma Sahaları

Türk ve dünya mizahının en önde gelen tiplerinden biri olan Nasreddin Hoca, Sivrihisar'ın Hortu Köyü'nde, muhtemelen 1208 yılında doğmuş, iyi bir eğitim ve öğretim görmüş ve XIII. Yüzyılın sonunda Akşehir'de ölmüştür.

Bugün sadece kendisinin değil, pek çok değişik tipteki ferdî ve anonim fıkranın ona maledilmesi, onun büyük şöhretinin en önemli delillerinden biridir. Ayrıca bütün Türk dünyasında ortak değer olması, onun uluslar arası niteliğinden daha da önemlidir. Böylece Türk kültürünün temel direklerinden biri Nasreddin Hoca olmaktadır. Karşımıza, Türkistan'dan Macaristan'a, Sibiryadan Kuzey Afrika'ya kadar Türk'ün ayak bastığı her yerde Nasreddin Hoca, Molla Nasreddin, Afandi veya Apandi, Avanti, Hoja Nasr gibi değişik adlarla çıkan Hoca'nın bu geniş coğrafyasına bir de komşu milletlerin ve XVII. yüzyıldan sonra başlayan Avrupa'lı entelektüellerin ilgisi eklenince, fıkraların yayılma sahası daha genişledi.

Ancak Hoca'ya maledilen fıkraların tipleri o kadar zengin ve o kadar çeşitlidir ki bunları belli bir sınıflandırma yapmadan incelemek, hatta biraz sonra sözünü edeceğimiz bölgelerdeki varyantlarının karşılaştırmaları yapılmadan, sonuç alabilmek oldukça güçtür, Türkiye'de ve dünyadaki Nasreddin Hoca ile ilgili yayınların bibliyografyasının hazırlanması bile yıllar alacak bir emek gerektirir. Bu hususta yapılan birkaç deneme de henüz yeterli olmaktan uzaktır.

Hoca'nın fıkralarını coğrafi bir sıra ile takip etmenin daha pratik olacağını düşünerek batıdan doğuya doğru kronolojik bir sıra ile önemli gördüğümüz eserleri takdim edeceğiz.¹

Nasreddin Hoca ve fıkraları Batıda XVII yüzyıldan itibaren tanınmaya başlar. Mevcut tesbitlere göre Antoino Galland'ın kitapları arasında Türkçe bir fıkra kitabı, bugün Paris Bibl. Nat.de saklanmaktadır. Galland, bu yazmadan aldığı birkaç fıkrayı, Hoca'nın ismini anmadan, tercüme ederek *Les Paroles Remarquables, Les Bons et Les Maximes des Orientaux* adlı kitabına aldı (1964, La Haye).

Bu ilk teşebbüsten hemen sonra Moldav tarihçisi Kantemir (öl. 1723) ilk defa Hoca'dan ve fıkralarından bahsederek, onun Timur'la çağdaş olduğunu ileri sürdü.

Bu yüzyılda De La Croix, *Histoire de l'Empire Ottoman* adlı eserinde (Alm. Tercümesi 1769), Nasred-

¹ Perihan Arbak: *Nasreddin Hoca Bibliyografyası*. Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl, 1, S.2, 1964.
Erdoğan Tokmakçıoğlu: *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca*, İst., 1971. Bunlar içinde en dolgun olanlarıdır.

din Hoca'dan bahsetti. Daha sonra 1789'da Karl Friedrich Flögel *Geschichte de Hofnarren* adlı eserinde aynı şekilde Hoca hakkında bilgi verdi:

XIX yüzyılın başında Orientalist Friederich Von Diez, Hoca'dan 5 fıkrayı Almanca'ya tercüme ederek Goethe'nin ilgisini çekti. Goethe, Von Diez'e fıkraları aldığı mecmuadan başka fıkraları da Latince ve Almanca'ya çevirmesi temennisinde bulundu.

1834'te *Journal Asiatique*'de Julien Dumoret'in ilk tercümeleri yayınlandı. Bundan sonra, özellikle bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, tamamı fıkralara hasredilmiş veya içinde Hoca'dan seçilmiş fıkraların girdiği eserler çoğalmaya başladı. William Burchard Barker'in *Reading Book of The Turkish Language* (1854), Dietrici'nin *Chrestomosis Ottomane* (1856), Malouf'un *Dialogues Turcs* (1854), Wilhelm Von Camerloher'in *Meister Nasreddin Schwânke und Bäuber und Richter* (1856), J. A., Decourdemanche'in *Les Plaisanteries de Nasreddin Hodja* (Paris-1876) ile, Sottisier de Nasr-Eddin Hodja... (Bruxelles-1878) adlı kitapları bunlardan ilk akla gelenlerdir.

Bu yayınlardan sonra Hoca'nın şahsiyeti ve tercümeleri ile ilgili incelemeler de başlar. Bunlardan Köhler'inki 1862, Hermanm Ethen'inki 1872, Grec Valavanı'ninki 1892'de yayınlanır.

Görüldüğü gibi batı dünyası Nasreddin Hoca'yı 200 yıldır tanımaktadır. Bugün batıda onun fıkraları hemen hemen bütün dillere çevrilmiş bulunmaktadır.

Türkiye'de ve doğuda ise, Ebu'l-Hayr-ı Rumi'nin 1480'de Cem Sultan'ın emri üzerine derleyip yazdığı, Sarı Saltuk'un maceralarını anlatan *Saltukname*'deki

kayıttan XV. yüzyılda Hoca'mızın meşhur olduğunu tahmin edebiliyoruz. Üstelik, Türkiye'de ve batıda Hoca bir nüktedan, hazırcevap ve mukallit olmaktan çok, kutsal bir bilgin, bir kılavuz gibi tasavvur edilmekte ve başta söylediğimiz gibi, Türk dünyasının sahip çıktığı nadir ortak kültür değeri olarak dikkati çekmektedir.

Fıkraları da, her anlatıcıya, her dinleyiciye göre, değişik yorumlar ve sonuçlarla XVI. yüzyıldan itibaren derlenmeye, daha doğrusu yazıya geçmeye başladı. Onun fıkralarında didaktik bir amaç, sosyal bir tenkid, yapıcı bir mizah, ince bir zekâ oyunu, herkese istediği çok yönlü yorum ve yeniden yaratma imkanını verdi.

Bazı fıkralarında Hoca, "bön, aptal" bazılarında "yapmacık aptallık" temasını işlerken, bazen halk muhayyilesi kaba veya ince bir tonda açık saçık veya laubali fıkraları da ona yakıştırdı. Ama asıl önemlisi, aynı halk muhayyilesi, onda sağduyuyu, metafizik düşünceye karşı rasyonel düşünceyi, toleransı fakat kaba kuvvetle mücadeleleyi de gördü. Hoca ister muziplikleri ister diğer sosyal unsurlarıyla olsun, halkın nazarında efsane kahramanı olma özelliğini ve kudsietini hiç yitirmedi. Görüldüğü gibi Hoca'nın fıkralarının incelenmesi demek, bu türün bütün çeşitlerini incelemek, kısaca çok büyük ve yorucu bir emek demektir. Ayrıca çeşitli din, dil, ırk ve coğrafi sahada, bütün kültürlerle ve sadece bir türe bağlı olarak kaldı.

Şimdi Nasreddin Hoca'ya maledilen, fakat Hoca'yı kendinden sayan ülkelerdeki yazılı ve sözlü malzemeyi inceleyelim:

Yazmalar Türkiye'de

Türkiye kütüphanelerinde ve özel kitaplıklarda pek çok yazma olduğu muhakkaktır. Bunlardan bilinen en önemlileri şunlardır:

- 1) DTCF Kütüphanesi İsmail Saib Sencer kitapları arasında 1777 istinsah tarihli yazma (No: 1/4838). Bu yazmada 147 fıkra Hoca'ya ait olarak kayıtlıdır.
- 2) Elmalı Kütüphanesi 3032 numarada kayıtlı, Hikâyâ-ı Nasireddin Hoca adlı yazma (Tanıtma için bkz. Ahmet Ateş, Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Dergisi, II, 1948, No: 3-4).
- 3) Süleymaniye Kütüphanesi Hoca Mahmud Kitapları, No: 6272'de kayıtlı, Hikâyâtı Nasreddin Hoca 136 fıkra ihtiva etmektedir.
- 4) Letâif-i Nasreddin Hoca, (XIX. yy.) Sabri Koz, Nasreddin Hoca'dan Fıkralar. İst. 1978'de bu yazmadan kısaca söz etmektedir.
- 5) Bahâi'nin (Velet Çelebi) sözünü ettiği (bkz. Letâif-i Hoca Nasreddin, 1926) ve 48 fıkra ihtiva eden başka bir yazma.
- 6) Süleymaniye Kütüphanesi'nde Esat Efendi Kitapları arasında Latâif-i Hoca Nasreddin başlığı ile No: 2395'te kayıtlı bir başka yazma bulunmaktadır.
- 7) Tamamı başka konulara hasredilmiş olmakla birlikte bazı yazmalarda Hoca ile ilgili fıkralar da yer almaktadır. Bunlardan en eski tarihli Lami'i

Çelebi'nin *Letâif*'idir. (Tanıtması için bkz. Boratav, P. N., Oriens XVI. 1963).

- 8) Süleymaniye Kütüphanesi Hoca Mahmut Kitapları arasında, biri açık saçık, üç fıkra ihtiva eden *Mecmuâ-ı Letâif* (No: 6336).
- 9) İstanbul Belediye Kütüphanesi, Muallim Cevdet Kitapları arasında, 247 numarada kayıtlı yazmada 2 fıkra yer almaktadır. (Varak 77 ve 89'da).

Avrupa'da

Avrupa'nın çeşitli kütüphanelerinde, P. Naili Boratav'ın bildirdiğine göre, sayısı 30'a varan yazma bulunmaktadır. Bunlardan önemlileri:

- 1) Oxford, Bodleian Kütüphanesi'nde 185 numarada kayıtlı bir yazmada 43 fıkra vardır. Yazma, *Hazâ Hikâyet-i Kitab-ı Nasreddin* adını taşımaktadır.
- 2) Groningen Kütüphanesi'nde 76 fıkra ihtiva eden bir başka yazmayı Mine, K. Burriel, *Archivum Ottomanicum*, II, 1970, s. 7-114) te incelenmişti.
- 3) Paris, Bibl. Nationale'de, S.T. No: 1395 ve 1396 da kayıtlı, 48 varaklık, Salih isimli birinin 1207/1793'te istinsah ettiği iki yazma,
- 4) Paris, Bibl. Nationale'de S.T. No:1396'da kayıtlı XIX. yüzyılın ikinci yarısında istinsah edilmiş 44 varaklık bir yazma,
- 5) Bibl. Nationale'de S. T. 1397 no'da kayıtlı 43 varaklık başka bir yazma,
- 6-12) Bibl. Nationale'de S. T. No: 422, S. T. No: 423, S. T. No: 424, S. T., No: 236, AFT. No: 395,

AFT, No: 2229 ve S. T. No: 1408 numaralarda kayıtlı 7 yazma daha bulunmaktadır.

Bibl. Nâtionale'deki yazmaların ihtiva ettiği fıkra sayısı 1000 civarındadır.

- 13) British Museum (Londra) Add. 7555 kayıtlı yazma (Bu yazmadaki fıkralar için bkz. Şükrü Elçin, Hacettepe Üni. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, IV. 1972).
- 14) Cambridge Kütüphanesi, 180 fıkra ihtiva eden bir yazma. Add. 3483, No'da kayıtlı yazma XIX. yüzyıla aittir.
- 15) Leyden Kütüphanesi'nde, Or. 1132 ve Or. 2067 numaralarda kayıtlı iki yazma bulunmaktadır. Bunlardan biri 57, diğeri 110 fıkra ihtiva eden iki yazma bulunmaktadır.
- 16) Oxford Kütüphanesindeki Ethe; kataloğunda 2092-2094-2095-2096-2097-2098 numaralarda kayıtlı altı yazmayı haber vermektedir.
- 17) Berlin Kütüphanesi Von Diez'in kitapları arasında, Pertsch Kataloğunda, 23/4, 461, 462, 463 numaralarda kayıtlı dört yazma bulunmaktadır.
- 18) Viyana Kütüphanesi'nde Flugel Kataloğu'nun 792 numarasında kayıtlı 24 fıkra ihtiva eden bir yazma bulunmaktadır. (Bkz. Süheyl Ünver, TFA, No: 242, 1969).

Aynı katalogda 794 numarada *Tensite'l-Mecalis* isimli bir yazmanın 1-14 varakları arasında, *Hikâyat, Nasreddin Efendi'nin Menâkıbatındandır* başlığı altında Hoca'nın fıkraları yer almaktadır.

Türkiye dışındaki Türk boyları arasındaki yazmalar hakkında, maalesef yeterli bilgiye sahip değiliz. Ancak İdris Şah'ın 1066'da Londra'da yayınladığı, *The Exploits of the Incomparable Molla Nasrudin* kitabında, Buhara'da yazılmış 1617 tarihli bir yazmadan söz edilmektedir.

Azerbaycan'daki Nasreddin Hoca ile ilgili T. Forzeliyev'in, *Nasreddin Adı ile Bağlı Latifelerin Neşri ve Tetgigi* adlı makalesinde, biraz sonra üzerinde duracağımız metin yayınları ve incelemelerin yayında yazmalardan da bahis vardır. (*Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatına Dair Tetgigler*, II. Kitap, 1966).

Başka dillerde yazıya geçirilmiş Nasreddin fıkraları içinde, İstanbul Belediye Kütüphanesi M. Cevdet Kitapları arasında XVI. yüzyıla ait Farsça, *Mecmûat'e-r Resâil* adlı bir yazma bulunmaktadır (No: K. 458). Yazma iki bölümdür. İkinci bölümde "Letâif" başlığı altında verilen, fıkralar arasında Nasreddin Hoca'ya ait olanlar da mevcuttur.

Nasreddin Hoca Fıkraları Hakkında Basılmış Eserler

Türkiye'de Nasreddin Hoca fıkralarının en eski baskısı Wesselsky'ye göre İstanbul'da litograf olarak basılan *Letâif-i Hoca Nasreddin* kitabıdır. Ancak biz Mısır'da Bulak Matbaası'nda yine Litograf usulü ile basılan 1254/1838 tarihli olanı tesbit edebildik. Bu baskı 1841 ve 1850 de tekrar basılmıştır. Kitabın adı *Letâif-i Hoca Nasreddin Efendi*'dir. Daha sonraları taşbasma olarak, 1853, 1875, 1876, 1885, 1909, 1911, 1923 de,

küçük farklarla defalarca basıldığını tesbit edebiliyoruz.

Mehmet Tevfik (Çaylak Tevfik) ise batıdaki pek çok tercümeyle kaynaklık eden yayınlarıyla ayrı bir öneme hâizdir, *Letâif-i Nasreddin*, *Bu Adam* (1883) ve *Hazine-i Letâif* (1885-86) adlı kitaplarında 200 kadar Nasreddin Hoca fıkrasını yayınladı.

Bahai (Veled Çelebi) ise 1896'da *Letâif-i Hoca Nasreddin Rahmetu'l-lah-ı Aleyh* adlı kitabında 381 fıkra yayınladı. Daha sonra 1909, 1923 ve 1926'da bu eser tekrar basıldı. Daha sonraki yıllarda Türkiye'de sayısız kitap ve makale ile Nasreddin Hoca fıkraları neşredildi. Geniş bilgi için Erdoğan Tokmakçıoğlu'nun *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca* (Ankara 1981) adlı eserinin bibliyografyasına bakılabilir. Ayrıca şimdiki Milli Folklor Araştırma Dairesi (MİFAD) tarafından hazırlanan üç ciltlik *Türkiye Folklor ve Etnografya Bibliyografyası* Türkiye'deki yayınların büyük bir kısmını ihtiva etmektedir.

Türkiye dışındaki Türkler arasında da pek çok Nasreddin Hoca kitabı yayınlandı. Ayrıca XIX. yüzyıldan itibaren sözlü, gelenekten derlenen fıkralar, muhtelif antolojilerde veya gazetelerde neşredildi.

1969'da Irak'ta, Necat Şeker Kevseroğlu *Nasreddin Hoca* adlı küçük bir kitap yayınladı. Ayrıca İbrahim Dâkûkî İstanbul'da 1970 yılında yayınladığı *Irak Türkmenleri* kitabında Hoca hakkında hem bilgi hem de fıkralarından örnekler vermekte ve Çuha ile karşılaştırmasını yapmaktadır (S. 127 vd).

İran'da, özellikle Tebriz'de Molla Nasreddin hakkında çeşitli yayınlar bulunmaktadır. Biz bunlardan,

Molla Nasreddin-i Turkî ile *Molla Nasreddin* adlı tarihsiz iki kitabı görebildik. İkinci kitapta 179 fıkra bulunmaktadır.

Kuzey Azerbaycan'da Nasreddin Hoca fıkralarının yayını XIX. yüzyılda başlamaktadır. Bilhassa *Debistan*, *Mektep* ve *Molla Nasreddin* gazetelerinde ve *CMOMPK*'da Nasreddin Hoca'nın fıkraları yayınlanmaya başladı. A. Zaharov 1890'da 64 fıkra yayınladı (*SMOMPK*, IX, 2, 1889). Daha sonra, aynı yazar aynı gazetede 57 fıkra daha yayınladı (*CMOMPK*, XXVI, 1899).

D. A. Yeritsov da derlediği 800 kadar Nasreddin Hoca fıkrasından bir kısmı *Novoe Gbozreine* adlı gazetede 1890'da yayınlamaya başladı (Sayı: 2267-2367).

1908 yılında E. A. Muzrib, Hoca'nın fıkraları ile Behlül Danende fıkralarını bir kitap haline getirdi. Bu şahsın derlediği Nasreddin Hoca fıkraları Hanefi Zeynallı tarafından tertip ve düzeni gözden geçirilerek *Molla Nasreddin'in Mezhekeleri* adlı bir kitapta toplandı. 1939 yılında M. N. Tehmasib'in *Molla Nasreddin Latifeleri* adlı eseri 1956, 1960 ve 1965'te üç baskı yaptı. Ayrıca bu eser 1958'de Rusça'ya çevrildi. T. Ferzeliyev, 1965'te *Azerbaycan Latifeleri* kitabına Hoca'dan da fıkralar aldı. Bu arada çeşitli antoloji, edebiyat tarihi, ansiklopedi, ders kitabı v.b. eserlerde Nasreddin Hoca'ya geniş yer verildi (bkz. Paşa Efendiyev, *Azerbaycan Şifahî Halg Edebiyatı*, Bakı, 1981 ve Vagif Veliev, *Azerbaycan Şifahî Halg Edebiyatı*, Bakı, 1970).

Kırım Tatarları arasında Nasreddin Hoca fıkraları daha çok İstanbul baskılarına dayanmaktadır. Bu arada Özenbaşı Ahmet Akay'ın fıkraları ile Nasred-

din Hoca fıkraları arasında kaymalar dikkati çeker. Radloff, Proben... VII'de Ahmet Akay'ın fıkralarına yer vermişti. Nasreddin Hoca ile ilişkisini S. D. Kotziabinskiy, *Anektod Hacı Nasreddin-i Ahmet Akay* (Simferapol 1937) adlı eserinde inceledi.

1957'de Kırım Tatarları arasındaki Nasreddin Hoca, I. Braginskiy'nin girişi ile V. A. Cordlevskiy tarafından yayınlandı ve bu kitaba 412 fıkranın tercümesi konuldu.

Türkmenler arasındaki Nasreddin Hoca fıkralarından ise G. I. Constantin bilgi vermektedir. *Literaturnaya Gazete*, (1935), 1770-1840 yılları arasında yaşamış olan Muhammet Valî Kemine ile Hoca'mızın fıkraları arasında bir birleştirme burada da karşımıza çıkmaktadır. (J. Benzing, Ph. TF. II. ss. 728-729), Türkmenler arasındaki yayınlar hakkında maalesef, yeterli bilgi veremiyoruz.

Özbek ve Uygurlar arasındaki Nasreddin Hoca fıkralarından G. I. Constantin, (*Nasreddin Khodja Chez Türks, Les Bal Kaiest et Les Roumainst, Der İslâm*, 1967) bilgi vermekte ve 1935'te *Ogoniok* (No:17'de) yayınlanan 12 Nasreddin Hoca fıkrasını ele almaktadır.

Ayrıca 1962'de *Şark Halkları Latifeleri* serisinde çıkan *Mingbir Gülgü* (Taşkent, 1962) adlı eserde Hoca'dan fıkralar yer almaktadır.

Uygurlar arasından derlenmiş 20 fıkra ise, İngilizce'ye çevrilmiş ve *Folk-Tales from China* (Peking, 1957, ss. 9-37) kitabında yayınlanmıştır.

Kazaklar arasında da Koja Nasr adıyla bilinen Nasreddin Hoca fıkraları *Kazak Ertegileri* (Almatı, 1. 1957, 2. 1962, 3. 1964) kitabı içinde yer almaktadır. Bu fıkraların toplam sayısı 55'tir. Ayrıca Kazakların mizah kahramanı Çirençe'nin fıkraları ile Hoca'nın fıkraları arasında da kaymaların olduğu bilinmektedir.

Kırgızlar arasında ise, Özbeklerde olduğu gibi Apendi adıyla bilinen Hoca'ya atfedilen fıkralardan 20'si *Kırgız el Jomoktoru* adlı kitapta (Frunze, 1957, ss. 164-175) yer aldı. Ayrıca G. I. Constantin de Fobula dergisinde 19 fıkra yayınladı (XIV, 1973, ss. 44-70).

Kazan Tatarları arasında da, çoğu İstanbul bas-kıları esas alınarak üç ayrı eser yayınlanmıştır. Bun-lardan ilki 1307 (1890) tarihinde Muhammed Can el Kerimî'nin *Nasreddin Hoca* adlı kitabıdır. İçinde 133 fıkra bulunan bu kitap, İstanbul'da kenarında Razni-han ve Mahfiruze adlı hikâye bulunan taşbaskısı kita-bın aynıdır.

İkinci eser *Latâif-i Hoca Nasreddin* adında olup 126 fıkra ihtiva etmektedir. Eseri Kerimov kardeşler 1910'da yayınladılar.

Üçüncü eser ise *Resimli Letâif-i Hoca Nasreddin Efendi* adını taşımakta fakat fıkra metinlerinde Efendi yerine sade Nasreddin şekli kullanılmaktadır. Metinler mahallî ağızla verilmiştir. Vezir Hüseyinov tarafından 1910'da yayınlanmıştır.

Müslüman Ülkelerde de özellikle Arapça ve Fars-ça olarak Nasreddin Hoca fıkraları yayınlanmıştır. Mesela, Arapça *Nawadir al Hoca Nasreddin Efendi Cuha* adlı eser, bilinen en eski matbu kitaplardan biri-dir. Türkçeye, Ateşzâde Mehmet İzzet Paşa tarafından

tercüme edilmeye başlanmış. Bahâî de tercümeyi ta-mamlamış ve fıkralardan 59'unu 1026'daki baskısında yayınlamıştır. Afganistan'daki Nasreddin Hoca hak-kında H. Penzel *A Reader of Pashto* (Michingan, 1965) adlı eserinde örnek bilgiler vermektedir.

Türklere komşu olmayan milletler içinde özellikle Ermeniler, Bulgarlar, Rumlar, Romenler, Yugoslavlar, Arnavutlar arasında epeyce yekûn tutan Nasreddin Hoca fıkrası ve incelemesi yayınlandı.

Ermeniler arasında Nasreddin Hoca, Azerbay-can'ın etkisiyle Molla Nasreddin olarak bilinmektedir. Ancak yapılan tercümelerde genellikle İstanbul bas-kıları esas alınmıştır. Bu arada bazı araştırmacılar Erme-niler arasından derledikleri Nasreddin Hoca fıkrala-rını yayınladılar. 1876 yılında Hovannes Nazaryants, *Anekdotlar* adıyla üç ciltlik bir kitap hazırladı. Yazar bu kitabının 3. cildinin yarısını hemen hemen Nasreddin Hoca fıkralarına ayırdı.

1874 yılında Senekerim Şaleyan'ın derlediği ve bir defterde topladığı fıkralar henüz yayınlanmamakla bir-likte orijinallliğini muhafaza etmektedir. 1874 yılında Gabriel Ayvazyan, *Minbir Ecnebi ve Milli Letafet* adlı kitabına, sadece Ermeniler arasındaki Nasreddin Hoca fıkralarını değil, Gürcüler arasındaki fıkraları da kattı-ğı için eser daha orijinal hale gelmiştir.

Ermeni yazarı H. Abovyan eserlerinde Nasreddin Hoca fıkralarından sık sık istifade etmiş, bilhassa *Boş Vaktin Eğlenceleri* mecmuasına ve *Nahşeviğ* adlı alfa-be kitabına Nasreddin Hoca'nın, bazan adını anarak bazan da biri, birisi gibi isimsiz olarak, fıkralarını koy-muştur.

Y. Lalayan, Ermeniler arasından topladığı fıkraları, *Molla Nasreddin Letifeleri* adıyla üç ciltlik bir kitapta yayınladı (Tiflis 1904-1905-1914). S. Şahazizyan'ın *Gülüş Torbası, Ermenilerin ve Başka Halkların Hayatından Letifeler* (Tiflis 1892) adlı kitabında da Hoca'nın fıkraları bulunmaktadır. Ermeniler arasındaki Nasreddin Hoca fıkralarından pek çoğu da 1906-1916 yılları arasında yayınlanmış satirik *Hatabala* mecmuasında yayınlandı. Ermeniler arasında Nasreddin Hoca fıkraları yazılı edebiyatta da kullanılmıştı.

Gazaros Ağayan, fıkraları nazma çekmiş, Perç Proşyan da fıkraları atasözü yerine kullanmıştır. (Bu hususta geniş bilgi için bkz. İsrail Abbasov, *Azerbaycan Folkloru, XIX. Asır Ermeni Menbalarında*, Bakü 1977).

Balkanlarda da İstanbul baskılarının tercümeleri ağırlıkta olmak üzere epeyce yayın yapıldı.

Grekçe ilk yayın, G. I. Constantin'in bildirdiğine göre, 1848 yılında İzmir'de yapıldı. (*Der Islam*, XLIII, 1967).

Grekçe *O Nasreddin Xotzas kai ta asteira Anekdotia* kitabı Türkçe'den tercümedir. 1884'te Atina'da 31 sayfa olarak yayınlandı. 1896'da da, Balabanı'nın önsözüyle (ki bu önsöz 1891'de Mikrasiatika'da yayınlanmıştı), 1908'de de Atina'da *Meşhur Nasreddin Hoca* adıyla bir kitap daha yayınlandı. Bütün bu yayınlarda Wesselsky'ye göre, İstanbul baskıları esas alınmıştır.

Yugoslavya'da Nasreddin Hoca hakkında, Fehim Bayraktoroviç'in gayretleri ile başlıbaşına bir kütüphane oluşturulmuştur. Özellikle Banko Copic'in *Nasradin-i Hodza u Bosni* (1939)si, Sarayova'da Ahmet

Halit Yaşaroğlu'nun kitabının İsmail Hakkı Çavuşeviç tarafından yapılan tercümesi (1953) ve Lijcebinka Rajkoviç'in makeleleri önemli çalışmalardandır.

Bir başka eser de *Price Oriyents...* dir ki bu eser, aslında doğu masallarının tercümesidir ve Aliya Beytiç tarafından 102 Nasreddin Hoca fıkrası Sırpça ve Hırvatça'ya çevrilmiştir. 1964 yılında bir başka neşir ise Orhan Veli'nin 70 manzum fıkrasının tıpkıbasımıdır. Yugoslavya'daki Nasreddin Hoca fıkraları için daha geniş bilgi, Alexandre Popoviç'in 1975'te Paris'te yapılan "L'Acculturation Turque dans L'Orient et La Mediterranee" kongresinde sunduğu *Nasreddin Hoca en Yougoslavie* adlı bildirisinde mevcuttur.

Bulgaristan'da 1975 yılında yayınlanan Velichko Vulchev'in *Hiter Petir, Nasradin Hoca'sı* diğer çalışmalar hakkında da geniş bibliyografyaya haizdir. Vulchev bu eserinde 180 fıkrayı incelemektedir. Bunun 83'ü Hoca'ya 47'si Hiter Peter'e diğerleri de Yahudi Ham Avram ve Cuha'yla yakınlığı olan fıkralardır.

Romanya'daki Nasreddin Hoca fıkraları için en önemli kaynak Anton Pann'ın kitabıdır. Pann'dan sonra Pierre Isperescou, Thedor Sperantzia (öl. 1929), Nicole Batzarica (öl. 1953) Nasreddin geleneğini devam ettiren şahsiyetlerdir.

Diğer batı ülkelerinde Çekoslavakya'da Joseph Blascvics'in ilmi çalışmaları, Jiri Mahen'in tiyatro eseri ile Nasreddin Hoca tanıtıldı.

Almanya'da 1878'de, Murat Efendi'nin (Franz Von Wemer) Oldenburg'da yayınladığı *Nasreddin Chodjası*, Albert Wesselskiy'nin *Der Hodscha Nasreddin*'i Hoca ile ilgili ilk akla gelen eserlerdir.

Kısaca, bugün İsveç'ten, Amerika ve Japonya'ya kadar geniş bir coğrafyada Nasreddin Hoca fıkraları okunmakta ve dinlenmektedir. Nasreddin Hoca'nın hayatı ve fıkraları çeşitli sanat eserlerinin yaratılmasında ilham kaynağı olmaktadır.

Sonuç olarak, Nasreddin Hoca fıkralarının yayılmasında, bu fıkraların yazıya geçirilmiş olmasının büyük payı olmalıdır. Ayrıca yayılma belli merkezlerden olmaktadır. Bu merkezler, basılmış metinler için İstanbul'dur. Hatta diğer Türk boylarındaki Efendi'den bozma Afandi, Apandi, Avanti gibi isimlerin de Osmanlı şehir kültürüyle, merkez olması dolayısıyla da İstanbul'la ilişkisi düşünülebilir.

İkinci merkezin Kahire olması da Türkçe eserlerin, Bulak'ta basılması ile ilgilidir. Bu yüzden Cuha ile Nasreddin Hoca'nın karıştırılması ve pekiştirilmesi ortaya çıkmıştır.

Azerbaycan'da, (Bakü, Tebriz ve Tiflis) Hoca'nın isminin Molla'ya çevrilmesi de İran etkisiyle açıklanabilir.

Ancak adı ne olursa olsun sözlü gelenek, farklı dil ve kültür çevrelerinde oluşan farklı Hoca tipinde, daha inceden gelen bağımsız ve ortak nitelikte bir Nasreddin geleneğinin varlığı inkâr edilemez. Bunun yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş bir coğrafyaya sahip olması da yayılmanın bir başka sebebi olabilir. Bu yüzden Osmanlı, Nasreddin Hoca'nın fıkra geleneğinde de Hoca'nın yaşadığı yer, kullandığı unsurlar v.b. sebeplerle, daima dominant olmuştur. Zaman zaman görülen mahallileştirme olayı da folklorisation ile açıklanabilir.

Hoca'nın güldürücü fıkralar içindeki payını da ancak her kültürdeki fıkraların karşılaştırmalı sonuçlarını alabildiğimiz gün cevaplandırabileceğiz. Kalıplaşmış humoristique ifadeler, Hoca'nın üslubu hakkında önemli ipuçları verebilir. Ancak yayılma süreci içinde yazılı metinlerin daha etkin olduğunu ve Nasreddin Hoca'yı bu metinlerin götürdüğünü, en azından batı dünyasına, rahatlıkla söyleyebiliriz.

Nasreddin Hoca Fıkralarında Söz ve Hareket Komigi, Hoca'ya Ait Fıkraların Ayırdedilmesi İçin Bir Metod Denemesi

Gülme yüzyıllarca filozofları, psikolog ve sosyal psikologları, hatta biyologları ilgilendiren önemli bir konu olmuştur. Bilhassa gülmenin sebeplerinin açıklanmasında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Monro, 1951 yılında bu sebepleri dokuz başlıkta toplamıştır.² Gülmeyi sağlayan malzeme "mizah" ve "nükte", niteliğinde olabilir. "Mizah" kendi içinde gülünçlüğü tarif eder. Onda sanki tabii veya kazara olan bir şey vardır. "Nükte" ise bir başka şeyle kıyaslama yoluyla ortaya çıkar, sanatkâranelik ve hayal gücü söz konusudur.

Antik dönemden günümüze kadar, esprinin temel taşları hakkında çeşitli görüşler, 1964 yılında Lauter tarafından özetlenerek yayınlanmıştır.³

Mizahla ilgili teoriler ve bu teorilere bağlı araştırma metodları ile sınıflandırmalar hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, bu bilgilerin yardımı ile Nasreddin

² Monro, D. H.: *Argument of Laughter*, Marlbourne un Press, 1951.

³ Lauter, P.: *Theorie of Comedy*, N.Y. Doubleday, 1964.

Hoca fıkralarının temel özellikleri ve ayırtedilmesi meselesine döneceğiz.

Teorilerin çoğunda “Üstünlük Duygusu” miza-hın temelini teşkil etmektedir. Aristo, *Poetika*’da “İz-dırıp verici ve bozucu olmayan bir takım çirkinlik ve bozukluklarda gülünçlük vardır.” demektedir. Hobbes (1651) de, “Gülme, bazılarının ya da bizim daha ön-ceki halimizle kendimizi kıyasladıktan sonra kendi-mizi aniden daha üstün görmemizden doğar” derken, Bergson (1908) klişeleşmiş insan tavırları, dış dünyaya uyumda çekilen zorluktan kaynaklanan unutkanlıklar, aşağılanmaktan muzdarip bir kişinin görünümü, keli-me oyunları ve aynı formüle uygun olayların tabii akış-larından sapmalar olarak tarife çalışmıştır.⁴

Bu üstünlük teorilerinden başka karşıt teoriler diyebileceğimiz, Kant, Schopenhauer ve Spencer gibi tanınmış filozofların görüşlerini ihtiva eden teoriler de vardır. Bunlardan Kant, gülmeyi, “endişeli bir bekleyi-şin aniden bir hiçe dönüşmesinden doğan sevgi” diye tarif ederken, Schopenhauer (1819) aynı konuda, “bir nesne ile o nesnenin değerini değiştiren soyut bir kav-ram arasındaki münasebetsiz duruma” dikkati çeker. Spencer ise “münasebetsizliğin düşüşü” ile gülmeyi açıklamaktadır. Ona göre yükselen münasebetsizlik gülme yerine hayranlık vb. şaşkınlık uyandırır.⁵ Bu zıtlık ya da karşıt teoriler içinde Willmann’ın 1940’ta ileri sürdüğü görüş “Birleşik Uyumsuzluğa Karşı Nor-

⁴ Bergson, H.: *Le Rire Essai sur la Signification du Comique*, Paris 1908. Türkçe çevirisi, *Gülme*, M. Şekip Tunç, İst. 1945.

⁵ Berlyne, D. E.: *Laughter, Humor and Play Handbook of Social Psychology* (Ed. Lindray-Aronson) Üni. of Toronto 1968.

mal Reaksiyon” şeklinde özetlenmektedir. Birbirine zıt veya birbirleriyle ilgisiz iki fikrin birleşmesi gülmeyi meydana getirmekte, bu birleşme de üç ayrı yolla ol-maktadır. Bu yollar:

1- İki fikir ortak elemanlar yoluyla birleşebilir.

2- Bir fikir diğerinin sonucu olabilir.

3- Gerçek bir olay içinde birleşebilirler.⁶

Gülme ile ilgili üçüncü teoriler grubu **Rahatlama Teorileridir**. Üstünlük ve Çatışma Teorilerinde teh-likenin birdenbire ortadan kalkmasıyla duyulan haz önemli iken başta Descartes (1649) olmak üzere pek çok düşünür, gülmeyi kötülüğe karşı kayıtsız olduğu-muzda veya ondan zarar gelmeyeceğini anladığımızda meydana gelen sevinç olarak görmektedirler.

Bu gruptaki düşünürler içinde Kline (1907), “İyi ve zevk veren değerlerin normal düşünce sistemini kesmesi” şeklinde tarif etmektedir. 1924 yılında Gre-gory, rahatlama unsurunu esas alan şöyle bir açıklama getirmiştir: “Bir mücadeleden galip çıkma, düşmanın etkisizliğinin farkına varma, dil ve davranış üzerindeki sosyal tansiyondan kurtulma... vb. durumların yarattı-ğı rahatlama.”⁷

Görüldüğü gibi, bütün bu görüşlerde, gülme de-ğişik reaksiyonlara bağlı olarak açıklanmaktadır. Bun-ların yanısıra günümüzde modern psikolojik görüşler daha çok mizahı yaratan unsurlara yönelmişlerdir. Ancak bunların çoğu doğrudan doğruya mizahla ilgili

⁶ Willmann, J. M.: *An Analysis of Humor and Laughter*, Am. J. Psychol. 53 70-85, 1940

⁷ Gregory, J. C.: *The Nature of Laughter*, London, 1924.

olmayan, içinde mizahın da yer aldığı fenomenlerdir. Meselâ, Freud'un Psikoanalitik Teorisi, nükte, komik ve mizahı ayırmakta, nükteyi saklama korkusuyla açıklamaktadır. Normal olarak saklı tutulan saldırgan seks içgüdüsünün geçici boşalımı, alternatifi de zararsız nükte yani ortaya çıkan mantıksızlık ve saçmalıktan alınan zevktir demektedir (1905). Daha sonra Kris (1938) ve Grotyahn (1957) gibi araştırmacılar bu görüşü geliştirmişlerdir.

Başka bir grup araştırmacı ise Nasreddin Hoca fıkralarına da uygulanabilecek görüşler getirmiş, diğer faktör analizlerini ve kişilik özelliklerini araştırarak mizah üzerinde kullanmışlardır. Kişilik tiplerini:

- 1- İyi Huylu (Kendini ön plana çıkaran),
- 2- İsyânkar ve yönetici,
- 3- Kendi halinde duyarlı ve cinsel saldırgan,
- 4- Müstehzi,
- 5- Şehirli ve kibirli.

şeklinde ayırıp, bunlarla faktör analizleri arasında bağlantı olduğunu ortaya koymuşlardır. Lubarksty ve Cattell 1947'de kişilik anketi Data ile kişilik faktörlerinin mizah tercihleri arasında doğru orantı olduğunu ispat etmişlerdir. Andrew, 24 fıkradan 6 faktör ortaya çıkarmış ve bunları,

- 1- Alaylı üstünlük,
- 2- Baştan çıkarmaya reaksiyon,
- 3- Kompleks yapı,
- 4- Fikir ve kelimelerle oyun,
- 5- Cinsel,

6- Komik.

faktörler olarak isimlendirmiştir.

Bütün bu çalışmaların yanında mizahın sosyal fonksiyonu, mizahta ferdî farklılıklar (zekâ, cinsiyet ve milliyet), mizahta kollektif motivasyon gibi konulara da dikkat çekmişlerdir.

Bu teorilerin her birinden Nasreddin Hoca fıkralarının açıklanması ve yayınlanmasında istifade edilebilir. Ancak bizim üzerinde durmak istediğimiz görüş mizahın edebi yönünü de dikkate alan Fowler'ın yaptığı mizahla ilgili çizelgedir. Bu çizelgede komik olanın belli başlı yapı taşları araştırılabilmektedir.

Gülmenin çeşitleri, motif ve amacı, alanı, metod ve araçları ile hitabettiği zümreler tesbit edilmektedir. Bu tesbitler ekteki çizelgede gösterilmiştir. Bu çizelge sayesinde fıkraları, milletleri hatta mizah tiplerini analiz imkânı da doğmaktadır. Ayrıca fıkraların psikolojik zemini tesbit edilebilmekte böylece fıkranın milliyeti hakkında da ipuçları yakalanabilmektedir.

Bilindiği gibi Türkçede mizah, hiciv, nükte, şaka, lâtife, istihza, taklit vb. kelimeler bilhassa günlük hayatımızda, hemen hemen aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu durumun yarattığı terim kargaşası çok önemli zorluklar doğurmaktadır. Nasreddin Hoca'ya mal edilen fıkraların, toplandığı kitapların isimlerinde bu karışıklık açık olarak görülmektedir. Nasreddin Hoca latifeleri, Nasreddin Hoca Fıkraları, Nasreddin Hoca Hikâyeleri vb. isimli kitapları bu arada sayabiliriz.

İsimlerdeki bu karışıklık Hoca'nın fıkralarının incelenmesinde de görülmektedir. Fıkralar üzerinde ça-

lışanların pek çoğu onda kara mizahtan şaklabanlığa kadar her türlü fıkranın varlığından söz etmektedirler. Her biri ayrı bir inceleme gerektiren bu mizah türleri, aynı açıdan değerlendirilince sonuçlar tabii olarak sağlıklı olmamıştır.

Biz, Nasreddin Hoca fıkralarından 250'sini Fowler çizelgesine yerleştirmeye çalıştık. Önce bunlardan, söz ve hareket komiği temeline dayalı olanları ayırdık. Tabii ki bu 250 fıkranın tamamının Hoca'ya ait olduğu iddia edilemez. Hatta büyük çoğunluğunun O'na yakıştırılan fıkralar olduğu kanaatine biz de iştirak ediyoruz. Ancak bunların açıklamasını yapmak için Rosiere'nin *Epik Kanunları*'na bakmak kâfi gelecektir. Folklorizasyon olayı ile pek çok yeni ve değişik muhite ait fıkra Hoca'ya mâl edilebilmekte veya tam tersi, Hoca'ya ait fıkralar mahallileştirilerek yeni şartlara adapte edilebilmektedir.

Hoca'ya atfedilen fıkraların bir kısmında da hem hareket hem de söze dayalı mizah birlikte bulunmaktadır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki hareket komiğindeki taklit ile jest ve hareketlerin mekanik görünme özelliği Hoca'nın fıkralarında yok denecek kadar az kullanılmıştır.

Hareket komiği, tekrar, tersine çevirme ve serilerde birbirlerinin içine giren davranışlardan oluşmaktadır. Jestlerde Vodvil ve Fars karakteri ağırlıktadır.

Nasreddin Hoca fıkraları içinde bu tür komik temele dayalı olanlarında hareketler, ancak söze dayalı komikte takviye edilince anların tamamlanmaktadır. Merdivenden büyük bir gürültüyle düşen Hoca'ya

karısı ne olduğunu sorunca, "kaftanının düştüğünü" söyler. Karısı: "Kaftan o kadar gürültü yapar mı?" deyince: "Yapar, içinde ben de vardım." diye cevap verir. Buradaki iki yönlülük yani söz ve hareket birbirini tamamlamaktadır.

Serilerin, yani hareketi tamamlayan unsurların sıra değiştirmesi veya bazılarının eksik olması da hareket komiğini yaratan önemli bir vasıftır. Televizyon seyrederken ses, söz ve hareket birbirlerini tamamlayan üç unsurdur. Sesi kısıtığımızı düşünelim. O zaman konuşan ya da hareketler yapan görüntü bize komik gelecektir. İşte ses ve hareket serisinden biri eksilince komik tesir ortaya çıkmaktadır. Nasreddin Hoca fıkralarında da aynı seriler dikkatimizi çekmektedir. Ancak bu fıkralardaki psikolojik zemin olarak insan tabiatı, ahlâk ve davranışlar, hatalar ve zaaflar durum ve hareket komiğini doğurmaktadır.

Hoca kadılık yaparken birisi kulağı ısırıldığı için şikâyetle bulunur. Diğeri, adamın kulağını kendisinin ısırıldığını iddia eder suçu kabul etmez. Hoca duruşmaya ara verip kendi kulağını ısırmaya çalışır, düşer ve başını yaralar. Tekrar mahkemeye başlayınca da adamın kendi kendisinin kulağını ısırıldığına karar verir. "Aman Hoca, insan kendi kulağını ısırabilir mi?" dediklerinde, "Düşüp başını bile yarar." diye cevap verir.

İncelediğimiz 250 fıkradan 87 tanesinde bu tür hareket komiği söz konusudur. Ancak bu fıkraların tamamında çok yönlü bir espiyi bulunmaktadır. Söz, durum ve hareket komiği çoğu zaman değişik oranlarda birlikte kullanılmıştır.

Zekâ, kelime oyunları ve çeşitli edebî sanatlarla yapılan mizahlı fıkraların sayısı 150'den fazladır. Fowler çizelgesinde bu fıkralara nükte denmektedir.

Nüktede motif ve amaç; aydınlatma yani ders çıkarmadır. Alan ise, yani espirinin hangi alanda baskın (dominant) olduğu sorusunun cevabı da, "Kelimeler ve Fikirler"dir. Kullandığı metod ve araç da şaşkınlık ve sürprizdir. Bu tür komik ise, sadece zekî tiplere hitab etmektedir. Ancak, Hoca'nın fıkraları bu bakımdan da karmaşıktır. Bazı fıkralarda nasıl durum ve hareket komiği, söz komiği ile birlikte kullanılarak etki kuvvetlendirilmişse, (Meselâ, "Eşekten düşünce zaten inecektim" demesinde olduğu gibi...) ahlâk alanlı bir nükte veya düzeltme amaçlı bir hiciv, şaşırtma metodunu kullanabilmektedir. Yani fıkralarda, dereceleri daha zayıf olmakla beraber, başka faktörler de rol oynamaktadır. Hoca, söz sanatlarına dayalı fıkralarda muhatabını, kendi düşüncesinin zıddını ifade edecek noktaya kadar götürmekte ve burada kendi sözünün mecazî anlamıyla gülmeyi sağlamaktadır.

Karınız çok geziyor, diyenlere: "İnanmam, öyle olsa bize de uğrardı." cevabında red ve kabul fikrinin birlikte ne kadar başarılı kullanıldığı ve kendi şahsiyetini olayın dışına nasıl çektiği açık bir şekilde görülmektedir.

Hoca'nın benzer kelimeleri kullanarak yarattığı fıkraların sayısının az olması (250 fıkra içinde 5 tane) dikkatimizi çekti. Bu fıkralardan iki tanesi kafiyeeye dayanmakta ve espi gücü oldukça zayıflamaktadır.

Adamın biri hasta olan kızı için:

"Hangi hocaya götürüyüm?" diye sorunca

"Kızını hocaya değil kocaya götür."

dediği fıkra ile, koltuğunda bir paket içinde ayakkabısını taşıırken, paketi kitap zanneden biri Hoca'ya;

"Onu sahaflardan mı aldın?" diye sorunca, "Hayır kavaflardan." diye verdiği cevapta, bu kafiyeyle kelime kullanışı gülmenin esasını teşkil etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, dilin ifade ettiği komik ile bizzat dilin yarattığı özellikler tamamen değişiktir. Kelime komiğinde, genel olarak basmakalıp bir cümlenin içine saçmalığın sokulması gerekir. Bu, komik olmanın çizgilerinden biridir.

Hakikî manâsında kullanılıyor gibi yapıp kelimeyi mecazî bir anlamda kullanmak da başka bir komik olma çizgisidir. Yukarıdaki iki fıkroda da bu çizgiler net verilmemiştir. Öyle anlaşılıyor ki kafiyeeye veya taklide dayalı gülme, Hoca tarafından pek sevilmemiştir. Daha sonraki yüzyıllarda halk seyirlik oyunlarında gördüğümüz taklit ve yanlış anlamaya dayalı kâfiye komiği, Hoca'mız için çok basit kalmaktadır. Zaten taklit kelimeleri veya resmî dil diyebileceğimiz dili, günlük dile aktaran, yani kafiye ve taklit esasını kullanan parodiden Hoca'nın fıkraları ayrılmaktadır. Hoca'nın şaşkınlık metodunu kullandığı fıkralarında kelime oyunları ve zekâ, espirinin temelini teşkil eder.

Nasreddin Hoca'nın, "Peşin parayı gördün de nasıl gülersin"; para bozdurmak isteyen birine, "Bu para o kadar eksik ki tamamlamak için bir altın daha vermen gerek"; bakkaldan önce un isteyip, sonra undan vazgeçerek yerine helva alması ve para istenince, "Ben helva-

yı unun yerine aldım.” dediği fıkralar bu tür espirilerin örnekleridir.

Henri Bergson, nükteli sözle, komik olanı ayırmaktadır. Ona göre, “Komik denen söz, bizi sözü söyleyene güldüren sözdür; nükteli sözde ise, üçüncü bir şahsa veya kendimize güleriz”. Nasreddin Hoca fıkralarında, bilhassa, kelime ve fikirler alanında yaratılanlarda, biz sözü söyleyene, yani Hoca’ya gülmeyiz. O, her zaman kendini olayın dışına çeker. Biz aksiyon ve durum komiğinin, kelimeler planına akseden şekline güleriz. Komşunun bahçesindeki ağaca merdivenle çıkan Hoca’yı sahibi yakalar ve ne yaptığını sorar. Hoca, “Merdiven satıyorum.” diye cevap verir. “Bre Hoca burada merdiven satılır mı?” deyince “Merdiven benim değil mi istediğim yerde satarım.” cevabını vererek hem şaşırtma metodunu kullanır hem de hareket komiğini söz komiğine aktarır.

Nasreddin Hoca’nın çeşitli edebî san’atlardan faydalandığı nüktelerinde en fazla kullandığı san’atlar cinas, tekrar ve tezattır. Kelime komiğinde tekrarlar, genel olarak boşalan-rahatlayan bir duygunun tekrar sıkıştırılması şeklinde karşımıza çıkar. Birisi Hoca’ya, “Az önce bir tepsi baklava geçti.” deyince Hoca “Bana ne?” der. “Ama baklava sizin eve gitti.” deyince de, “Sana ne?” diye cevap verir. Tekrarlarda Hoca basit ve sıkıcı tekrarlar yerine hayatın akışı içinde sürekli tekrarlardan doğan kombinezonlar kurar. “Bilenler bilmeyenlere öğretsin.” fıkrası böyledir.

Hoca’nın fikir komiği yaratmada kullandığı metod yine şok ve şaşkınlık yaratmadır. Bunu yaparken

kelimelerden faydalanır ve insanın aldanan olmaktan- sa aldatan olmak yolundaki tabii eğilimini çok başarılı bir şekilde kullanır.

Yaşını sorduklarında, “Kırk” der, bir yıl sonra yine sorarlar, aynı cevabı verir. O zaman: “Hoca, geçen yıl da kırk demiştin, bu nasıl oluyor” dediklerinde,

“Söz bir Allah bir, ben sözümünden dönmem.” diye cevap verir.

Fowler’in çizelgesinde, ilk grubu oluşturan “mizah” a Hoca’nın fıkraları arasında oldukça sık rastlanmaktadır. Dil temeline dayalı gözlem metodunu kullanan bu fıkralarda inanç ve değerlerin değişmesi sonucu anlamsız görünen fıkralar ortaya çıkar. Ayın kaçı sorusuna, Hoca’nın: “Bilmem, bu günlerde ay alıp sattığım yok.” cevabını verdiği fıkroda, dildeki fonetik değişimin hem espiriyi hem de anlamı kaybettirici görülmektedir. Zira bu fıkra XVI. yüzyıla ait bir yazmada “Ay üçe mi beşe mi?” şeklindedir. Soru bu hale gelince komik unsur tamamlanmakta ve anlam kazanmaktadır. Zira “Ay ve Zühre yıldızının yan yana geldiği günlere göre, kıştan yaza doğru ay veya yıldız dokuza; beşe, üçe konuşak; şeklinde halen halk arasında da, üç aylar, beş aylar şekliyle yaşayan ifade şekli soru sorulurken fonetik değişme olmadan eski şekliyle sorulduğu için, günümüzde bir anlam ifade etmemektedir.

Kelime komiğine bağlı Nasreddin Hoca fıkralarında bir başka yön daha vardır. Bu fıkralar başka dillere çevrilemez, çevrildiği takdirde espiri tamamen kaybolur. Yani bu tür fıkralar tam anlamıyla milli fıkralardır. Temelinde yukarıda sözünü ettiğimiz motif-

lere, amaçlara ve alana uygun olarak yaratılmaktadır. Aynı şekilde şaşkınlık ve şok metodu kullanılmaktadır.

“Çocuğunuzun ismini Eyüp koymayın, söylene söylene ip olur, kopar.” dediği fıkranın esprisi Eyüp ve ip kelimeleri üzerindedir. İp kelimesini hangi dile çevirirsek çevirelim, Eyüp-ip kelimelerindeki ses âhengi kaybolacak, ip kelimesinin anlamını bilmeyen birisi için de fıkra hiçbir şey ifade etmeyecektir.

Görüldüğü gibi Nasreddin Hoca fıkralarının çok çeşitli metodlarla incelenmesi bize önemli yeni bilgiler vermektedir. Meselâ, Türkçe kelimeler üzerine kurulan fıkraların Hoca'ya ait olduğu ispat edildiği takdirde, Onun Anadolu menşeli bir Türk olduğu tartışılmayacaktır. Hangi fıkranın Hoca'ya ait olduğu hususunda da ilmi ölçüler, yine yeni metodlarla tesbit edilebilecektir. Kısaca, Hoca'nın şahsında Türk milletinin karakteri, kabiliyeti, dünya görüşü ve olaylar karşısındaki tepkisi “diachronique” olarak, ortaya konulabilecektir. Zira bu fıkralarda Hoca'nın yaşadığı dönemden günümüze kadar, Türkün hayatı ve tecrübe birikimi mevcuttur.

Sonuç olarak, Nasreddin Hoca'ya ait olan fıkraları mizah, nükte ve hiciv dışında aramamak, motif ve amaç olarak keşfetme, aydınlatma ve düzeltme, alan olarak insan tabiatı kelime ve fikirler, ahlâk ve davranış, metod ve araçlar olarak gözlem, sürpriz ve vurgulamayı kullandığını söyleyebiliriz. Yani, Fowler'in mizah tasnifinde Hoca'ya ait olan fıkraları ilk üç tür içinde aramak gerektiğini söyleyebiliriz diye düşünmekteyim.

Fowler'in Mizah Tasnifi (1926)⁸

Çeşit	Motif veya Amaç	Alan	Metot veya Araç	Dinleyici
Mizah	Keşfetme	İnsan Tabiatı	Gözlem	Sempatik Tipler
Nükte	Aydınlatma	Kelimeler ve fikirler	Sürpriz	Zeki Tipler
Hiciv	Düzeltilme	Ahlâk ve Davranış	Vurgulayarak Etkileme	Kendinden emin tipler
Acı şaka	İzdirap verme	Haralar ve Zaaflar	Tersine Çevirme	Kurban (fail) ve Seyirciler
Tahkir	İtibarı zedeleme	Kötü muamele	Doğrudan söyleme	Kamu (Halk)
İroni	Kendi çevresine has olma	Gerçeklerin söylenmesi	Efsaneleştirme	Daha dar bir çevre
İstihza	Kendini kanıtlama	Ahlâk	Açık seçik bütün çıplaklığıyla ortaya koyma	Saygıdeğer tipler
Alay	Kendini rahatlatma	Düşmanlık	Kötümser	Kendisi

Mizahta Üstünlük Teorisi ve Nasreddin Hoca Fıkraları

Her kültür, kendisini daha sonraki kuşaklara aktarmak ve zenginleştirmek ister. Bu aktarma işini de yazılı veya sözlü kaynaklar sağlar. Her ne kadar “Söz uçar, yazı kalır” dense de, söz kolay uçmaz ve kaybolmaz. Söz ve sözlü kültür en emin taşıyıcıya emanet edilmiştir. Bu taşıyıcı insan hafızasıdır. Toplum, kültürü unutsa bile ona hareket veren, kullenen hâfızayı

⁸ Haz.: Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

canlandıran insanlar vardır. Bunlar yağmur bulutları gibi zamanı geldiğinde bereket yağdırırlar. Türk kültürünün yağmur bulutlarının başında Nasreddin Hoca gelmektedir. O'nun tarihî kişiliği, fıkralarının kaynakları, yaşadığı yer, fıkralarının yayılma alanları vb. gibi pek çok yönü ayrı ayrı işlenebilir ve bunlardan O'nun kişiliği, yol göstericiliği, hoş görüsü gibi sonuçlar çıkarılabilir.

Aşağı yukarı 500 yıldır, Türk dünyasında zincirleme bir çoğalma ve zenginleşme ile fıkraları yayılan Hoca'nın fıkralarındaki evrensel yapı nedir sorusu bu incelemenin konusu olacaktır. Bunun cevabını bulabilmek için günümüzde bütün dünyada insanların nelere güldüğünü açıklamaya çalışan görüşleri inceleyip sonra Nasreddin Hoca'nın fıkraları bu görüşlerden nerelere yerleşebilir ve nasıl açıklanabilir sorularının üzerinde duracağız.

Günümüzde insan duygularını inceleyen yüzlerce yazı ve kitap yayınlanmıştır. Ancak "gülme"nin ciddiye alınarak incelenmesi bir bakıma insanlığımızı anlamanın da yolu olacaktır. Bu yüzden "gülme" çeşitli bilim dallarına konu olmuş, felsefe, psikoloji, sosyal psikoloji, kimya, fizyoloji gibi bilim dalları bu konuya kendi alanları ile ilgili açıklamalar getirmeye çalışmıştır. Bütün bu bilim dallarında çevre baskısına karşı çeşitli aletler geliştirilmiş, fizyolojik veya kimyasal bir etkiyi yok edebilecek bu aletlere rağmen insanın mizah anlayışına cevap verebilecek hiçbir alet yapılamamıştır. Bu yüzden Komik Sanat, "en yüksek kompleks yapı içerisinde, belirtici olarak kullanılabilen refleks düzeyinde,

en yoğun cevabın alındığı bir ortamı hazırlayan yaratıcı güç" olarak tarif edilmektedir.⁹

Gerçekten, "gülme"nin çok çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bütün bu sebepleri içine alacak bir tarifi yapılamaması, ancak bir veya birkaç durumu açıklamaya çalışan teorilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak "gülme" problemi, parça parça incelenmiş, her bilim dalı onun bir parçasını daha doğrusu bir yönünü ele almıştır.

Genel kabul gören teorilere geçmeden önce mizah ile gülme arasındaki bağın neler olduğu, her gülünen durumun mizah sayılıp sayılamayacağı problemi incelenmelidir. Meselâ, mizahın unsurlarının neler olduğu meselesi üzerinde duran Darwin, "Gülme sırasında ses, diyaframın kesintili kasılmasından sonra derin bir iç çekme ile ortaya çıkar. Sesin çıkmasından hoşnut olma durumunun varlığı anlaşılır. Çünkü hayvanlar âleminde gürültülü ve enstrümental sesler birbirlerini cinsel yönden etkilemek için çıkarılır. Bu sesler ızdırap anında çıkarılan çığlık ve haykırışlardan farklıdır" diyerek tamamen fizyolojik bir açıklama getirir.¹⁰

Aynı konuda araştırma yapan Andrew ise, insanın gülüşünü ilkel memelilerdeki sırtırmaya "savunucu bir ısırmaya veya ağızdan bir takım maddeleri atmaya yönelik koruyucu bir cevap verme" olarak niteler.¹¹

⁹ Koestler, A.: *Some Aspects of the Creative Process*, S. Farbes and R. Wilson Eds. New York, 1961.

¹⁰ Darwin, C.: *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. London, 1872

¹¹ Andrew, T. G.: *Vocaliration in Chicks. and the Concept of Stimulus Contrast Animal*, Behov., 12, 64-76, 1964.

“Gülüşün Zengin Anlamları” üzerine çalışan Kris ise gülmeyi, “toplumsal gülüş, ortak bir saldırı veya geri çekilmeye çağrı” olarak düşünmektedir.¹²

Buna benzer pek çok bilim adamının gülmeyi açıklayan görüşleri mevcuttur.¹³ Ancak bunların hepsinde mizah yerine gülme esas alınmıştır. Yani mizahî olmayan gülme durumları ve bunların sonuçlarından gülmenin bir duygu mu yoksa bir davranış şekli mi olduğu münakaşası çıkmaktadır.

Bu tür gülme durumlarına, gıdıklama, bebeklerde “ce” yapma, azot oksit koklama gibi fizyolojik unsurlar da sebep olabilir. Ancak bütün bunlar mizah yönü olmayan bir gülme ortaya çıkarırlar.

“Gülme”nin sebepleri üzerinde yapılan çalışmaları Monro özetlemiştir. Bu özete göre, dış veya iç etkenin, birbirlerini zıt ve farklı dizide bir çok bilginin yer aldığı düşünce biçimleri ile gülmenin şekillendiği ortak görüş olarak belirtmektedir. Bu tür gülmelere de mizahî gülme (komik) denmektedir. Mizah ve nüktenin bu grupta yer aldığı ileri sürülür. Ancak bunlar arasında da farklar vardır. Mizah, kendi içinde gülünçlüğü tarif eder. İçinde tabii ve kazara olan bir şeylerin bulunduğu gülme durumudur. Nükte ise sanat (estetik kaygı) ve hayal gücüyle ilgili unsurların bulunduğu bir sentezdir.

Bu ikinci grupta sayılan gülme durumlarına “mizahî gülme durumları” denmektedir.

Bizim incelemeyi düşündüğümüz bu ikinci gruptaki durumlarda meydana gelen gülmedir.

¹² Berlyne, D. E.: *Laughter, Humor and Play Handbook of Social Psychoiogy* (Ed. Lindray- Aronson) Uni. of Toronto, 1968

¹³ Berlyne, D. E.: a. g. m.

Biz önce, antik dönemden günümüze gelinceye kadar komik olanın yapı taşlarının neler olduğu konusunda ileri sürülen görüşleri vereceğiz. Ancak bunların sayıları oldukça fazla olduğu için, önce gruplandıracağız.

Mizah teorilerini felsefî ve edebî teoriler, modern psikolojik teoriler gibi genel alanlara göre sınıflandırabileceğimiz gibi, mizahı açıklayan görüşleri esas alıp, Üstünlük Teorisi, Rahatlama Teorisi, Uyumsuzluk (zıtlık) Teorisi olarak da sınıflandırabiliriz.

Bunlardan şimdilik sadece “üstünlük teorisini” verecek ve Nasreddin Hoca fıkralarını bu teoriyle nasıl açıklayabileceğimizi göstermeyi deneyeceğiz.

Üstünlük Teorisi: En çok taraftar bulan ve en uzun süre kabul gören bu teori Platon’dan beri münâkaşa edilmektedir. Platon’a göre, gülme, zayıf ve zararsız olmak şartıyla, bir kişinin diğerleri üzerinde üstünlük kurma isteğinin ifadesidir. Platon, “gülmenin temelinde kendini bilmeme yatar. Kişi kendini olduğundan daha akıllı, daha zengin, daha namuslu sandığı sürece komiktir” demektedir. Aristoteles de aynı görüşe katılır (*Poetics*’de) ve “gülünçlük alt düzeyden olan insanlarda görülür. Eğer insanlar gerçek hayatlarından daha iyi olarak tanıtılırlarsa onların hataları tragedyanın konusu olur” demektedir.¹⁴

Hobbes’a göre mizah, bazılarının veya bizim daha önceki halimizle ve başkalarıyla kendimizi kıyasladık-
tan sonra kendimizi aniden daha üstün görmemizden doğar. Dolayısıyla insan ırkı birbirleriyle sürekli savaşan fertlerin bir koleksiyonudur. Bir kavgayı kazan-

¹⁴ Berlyne, D. E.: a. g. m.

duğumuzda gülme işin içine karışır. Bir bakıma biz bu durumda kendi kendimizi kutlarız. Kendisindeki bazı yetenekleri kavrayan insanın davranışı mizah olarak kendini gösterir.

Bu bilim adamlarının görüşlerini doğrulayan pek çok olay kendi çevremizde her gün cereyan etmektedir.

Âşıkların atışmalarını dikkatle izlediğiniz zaman, onların birbirleriyle alay ettikleri, fiziksel noksanlıklarını yüzlerine vurdukları, hatta hakaret ettikleri yerlerde dinleyicilerin daha çok güldüklerini görürsünüz. Lâkapları incelerseniz pek çoğunun alaycı olduğunu, çocukların kendilerinden farklı olanlara karşı nasıl acımasız olduklarını hepimiz görmüşüzdür. Ancak ahlâkî terbiye, bu duyguları ayıklar. Buna rağmen etnik saflıklar, bölgesel değişik özellikler hâlâ fıkraların en önde gelen konularıdır. Etnik grupların giyimleri, yemek yemeleri, konuşmaları içneli bir üslupla taklit edilir. Elbette her komik durum üstünlük teorileri ile açıklanamaz. Karşılaşılan saçmalıklar, yanlışlıklar veya tesadüfler de insanlarda gülme duygusu uyandırır.

Ancak, üstünlük teorisyenlerin ortak görüşü, gülen benlikten ayrı bir benlik söz konusu olduğu şeklindedir. Kişi kendisini sanki bir başkasıymış gibi görmekte, ikinci benlikteki olaylara, başkasına saldırıdan uzaklaşmış, kişilerden soyutlanmış saçmalıklara, zayıflıklara yönelmiş kısaca zekâ veya başka bir insanî özellikle üstünlük duyduğumuz kişi ve olaylara güleriz. Cansız nesneler veya tabii olayları sadece taklit ederiz. Başkalarına gülerken kendimizin gülünç duruma düşmediğimize seviniriz. Bazen da daha önceki durumumuzdan daha iyi olduğumuz duygusuyla güleriz.

Nasreddin Hoca fıkralarına baktığımız zaman bu teorilerinin hiçbirinin tek başına, onları açıklamaya yetmediği görülür. Buna rağmen fıkralardan bazıının "Üstünlük" teorisini doğrulayan bir espiriye sahip olduğunu görmekteyiz.

Kendi halimizi önceki halimizden daha iyi olarak görme ve buna bağlı olarak gülme teorisine uygun olan Nasreddin Hoca'da örnek fıkralar bulunmaktadır.

Meselâ; Hoca'nın eşeği kaybolur, uzun bir süre arar ve bulamaz. Sonunda üzüleceği yerde şükreder. Sebebini sorduklarında: "İyi ki üzerinde ben yokmuşum, yoksa ben de kaybolacaktım." der.

Bir başka fıkrasında, Hoca gene bahçede bir karartı görür. Hırsız zannederek okla vurur. Yanına gidince kendi kaftanı olduğunu görünce yine: "İyi ki içinde ben yokmuşum." diyerek sevinir.

Hoca'nın Timur'la olan maceralarını anlatan fıkralarda üstünlük duygusu ve sevinci daha açık olarak karşımıza çıkar.

Hoca bir gün Timur'a hediye olarak taze incir götürür. Timur incirleri birer birer Hoca'nın kafasına atar. Hoca durmadan şükreder. Timur sebebini sorunca: "İyi ki şalgam getirmemişim, yoksa halim nice olurdu?" diye cevap verir.

Bu fıkralardaki üstünlük duygusu daha önceki durumdan daha iyi olmanın psikolojik durumudur.

Hoca, bu nüktelerinde yaşanan olayın anındaki durumundan farklı bir durumda olduğu için espiri yapabilmektedir.

Bergson ise “gülme”yi, klişeleşmiş insan tavırları, dış dünyaya uyumda çekilen zorluktan kaynaklanan unutkanlıklar, aşagılanmaktan muzdarip bir kişinin görünümünü doğurur demektir. Kelime oyunları, aynı formüle uyan olayların doğal akışındaki sapmalar da “gülme” sebepleridir.¹⁵ Bu gülme teorisindeki unutkanlıklar, kelime oyunları, aynı formüle uyan olayların doğal akışındaki sapmalar veya eksilmeler Nasreddin Hoca fıkralarında daha sık rastlanan durumlardır.

Bilhassa olayların doğal akışındaki sapmalar, Hoca’da başvuru en önemli mizah unsurudur.

“Elma ağacına merdivenle çıkıp, elma toplarken yakalanan Hoca, mal sahibinin ne yapıyorsun sorusuna merdiven sattığını söylediği” fıkrada, alan değiştirmeye yani doğal akışın seyrini değiştirme açık bir şekilde görülmektedir. Hoca hırsızlık yerine merdivenin orada satılıp satılmayacağı münâkaşasını başlatmaktadır.

Üstünlük duygusu ile ilgili teorilerle zafer duygusunun sesle ifade edilmesi, çoğu zaman cansız nesnelere ve entelektüel malzemeye de yönelir. Gülme, başkalarına yönelirken bir takım sözlerle birlikte ortaya çıkar. Bu sözlerin çoğu tehlikeli ve aşagılayıcı olmaktan çok sevgi ile karışıktır.

Hoca’nın Timur’la ilgili fıkralarında, bu teoriyi doğrulayan hatta alaycı bir intikam duygusu ile yüklü olanları da vardır. Hoca’nın hamamda Timur’a biçtiği fiyat ve sonunda, “Ben zaten kaftana bu parayı verdim.” fıkrası, Timur’un çirkinliğine üzüldüğünü görünce, Hoca ağlamaya başlar, sebebi sorulunca: “Siz çirkinli-

¹⁵ Bergson, H.: *Le Rire-Essai sur la Signification du Comique*, Paris, 1908 (Türkçesi, Gülme, çev. M. Şekip Tunç, İst. 1945)

ğinizi sadece aynaya bakınca görüyor, üzülyorsunuz; ben her gün, her saat yüzünüze bakmak zorundayım.” dediği fıkralarda, bir intikam alma, bir üstünlük duygusu söz konusudur. Hoca’nın en zayıf durumlarda bir çıkış yolu bularak kurtulmasının konu edildiği fıkralarda da Hobbes’un teorisine uyan bir “kendi kendini kutlama” görülür.

Nasreddin Hoca’nın fıkralarındaki düşünce sisteminde, kendi dışında kalan ve kendisini olduğundan daha zeki, daha zengin ve daha namuslu gören kişilerle alay ederek veya bu duygunun gülünçlüğünü ortaya çıkararak bu teori doğrulanmaktadır.

Hoca bir gün bakkala girer ve helva alır. Daha sonra helvayı geri verir ve yerine zeytin ister. Zeytini alıp parasını ödemedi giderken, bakkal para ister. Hoca, zeytini helvanın yerine aldım der. Bakkal: “O zaman helvanın parasını ver.” deyince, “Ben helva almadım ki parasını vereyim.” diye cevap verir. Bu fıkradaki mantık ve kelime oyunları üstünlük duygusunun tipik görüntüleridir.

Hoca hiçbir zaman kendine güldürmez. Daima durumu kurtaracak bir çıkış yolu bulur. Bazan kendini bulunduğu durumdan daha üstün gösteren davranışlar sergiler. Bu üstünlük teorisinin tarifine de aynen uyar.

Parası olmadığı halde zengin görünen ve atıp tutan Hoca’ya birisi gelip bir altın bozdurmak ister. Hoca, altını inceledikten sonra paranın eksik (kırpılmış) olduğunu söyler. Adam ısrar ederek eksik de olsa bozmasını ister. O zaman Hoca: “Bu para o kadar eksik ki senin üste bir altın daha vermen gerekir.” diye cevap verir. Bu

fıkra da olduğundan farklı görünmesine rağmen durumdan kurtuluşu, mizahı yaratır.

Üstünlük teorisini savunanlardan biri de Antony Ludovici'dir. *Gülmenin Sırrı* (New-York, 1951) adlı eserinde Ludovici, "Bir kişinin bazı özel durumlara veya çevresine uyum" duygusu ile gülmeyi açıklamaktadır. Gülerken dişlerin görünmesini fiziksel cesaretin kanıtlanması olarak yorumlar ve karşı tarafın korkmasının anlamı üzerinde durur. Buna "Üstün Uyum" teorisi de denmektedir. En çok çocukların güldükleri şeyler üzerinde duran bu görüşe göre, çocuklar daha çok fiziksel uyumsuzluklara gülerler. Hoca'nın fıkralarında bu duyguyu aksettirenler de vardır. Meselâ, Hoca eşeğini pazara satmaya götürürken eşeğin kuyruğu çamura bulanır. O kirli kuyruklu eşeğin daha az para edeceğini düşünerek kuyruğu kesip torbasına koyar. Pazarda alıcılar eşeği beğenirler, fakat kuyruksuz olduğu için almak istemezler. Hoca onlara, "Siz hele pazarlığı bağlayın iş kuyruğa kalsın, o nasıl olsa torbada." diye cevap verir.

Bir başka örnek de Hoca ile Timur arasında geçen bir iddia ile ilgilidir. Timur'la sohbet ederlerken, su kenarında tek ayak üzerinde dinlenen kazları görürler. Hoca, kazların tek ayaklı olduklarını Timur da iki ayaklı olduklarını iddia eder. Sonunda Timur, kazlara bir sopa fırlatır. Kazlar korkarak kaçmaya başlarlar. Timur, Hoca'ya dönerek: "Gördün mü hepsi iki ayaklı." deyince Hoca: "O sopayı sana fırlatsalar, sen dört ayakla kaçardın." diye cevap verir.

Timur'un ayağının sakat olduğu da düşünülünce fıkradaki üstünlük ve fizikî noksanlıkla intikam alma düşüncesi daha da kuvvetlenmektedir.

Üstünlük teorisinin en önde gelen savunucularından Rapp, "Kendi kendimize gülerken, meselâ çocukluk resimlerimize bakarken gülmemiz gibi, tam anlamıyla ikinci benliğimizle özdeşleşmediğimiz için, o benliğe güleriz. Kendi saçmalıklarımıza gülerken daha fazla güleriz. Çünkü yapan da gülen de biziz." demektedir.

Nasreddin Hoca'nın kendi kendisi ile alay ettiği ve mizahın en üst noktaya çıktığı pek çok fıkrası vardır.

Eşeğine binmek için sıçrar ve yere düşer. "Ah yaşlılık" der. Etrafına bakar ki kimse yok. O zaman: "Senin gençliğini de biliriz." diyerek kendisiyle alay eder. Bu fıkrada kendisinin ikinci benliği ile alay, mizahın en yüksek noktasını teşkil eder.

Mizah teorileri, doğal olarak kendi metodlarını da birlikte getirirler. Her teori kendi görüşünü doğrulamak için çeşitli yöntemler kullanır. Tek bir teori elbette Hocamızın mizah anlayışını açıklayamaz. Ancak onu ne kadar çok yönden incelersek, doğru olana, bilimsel olana o kadar çok yaklaşıyoruz. Bu denememiz diğer teorilerin de incelenmesi ile devam edecektir. Sonuçta Hoca'mızın fıkralarının yorumlanması, yeni bilimsel metodlarla daha anlam kazanacak, insanlar onu gerçek yüzü ile tanıma fırsatını bulacaklardır.

Modern Mizah Teorilerine Göre Nasreddin Hoca Fıkralarının Yorumu

Daha önce mizahın ne olduğu ve nasıl sınırlandırıldığı gibi konularda Nasreddin Hoca fıkralarını kullanarak birkaç yazı yayınlamış ve konferans vermiştim.

Burada ise, mizah konusunda yine çok münâkaşa edilen yeni teorilerden ve bu teorilerle Nasreddin Hoca fıkralarının nasıl analiz edilebileceği hususunda yeni bir deneme yapacağım. Bu teoriler içinde en çok taraftar bulan ve gerçekten gülme ve mizah konusunda oldukça geniş ufuklar açan Uyumsuzluk Teorisi ile Rahatlama Teorisi üzerinde duracağım.

Uyumsuzluk Teorisi: Gülmenin duygusal yönünden çok, düşünce ve mantık yönüne ağırlık vermektedir. **Üstünlük Teorisinde** ise ilgimiz daha çok duygu yönüne kaymakta, eğlence, zafer kazanma duygusu ve galibiyetten dolayı insanın kendi kendini kutlaması söz konusu olmaktadır. Halbuki **Uyumsuzluk Teorisinde**, umulmadık, mantıksız ve uyumsuz olan bir şeye karşı zihnin tepkisi, gülmenin sebebi olarak kabul edilmektedir.

Her iki görüşte gülmeyi başlatan bir ikilik, bir zıtlık olmasına rağmen, **Üstünlük Teorisindeki** gülmenin, kendini üstün görmesi, kendi önemini farketmesi durumu **Uyumsuzluk Teorisinde** dikkate alınmamaktadır.

Uyumsuzluk Teorisinde temel düşünce, hem daha genel hem de çok daha basittir. Tabiatla var olan her şeyin, nesnelerin, nesnelerin özelliklerinin ve olayların belli kalıpları, belli düzenleri vardır. Biz bu dü-

zen içinde yaşarız. Bu kalıbın veya düzenin bozulması veya aksaması durumunda gülme meydana gelir. Bu görüş aslında ilk defa Aristo'nun *Retorik* adlı eserinde ileri sürülmüştür. Ancak Aristo, **Üstünlük Teorisine** ağırlık verdiğinden, Uyumsuzluk üzerinde fazla durmamış ve sadece, "İnsanlar üzerinde belli bir beklenti yaratıp, sonra beklenmedik başka bir sonuçla karşılaştırmak onları güldürmüştür." şeklinde kısa bir temaslama yetinmiştir. Bu fikir daha sonra, özellikle Kant ve Schopenhauer tarafından geliştirilmiş ve James Beattie tarafından 18. Yüzyılın ikinci yarısında sistemli hale getirilmiştir.

Kant'ın gülme teorisinde sadece uyumsuzluk durumu yoktur. Gülmenin zihinsel temelini yanında duygusal bir boşalma da vardır. Ona göre gülme, "Yıkılan bir umudun hiçliğe doğru ani değişiminden doğan bir duygudur."

Bu tariftten hareket ederek, şaşırtma münasebetsizlik, kompleks bir nesnede uygunsuz ve münasebetsiz kısım ve durumların görüntüsü gülmeyi doğurur sonucu çıkmaktadır.

Kant, bunu, "Endişeli bir bekleyişin aniden bir 'hiç'e dönüşmesinden doğan sevgi." olarak kabul etmektedir. Burada, beklenenin tersine gelişen; beklenmeyen durumdan ayırmak gerekir, zira böyle durumlarda gülme değil üzüntü doğar, demektedir.

Bu görüş ile açıklanabilecek Nasreddin Hoca'ya ait fıkralar mevcuttur. Meselâ, çirkin bir kadınla evlenen Hoca, karısının: "Hoca yarın kime görüneyim, kime görünmeyeyim?" diye sorduğunda, Hoca'nın: "Bana görünme de kime görünürsen görün." dediği fıkrada

beklenen cevap, geleneğin kalıplarına ve toplumun düzenine uygun olarak, kimlerin mahrem, kimlerin nâmahrem olduğunun söylenmesi iken, beklenmeyen ve şaşırtıcı bir cevap gülmeyi doğurmaktadır.

Yine Hoca'nın başka bir fıkrasında, Hoca, köyde heybesini kaybeder. Köyün ileri gelenlerini çağırarak: "Ya heybemi bulup teslim edersiniz, ya da ben yapacağımı bilirim." diye tehdit eder. Köylüler telâşlanıp heybeyi bulurlar. Ancak meraklarını gidermek için, "Hocam, heybeyi bulamasaydık, ne yapacaktın." diye sorduklarında: "Hiç, demiş evdeki eski kilimi bozup heybe yapacaktım." Bu fıkrada beklenen ile sonuç arasındaki uyumsuzluk gayet açıktır. Beklenen, Hoca'nın beddua edeceği, şikâyet edeceği vb. yolları deneyeceği şeklindedir. Hâlbuki Hoca'nın cevabı bir "hiç"e dönüşmekle, ilgili olduğu görüşüne itiraz eder. Ona göre, beklentilerimiz yıkılmaz. Sadece konuyu sona erdirir. Yapılan açıklamanın duruma uygun olmaması gülmeyi sağlar. Yoksa duruma ilişkin bir açıklamanın yapılmamış olması "gülme"yi sağlamaz. Onun görüşüne göre kavram idraki ile algılama arasındaki uyumsuz birleşmedir.

Anadolu'daki ağıt yakıcıları düşünelim. Ölenin arkasından iyi ağıt yaktığı takdirde yüklü bir bahşiş alacağını düşünen bir kadının sevinci gülme sebebi olabilir. Zira buradaki normal idrak, ölenin arkasından üzüntü duymak iken ağıt yakan kadın sevinmekte ve duygusunu açığa vurmaktadır. İşte idrak ve algılama-daki bu uyumsuzluk gülmenin sebebidir.

Yine bir başka fıkrasında Nasreddin Hoca bir gün kırdı gezerken bir leylek görür. Yakalar ve evine gö-

türür. Önce gagasını, sonra ayaklarını keser ve önüne koyarak:

"Hah işte şimdi kuşa benzedin." der.

Bu fıkrada Hoca'nın zihnindeki kuş sureti algılanması ile leylek arasındaki farklılık ya da uyumsuzluk ilk tepkiyi, gagası ve bacağı kesilmiş leylek ile normal insandaki leylek algılaması arasındaki uyumsuzluk da ikinci tepkiyi oluşturmakta ve **Uyumsuzluk Teorisine** göre gülme meydana gelmektedir.

Uyumsuzluk Teorisi elbette ki bütün gülme durumlarına açıklama getiremez. Ancak mizahî gülme denilen ve hayvansal gülmeden farklı olan durumlarda bu teorinin açıklaması mantıklı gözükmemektedir.

Bu konuyu da göz önüne alan James Beattie, Kant ve Schopenhauer'in fikirlerini kabul eder, yani gülmeyi açıklarken uyumsuzluktan faydalanır. Ancak gülmeyi **Duygusal Gülme** ve **Hayvansal Gülme** olarak iki gruba ayırır.

Duygusal Gülmenin, "Akla sunulan belli bir nesne veya düşüncenin sonucunda heyecan yaratan duygudan" doğduğunu söyler. Gülmedeki, duygusal gülme nedeni uyumsuzluktur. "Karmaşık bir nesne veya topluluk içinde birleşmiş yahut aklın farkına vardığı, karşılıklı bir ilişki içinde bulunduğunu kabul ettiğimizde, birden fazla uyumsuz, uygunsuz ve bağdaşmaz kısımlar" gülme sebebi olur şeklinde tarif eder. **Hayvansal Gülme** dediği ikinci tür gülmelerde, uyumsuzluğu farkedecek zihnî kapasite mevcut değildir.

Bebeklerin gülmesi veya gıdıklama ve sevinç gibi durumlarda yetişkinlerin gülmesi bu tür gülme örnekleridir.

Uyumsuzluk hem zihni hem de kavramsal bir konudur. Ardında psikolojik bir mekanizma vardır. Ancak, o gülmenin uyumsuzluğa bir tepki olduğu görüşüne, bu tepkinin daha daha yüksek olması gerektiğini ekler. Bu yüksek tepkiye “çoşkulanma” denmektedir. Coşku seviyesine çıkmayan tepki, korku, acıma hatta öfke ve nefret bile doğurabilir. Bu yüzden uyumsuzluk teorisi ile açıklanabilecek fıkralar sadece mizahî fıkralardır.

Hoca hasta yatağında yatarken, karısına: “Hanım en yeni elbiselerini giy de yanıma gel.” der. Karısı: “Ama Hoca, sen can çekişirken ben nasıl süslenirim.” diye ağlamaya başlar. O zaman Hoca: “Canım, ben bunu boşuna istemiyorum, Azrail etrafımda dolaşıyor, belki seni görüp beğenir de beni bırakıp seni alır.” der.

Bu fıkra Beattie’nin görüşüne göre, tipik bir duygusal gülme örneğidir. Hoca’nın durumu, algılara göre trajik olması gerekir. Zaten karısının algılaması da bu yöndedir. Fakat beklentiler ve akla sunulan durum farklıdır. Süslü giyecekler hasta birinin uygunsuz ve münasebetsiz istekleridir. Sonunda Hoca’nın belirttiği amaç ise zihni düşünce ile ölüm kavramı arasındaki tezat, hem şaşırtıcı hem de beklentiyi tahrik edecek kadar coşkuludur.

İşte bu üst seviyedeki coşku ve başlangıçtaki durum, gülmenin sebebi olmaktadır.

Gülme teorilerinden biri de **Rahatlama Teorisi**dir. Sıkıntıdan, stresten kurtulmaya ve rahatlamaya

ağırlık veren bu teori, üstünlük ve uyumsuzluk teorileri ile birleşen bir alana sahiptir. Meselâ, tehlikenin ortadan kalkması ile duyulan rahatlama veya önceki durumumuzdan daha iyi bir halde bulunmamızın verdiği duygu “gülme” sebebidir diyen **Üstünlük Teorisi** ile **Rahatlama Teorisi** aynı alanda birleşmektedir.

Rahatlama Teorisi ilk defa Descartes (1649) tarafından tarif edilmiştir. Descartes “gülme”yi: “Bir kötülüğü karşı kayıtsız olduğumuzda veya ondan bize zarar gelmeyeceğini anladığımızda meydana gelen sevinç.” olarak görmektedir. Beklenmeyen bir şeyden kaynaklanan şaşırma da gülme de rol oynayabilir. İzdırap verici ve tehlikeli bir şeyin ortadan kalkmasının ifadesi, gülmedir. Bir huzursuzluktan kurtulma, birdenbire eğlenceli bir ruh haline girmenin sonucunda güleriz. Gülmenin gelişmesi, aniden iyi ve zevk veren değerlerin normal düşünce sistemini kesmesidir. Bu durumda kontrol altında tutulan düşünceden ve onun tansiyonundan kurtulma söz konusudur.

Descartes’in fikirleri daha sonra geliştirilmiştir. Mc. Dougall, gülmenin esas sebebi olarak, “zevk almanın ifadesi” olduğu fikrini reddetmektedir. Başkalarının talihsizlikleri, bizdeki sevgi eğiliminden dolayı hüznü yaratmaya daha uygundur. Ancak başkalarının önemsiz sıkıntılarına şahit olunca ve öğrendiğimizde güleriz. Çünkü bunun zararsız olduğunu bilir ve rahatlarız.

I. Gregory ise 1924’te bu görüşleri toplamış ve sistemleştirerek, gülmeye sebep olan durumların hepsinde rahatlama unsurunun bulunduğunu ileri sürmüştür. Ona göre, bir mücadeleden galip çıkmanın, düşmanın

etkisizliğinin farkına varmanın verdiği rahatlık gülme sebebidir. Korku veya acıdan, dil ve davranışlar üzerindeki sosyal sınırlamalardan kurtulma da rahatlatır. Söz gelimi yabancı biriyle tanışmayı beklerken, tanıdık biriyle karşılaşma gibi sebepler bir stresten kurtulmanın örnekleridir. Aslında her faaliyette biraz stres vardır. Zevkli bir işle uğraşırken, kesintiye uğramadaki gerilim bunun tipik örneğidir. Bu gerilimden kurtulduğumuz anda gülme ortaya çıkmaktadır. Kısaca, zevk ve acının faktörleri aynı anda harekete geçerler, sonuçta gülme; sıkıntılı durumun aniden ortadan kalkmasıdır.

Hocamızın sıkıntılı durumlardan kurtulduğu pek çok fıkrası, bu teori ile açıklanabilir. Hoca'nın alacaklısı, borcunu ödemesi için Hoca'yı sıkıştırır. Hoca: "Bugün git yarın gel." diyerek bir süre idare eder. Sonunda tarlasına diken ektiğini, köyün koyunlarının oradan geçerken yünlerinin dikene takılacağını ve o yünleri toplayıp ip yapacağını, iplerle kazak dokuyup satacağını ve borcunu ödeyeceğini söyler. Alacaklı, gülmeye başlar. O zaman Hoca: "Ya, peşin parayı görünce nasıl gülersin." der.

Bu fıkradaki rahatlama duygusu gayet açıktır. Aynı şekilde Hoca'nın armut ağacına tırmanan ayıyı düşürdüğü fıkrası, kuyudan "ay"ı kurtarması ve şükretmesi, pazardan aldığı yiyecekleri taşıyan hamalı kaybedip, 8-10 gün sonra sokakta Onu görüp benden 10 günlük taşıma parası ister diye kaçması gibi fıkralardaki gülme sebebi rahatlama teorisi ile açıklanabilecek durumlarıdır.

Sonuç olarak, Nasreddin Hoca fıkraları hayatın içinden alındığı için, bütün mizah teorilerine malzeme

olabilmektedir. Bu sebepten tek bir teori ile Hoca'yı açıklamak mutlaka yarım kalır. Bütün mizah teorilerinin Onun fıkralarına uygulanması onu doğru anlamamızda yardımcı olacaktır. Ayrıca diğer milletlerin mizah tiplerinde çoğu zaman karşılaştığımız tek yönlülük ve Nasreddin Hoca'nın her topluma uyan zenginliğinin mukayesesi mümkün olacaktır. Bilindiği gibi her teori metodunu da birlikte getireceğinden Türk bilim dünyası, bu teoriler sayesinde yeni ufuklar ve yöntemler kazanacaktır.

Nasreddin Hoca ve Lâtifeleri

Nasreddin Hoca, Türkiye dışında Molla Nasreddin, Koja Nasr, Nasreddin Afandi, Avanti gibi isimlerle tanınmaktadır.¹⁶ Hatta ona ait veya ona atfedilen fıkralardan bir kısmı, Yunanistan'da Anastrati, Hindistan'da Birbal, İran'da Daho, Ermenilerde Pulu Pugı, Taciklerde Müşfik, Karakalpaklarda Umurbek, Kırım Tatarlarında Ahmet Akay'ın fıkraları arasına karışmış ve çoğu zaman bu karışıklık şahsiyetlerin de karışmasına sebep olmuştur. Mesela Arapların meşhur Cuhâ'sı ile Hoca'nın karıştırılması gibi.

Çalışmalarımızın konusu olan *Hace Nasreddin Latifesiyle Burhaniye Tercümesi* adlı yazma ise, bugüne kadar bilinen yazmalardan farklıdır. Aşağıda bu yazma

¹⁶ M. H. Tehmasib, *Molla Nasreddin Latifeleri*, EA neşri, 1965; T. Fezyeliev, *Azerbaycan Halg Letifeleri*, "Elm" Bakı, 1971; *Kojanasır Engemeleri*, Alma-Ata, 1965; Kırğızsky Narodnie Skazkie, Frunze, 1963, ss. 229-330; *Nasreddin Efendi*, Kazan, 1904; *Afandi Latifaları*, Tuplovçu, Sabir Abdulla, Taşkent, 1960. Daha geniş bilgi için Yoldaşeva, *Uzbek Latifalarında Nasreddin Afandi Obrazi*, "Fan" Taşkent, 1979.

ile ilgili bilgiler ve metnin transkripsiyonu ve Tercüme başlığı ile verilen tasavvufi yorumların günümüz Türkçesine aktarılmış şekli verilecektir.

Hoca Nasreddin Lâtifesiyle Burhaniye Tercümesi

Halen orijinal yazması Afyon İl Halk Kütüphanesi'nde (Eski adı Gedik Ahmet Paşa Kütüphanesi) bulunan bu eser, 58 yapraktan ibarettir. Eserin yazarı Mevlânâ'nın torunlarından Seyyid Burhaneddin Çelebi'dir. Kendisi eserin önsözünde, sadece "Hakir Seyyid Burhaneddin" son yaprakta ise "Şarihü'l-Kitâb-ı Hacı Nasreddin Seyyid Burhaneddin İbn Mevlânâ Celaleddin" olarak takdim etmektedir.

Seyyid Burhaneddin hakkında yaptığımız araştırmada çok az bilgi toplayabildik. Bunlardan S. Nüzhet (Ergun) ile M. Ferit'in birlikte yayınladıkları, *Konya Vilâyeti Halkıyat ve Harsiyatı* adlı eserlerinde, Mevlevî Burhan Efendi başlığı altında şu bilgiler verilmektedir.

"Konya'da Burhanzâde demekle ma'ruf, asil bir aileye mensuptur. 1230 (1814) tarihinde doğmuştur. Mevlevî tarikatine mensub ve sikkepûç idi. Rindâne meclislerden çok hoşlanır, lâtifeler ider, nüktedanlık gösterir ve şiirden zevk alırdı. Türklerin medâr-ı iftihar olan Nasreddin Hoca merhumun bazı lâtifelerini şerh etmiş ve vilâyet matbaasında bastırmıştır. 1313 (1897)'de vefat iden Burhan Efendi'nin bir çok nükteli nazımları olduğu söylenmekte ise de maalesef elde edilememiştir. Bulabildiğimiz bir tane gazeli şudur:" diyerek, "Kandedir" redifli gazelini vermişlerdir.¹⁷

¹⁷ Sadettin Nüzhet-M.Ferit, *Konya Vilâyeti Halkıyat ve*

Bunun dışında şerhi yapan Burhaneddin Çelebi hakkında fazla bilgimiz yoktur. Bu konuda yazmayı ilk defa tanıtan Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver 22-24 Haziran 1979 tarihinde Eskişehir'de yapılan Nasreddin Hoca ile ilgili toplantıda sunduğu bildiride bilgi vermektedir. Süheyl Ünver hocamızın verdiği bilgiye göre bu yazma kopya bir nüshadır ve Seyyid Burhaneddin İbn-i Mevlânâ Celaleddin alarak her birinin tasavvufi ve ahlâkî ruhunu izah ederek *Burhaniye* diye bir kitap vücuda getirmiş.¹⁸

Sayın Süheyl Ünver, Mevlevîler arasında Burhaneddin isminin Seyyid Burhaneddin Muhakkik Tirmizî'ye (öl. 1240/1241 ?)¹⁹ saygıdan dolayı sık sık kullanıldığı, bu yüzden Mevlevî Burhan ile Mevlânâ'nın ilk torunlarından Germiyanlı Burhaneddin İlyas'ı aynı şahıs olarak düşündüğü anlaşıyor.

Daha sonra Feyzi Halıcı bu yazmada sözü edilen taşbasması kitabı tanıtan bir makale yayınladı. Halıcı, eseri nasıl gördüğünü anlattıktan sonra, eserin 1885'te basıldığı ve 120 Nasreddin Hoca fıkrasını şerhettiğini ve 52 sayfa olduğunu belirtmektedir. Ayrıca baskının kenarları çift çizgi ile çevrilmiş bir nesihle kaleme alındığını, yazının da Silleli Hattat Osman Hamdi'nin hat-

Harsiyatı, Konya, Vilâyet Matbaası, 1926, s. 339.

¹⁸ Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, *Nasreddinimiz Fıkralarındaki Mistik Anlamlar Üzerine*, Eskişehir Anma Günleri Dergisi, Yıl 2, S. 4, 1979, (Nasreddin Hoca Özel Sayısı), ss. 7-9.

¹⁹ Mevlevî silsilesi içinde Seyyid Burhaneddin'in sırası ve Sultanu'l Ulemâ ile Bahaüddin Veled'le ilişkileri için bkz. Abdülbakî Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul, 1953, Mevlevilik, IA., İstanbul, 1979, C. 8, s. 164 vd.

tı olduğunu bildirmektedir.²⁰ Daha sonra hattat hakkında kısa bilgi verdikten sonra 10 adet fıkrayı örnek olarak vermektedir.

Feyzi Halıcı'nın verdiği fıkralar ve şerhlerinin tamamı, yazmada mevcuttur. Ancak ufak farklar vardır. Ayrıca yazmada fıkraların şerheleri "Tercüme" başlığı ile verildiği halde, taşbaskısında "Yağni" diye verilmiştir. Feyzi Halıcı'nın verdiği fıkralar ve yazma ile farkları şöyledir.

Feyzi Halıcı'daki Sıra	Yazmadaki Sıra
1	3
2	14
3	17
4	43
5	69
6	102
7	101
9	62
10	88
11	89

Halıcı'nın bu fıkraları sıra ile alıp almadığını bilemiyoruz. Ancak fıkralar arasındaki farkları göstermek için ilk fıkranın her iki metindeki şekillerini vermek istiyoruz. Feyzi Halıcı'nın verdiği ilk fıkra:

"Birgün Hoca şehirde kürsüye çıkıp, Ey Müslümanlar bu şehrin havasıyla bizim şehrin havası birdir. Cemaat: "Nerden bildiniz?" deyince, Hoca: "Akşehir'de ne kadar yıldız var ise burada da o kadar

²⁰ Feyzi Halıcı, Mevlevî şairi Burhaneddin'in Nasreddin Hoca'nın Fıkralarını Şerheden Eseri, Milli Kültür, c. 3, s. 3 Ağustos 1981.

var demiş" (Yağni) Her mekânda bulunur iseniz Hak Teâla hâzır ve nâzırdır. Hak Teâlâ'nın azamet ve kudretin cemi mükevvenattan müşahade edip âver gibi her şeyi iki görmeyin diyu sırrı vahdeten talim buyururlar.²¹

Aynı yazmada, yağni yerine, Tercüme diyerek ve tercümenin sonunda "sırr-ı vahdet işaret buyururlar." diye bitmektedir. Ayrıca diğer küçük farklar için de metinlerdeki 3 nolu fıkraya bakmak kafi gelecektir.

Bundan anlaşıldığına göre, yazma, matbu eserin tam bir istinsahı değildir. Bazı küçük değişikliklerin yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca sayın Halıcı taşbaskısı eserindeki fıkra sayısını 120 olarak göstermektedir. Halbuki yazmanın ilk sayfasındaki "önsözde" de de belirtildiği gibi fıkra sayısı 121'dir.

Seyyid Burhaneddin, bu fıkraları önsözde, "... merhum muşarileyhin kitab-ı matbuundan, yüz yirmi adet..." olarak kısa şerh ve açıklamaya tabi tuttuğunu belirtmektedir. Bu 121 fıkranın konularına göre dağılımında, seçilen 121 fıkra içinde en fazla (14 adet) karısı ile ilgili olanlar seçilmiş, ikinci sırayı Hoca'nın sevimli eşiği ve daha sonra da Anadolu'nun kadısı, mollası, çobanı, berberi vb. meslek erbabı ile ilgili fıkralar gelmektedir. Hemen sonra da hayvanlar, başta öküz, tavuk, at ve teke gibi evcil hayvanlar sıralanmaktadır. Seyyid Burhaneddin, fıkraları seçerken özel bir itinâ gösterdi mi bilinmez, ama Hoca'nın fıkraları içinde de bazen espriyi güçlendirmek, anlatımı kolaylaştırmak için karısını sık sık kullandığına şahit oluruz. Fıkraların anlattığına bakılırsa, ikinci önemli şahıs ola-

²¹ Feyzi Halıcı, a.g.m. s. 25.

rak kadınların, bilhassa karısının özel bir yeri olduğu görülmektedir.

Hoca'nın yetiştiği çevre gözönüne alındığında eğitiminde annesinin önemli rolü vardır. Terzi yanına çıkarak olarak verilen Hoca iki yıl sonra anasına, sanatının yarısını öğrendiğini, artık dikilmiş elbiseyi sökebildiğini, kalan yarısını da, ömrü vefa ederse, öğreneceğini söyler.

Burhaneddin Çelebi, seçtiği 121 fıkradan çeşitli hayvanları konu edinen 23 tane seçmekle Anadolu'nun tavuk, öküz, ördek, kurt, kurbağa, oğlak, teke gibi günlük hayatında iç içe yaşadığı hayvanlara verdiği önemi gösterir. Özellikle Hoca'nın cefakâr ve munis eşeği hayvanlar içinde en önemli yardımcı unsurdur. Hoca'nın her an yanında olan bu hayvan Kadı olur, kuyruğu kesilir, velhasıl her an Hoca'nın dünyasındadır. Diğer hayvanlar da kendi özelliklerine göre rol alırlar.

İkinci sırada yer alan karısı, bazen sevgili, bazen Hoca'nın getirdiği ciğeri dostuna yediren, bazen müsrif, bazen sevişen bir rolle yardımcı durumundadır. Aslında Hoca'ya maledilen fıkralarda da, karısı veya karıları çeşitli tipler olarak (güzel, çirkin, şaşı, vb.) karşımıza çıkar. Hoca'nın, ölünce küçük kıyametin kopacağını söylediği bu kadına, bazen Azrail'e güzel görünsün de kendi yerine onun canını alsın diye süslenmesini söyler. Bütün bu görüntülerde bu kadın, Hoca'nın sadece hayat arkadaşı değil, aynı zamanda rol arkadaşıdır. Bazı fıkralarda olayı birlikte organize ederler. Meselâ, karısı sanki Hoca kendisini dövüyormuş gibi bağırarak düğün yemeğine gider. Bazı fıkralarda fettan, ateşli ve kurnaz, bazılarında en az Hoca kadar nüktedândır.

Hoca'nın fıkraları içinde, mesleği icabı, dinî konular önemli bir yer tutar. Vaaz, abdest, namaz, ezan, bayram ile duaların kabul edildiği fıkralar seçilmiştir. Mevlevî Burhaneddin, sayıları oldukça fazla olan bu tür fıkralardan 8 tanesinin şerhini yapmıştır. Bunlar genellikle İslâmiyet'in dış görünüşünü konu alan fıkralardır. Tek ayakla namaza durmak, nehirde pabucu sulara karışınca abdestini bozmak, hamamda sesi hoşuna gidince vakitsiz temcid okumak gibi...

Çeşitli zenaat erbabı ile ilgili fıkralar da tercih edilen fıkralar arasında yer almıştır. Berber, dellâk, subaşı, özellikle kadı ile ilgili fıkralarda devrin özelliklerine uygun davranışlar içinde nükteler yapılmıştır. Kel olan başını traş eden berbere yarım ücret teklif etmenin yanında, bazen kadı olarak kendi kulağını ısırmaya çalışır, bazen başka birine rol verir, yine kadının feracesini alır, fakat öyle bir senaryo hazırlar ki, kadı kendi feracesine sahip çıkmaz. (116. F.)

Hoca'nın beceremediği işlerin başında ticaret gelir. Ancak bazen öyle zekâ oyunları yapar ki ticaretin en âlâsını bilen Yahudî bile çaresiz kalır. Aynı Hoca satmak için pazara götürdüğü eşeğinin, çamurlandı diye kuyruğunu keser. Eline nadir geçen parayı saklayacak yer bulamaz, sırığın tepesine bağlar, vb. Hoca'nın bu konudaki mahareti duruma göre değişir. Bazen mantık dışı gibi görünen söze ve duruma başvurur. Beklenmedik cevaplarla, zekâ oyunları ile hem olayı düzeltir, hem de kendisi kurtulur. Bu tür fıkralardan 8 tane seçilmiştir.

Hoca'nın üzerinde durduğu konulardan biri de ölümdür. O sık sık ölümü alaya alır. Bazen Azrail'i kan-

dırmak, bazen de eski mezara yatarak öbür dünyada sorgu sualden kurtulmak ister. Hatta yalancılıktan öldüğüne şahit oluruz. Bu konudaki fıkra sayısı da 8'dir. Ancak 46. ve 117. fıkralarda "Ben sağ iken" şeklinde tekrar vardır. Niçin küçük bir rüya sokularak böyle bir seçim yapılmıştır. Seyyid Burhaneddin'in ölümle alay konusunda ısrarlı davrandığı söylenebilir mi? Bunu kesin bir ifadeyle belirtmek mümkün değildir. Akla Mevlevîlik tesiri geliyorsa da ölümle alay sadece iki fıkranın yorumlarında farklı olarak bulunuyor. İlkinin yorumunda "Ölmeden öl!" ikincisinin yorumunda ise, "Kendini kendinde bul, başka yerde arama." fikri işlenmiş. Aslında tasavvufi bir şerh için en uygun konunun bu olduğu düşünülebilir. Neden bu konudaki seçimler birbirlerine yakın konulardan seçilmiştir. Bunun cevabını verebilmek için Seyyid Burhaneddin hakkında geniş bilgiye ihtiyaç vardır.

Seçilen fıkralardan hırsızlık ve hırsızlarla ilgili olanların sayısı 7'dir. Bu fıkralarda Hoca'nın evine giren hırsızlara karşı takındığı tavır ve espi, Hoca'nın fukaralığı üzerine ağırlık vermektedir. Hoca bu durumdan pek rahatsız görünmez. İkinci gruptaki fıkralar, Hoca'nın izinsiz olarak girdiği bahçelerdeki olaylarla ilgilidir. Hoca ağaç dalında yakalanınca konuyu büyük bir ustalıkla başka yöne kaydırır. Meselâ merdiven satar veya acemî bülbül olur.

Hoca'nın gerek kendi gerekse komşu çocuklarıyla ilişkisini anlatan fıkralarda, O pek de sevimli gözükmez. Oğlunun göbeğini keser, fakat delik o kadar büyüktür ki "Ölmezse diri deliği olsun." der, oğlunun babası öldü diye yas tutar, oğlu üzerine çiş yapar, vb.

Ancak Hoca'nın çevresindeki her şey gibi çocuklar da aynı havayı teneffüs eden aynı tavırla olaylara karışan yaramazlardır. Patlıcana sığırçık yavrusu diyecek kadar hazır cevap ve zekâdirlir.

Hoca'nın karakterini anlatacak fıkra zenginliği içinde, onun cesaretini gösteren fıkralar, bey, Timur ve padişahla ilgili olanlardır. Kendisine oyun oynamak isteyen beyden, onu yağmurda ıslatarak intikam alır. Her şeyin baştan bozulduğunu anlatmak için Timur'un sofrasında olmadık işler yapar. (70. Fıkra)

Seçilen fıkralar arasında zekâ, hazır cevaplık, zıtlıklardan faydalanma, imâ, ve taşlama yoluyla bozuk idare ile mücadele eder.

Hoca'nın yüz­süz misafirleri, komşuları, hatta komşu köyden tanıdıkları devamlı Hoca'yı aldatmaya, ondan bir şeyler almaya çalışırlar. Kendisine hediye edilen tavşan sebebiyle ardı arkası kesilmeyen misafirlere "suyunun suyu" diyerek yemek yerine sadece su verir. Sürekli ip, eşek vb. şeyleri isteyen komşularını "ipe un serdim" veya "eşek evde yok" diyerek atlatmaya çalışır. Kuzusunu yiyen dostlarının elbiselerini yakar. Cimri komşusunun kazanını doğurtup öldürerek el koyar, vs. Bütün bu gruptaki fıkralarda Hoca'nın saf görüntüsü altında zekâ ve şaşırtıcı söz ve davranışları dikkatimizi çeker ve Hoca hiçbir zaman mağlup olmaz.

Seyyid Burhaneddin'in seçtiği fıkralardan ikisi kısmen açık, biri güç karşısında yeni strateji uygulamakla ilgilidir. 13. ve 29. fıkralar kısmen açık, 35. fıkra da saldırgan olabilecek bir köpeğe: "Geç yiğidim geç." diyerek, lüzumsuz kahramanlık gösterisi yapmamak gerektiğini gösterir.

Hoca kozmik âlemi, özellikle ay'ı konu alan fıkralarla düşüncesini anlatmak istemiştir. Özellikle çobana verdiği cevap, herkese anlayabileceği dilden hitab etmenin insan münasebetlerini nasıl etkilediğini belirtir.

Mevlevî Burhaneddin imtihan konulu iki fıkra seçmiştir. Bunlardan ilkinde, Hoca'nın şöhretini duyup imtihana gelen Hindli Molla Arab'a kendisini tanıtmadan öyle cevaplar verir ki, Anadolu insanının irfanından korkan Molla, imtihtandan vazgeçer (Fıkra, 37). Diğeri ise üç ruhbanın sembolize ettiği Hristiyanlık ile İslâmiyet'in karşılaştırmasıdır. Sonunda Hoca'nın kıvrak zekâsına mağlup olup, İslamiyet'e girerler.

Hoca'nın fıkralarındaki eşya ve aletler de Orta Anadolu'nun günlük hayatında kullanılan çarık, yorgan, kaftan vb. şeylerdir. Böylece Hoca'nın çevresi hakkında fikir sahibi oluruz.

Hoca'nın fıkrasında hanımına gece yarısı söylediği tuhaf bir şiir (81. Fıkra), bir diğerinde ise kendisinin Farsça bilmediğini söyleyenleri mahcup etmek için söylediği Türkçe-Farsça karışık mülemma bir beyitine de rastlıyoruz.

Mevlevî Burhaneddin seçtiği fıkralarda Anadolu'nun özellikle Konya'nın mahallî ağız özelliklerini kullanmaktadır. Ayrıca fıkralardaki bazı meşhur "formel" ifâdeler değiştirilmiştir. Meselâ, 24. fıkra, Hoca eşeğine binerken düşer ve "İhtiyarlık" diye hayıflanır. Etrafında kimse olmadığını anlayınca da: "Ben senin gençliğini de bilirim." diyerek otokritik yapar. Burhaneddin ise, bu söyleyişi, "Biz de evveli hırlı, uğursuz değildik." şeklinde değiştirmiştir.

Hoca'nın dili halkın kullandığı günlük dildir. Ancak Burhaneddin, fıkralarında diline zaman zaman Arapça ve Farsça kelimeler ve terkipler sokmuştur. Bevl, nekbet gibi. Aynı şekilde, Hoca'nın halk arasındaki fıkralarında pek karşılaşmadığımız gereksiz hareketlere de yer vermiştir. 20. Fıkra, daha önce bahçesine giren öküzü döverken, sebebini soran sahibine, "Sen halt etme cahil köpek, ol kabahatin bilir." demesi gibi.

Ayrıca birinci fıkra, gördüğümüz giriş formeli, halk hikâyesinin matbu varyantlarında gördüğümüz ve sözlü geleneğe ters gelen bir başlangıç formelidir. Sözlü gelenekte fıkra anlatma geleneği, "Râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsar ve muhaddisan-ı rüzgâr" yerine genellikle "Adamın biri veya Hoca bir gün" gibi formellerle başlamaktadır.

Ayrıca Feyzi Halıcı'nın neşrettiği fıkralarda, şerh kısımlarına geçerken kullanılan formel "Yağni" olduğu halde, elimizdeki yazmada "Tercüme" denmiştir. "Yağni" sözünde, bir açıklama ve aynı anlamı başka türlü ifâde etme kastı vardır. Tercüme ise, bir başka dilden çevirme demektir. Bu fark neden meydana gelmiştir? Buna şu andaki bilgilerimizle kesin cevap vermek mümkün olmamaktadır. Seyyid Burhaneddin'in seçmiş olduğu 121 fıkranın ortak bir karakteri, özel bir seçilme sebebi dikkati çekmemektedir.

Ancak yukarıda konularına göre yaptığımız sınıflandırmada da görüldüğü gibi, çeşitli konuların karışımı tercih edilmiştir. Böylece Nasreddin Hoca'nın karakterini vermek istemiş olabilir.

Seyyid Burhaneddin'in kendi fikrini, üslûbunu gösterdiği "Tercüme" kısımlarında, zaman zaman zor-

lama yorumlar yanında, hiçbir itiraz kabul etmeyecek kadar doğru açıklamaların yapıldığı ve kuvvetli alegorilerin kullanıldığı görülmektedir.

Yorumlar yapılırken Mevlâna'nın "Mesnevî"sinden, bazı hadis ve âyetlerden faydalanarak fikirlerine destek sağlayan Seyyid Burhaneddin, zaman zaman da çeşitli şairlerin beyitlerinden istifade etmiştir. Tercüme kelimesinin seçilişi de yukarıda belirttiğimiz gibi, dikkat çekicidir. Şerhi, tefsiri, açıklama gibi kelimeler yerine bu kelimenin seçilişinin sebebi açıklanamamıştır.

Tercümelerin sonunda genellikle "tefhim olunur (buyururlar), imâ buyururlar, ta'rif buyurulur, tenbih ederler (buyurulur veya tenbih-i âli olmuştur), işaret buyrulur, vb. gibi ifâde kullanılmıştır. Bunların genel dökümünde, 121 fıkradan 56 tanesi "tefhim eder (buyurulur) (115. Fıkra "tefhim ettirdiği gibicedir")

19 tanesi işaret buyurulur.

17 tanesi tenbih-i âli olmuştur (-ederler, -buyurulur)

7 tanesi imâ buyurulur (-eder)

2 tanesi imâ tergeb buyurulur (-eder)

2 tanesi demek isterler.

2 tanesi demek olur ile,

geriye kalan 16 tanesi ise, "demek murad ederler, demegi lutf buyururlar, kerem buyururlar, beyan eder, irad ve tenbih buyururlar, demek dahi ensebdir, tevbih makamında buyururlar, demek olur, ibâdet ahsendir, ta'lim buyururlar, haber verirler ve derler" ifadeleri kullanılarak bitirilmiştir. Görüldüğü gibi, Seyyid Burhaneddin bazı fıkralardan çıkarılacak sonuçlara dikkati

çekmekte, bazılarında öğretme, doğru yolu gösterme, bazılarında ise sadece haber verme veya azarlama yolunu kullanarak açıklamalar yapmaktadır.

Açıklamaların bir kısmında zorlama olduğu ve mutlaka mistik bir anlam çıkarmak için konuyu kendi istediği yönde yorumladığı dikkati çekmektedir. (8. 9. 10. ve 32. Fıkralarda olduğu gibi). Meselâ; 8. fıkra da helvacı dükkânında izinsiz helva yemeye başlayan Hoca'yı döverler. Hoca: "Ne güzel belde imiş, bu Konyalı helvayı döge döge yedirir." der. Bu fıkrayı Seyyid Burhaneddin, Konya'nın ermişler durağı olduğu için helva yedirir gibi tasavvuf yoluna darbe ve terbiye ile sokulduğu, Mevlâna'nın dergâhına dahil olanlarla müzik ve semâ ile yol gösterip lokmasını dahi terbiye ile vererek gıdalandırır" şeklinde şerh ederler ki bunun ne kadar zorlama olduğu açıkça görülmektedir.

Fıkraların şerhlerine dikkati çeken önemli noktalardan biri de en çok üzerinde durulan terimlerden, nefis, bekâ-fenâ, amel, Hak Tealâ'nın yüceliği, dünyanın kıymetsizliği gibi mistik mefhumlar olmasıdır. Seyyid Burhaneddin bütün mefhumların açıklanması sırasında sık sık mahalli sözlere, beyitlere, Mesnevî'den alınmış fikirlere baş vurmaktadır. Hatta Mesnevî'den orijinal beyitler vermektedir. Aşağıda bu tür kullanmalardan bazılarını vermek istiyoruz.

1. fıkranın tercümesinde, "Ölmeden öl!" ve "Akıllı kişi gerektiğinde konuşur."
2. fıkranın tercümesinde, Min cae fi'l-hasene (Her şey güzellikle olur.)
16. fıkranın tercümesinde, "Kul kusursuz olmaz, affeder efendisi."

17. fıkranın tercümesinde, "Dil bir kulak ikidir, az söyleyip çok dinlemeli."
19. fıkranın tercümesinde,
"Ey birader tu hemân endişei.
Mâ bakıyyet üstühân-ı rişei."
"Ey birader sen şimdi düşünüyorsun,
Bizden kemik ve kıl kılacaktır."
35. fıkranın tercümesinde, "Köpeğe dalanmadan çalıyı dolanmak yeğdir".
41. fıkranın tercümesinde, "Kendimi kendim yitirdim kendim arar kendimi, kendime kendim gerekse, kendim bulsun kendimi."
70. fıkranın tercümesinde, "Akıl bir padişaktır."
81. fıkranın tercümesinde, "Bir saat düşünme yetmiş yıl ibadetten hayırlıdır."
85. fıkranın tercümesinde,
"Taşta hammama müşâbih, bu denî dünyâ hemân
Dâima murdar elinden dest-i nâ-pâka geçer."
91. fıkranın tercümesinde,
"Sen bir katresin kendini deryâya sal"
114. fıkranın tercümesinde,
"Sür çıkar gayrı gönülden, tâ tecellî ede Hak
Padişah konmaz saraya güzelce yapılmadan"

gibi açıklamayı tamamlamak için alıntılar yapmıştır. Böylece tasavvufî pek çok konu şerhler sırasında daha kolay bir üslûp içinde verilmeye çalışılmıştır. Fıkralar, tercümelere nazaran daha sade bir üslûba sahiptir. Zira onların tamamı halkın arasından alınmış, konuşma dilinin eserleridir. Tercümeler ise tahsil görmüş, kendini

Mevlevî tarikatına adanmış bir okumuşun düşünceleridir.

Eserin sonunda başka hiçbir kaynakta rastlamadığımız bir rivayetten bahsedilmektedir. Bu da, Nasreddin Hoca'nın meşhur Hanefî fâkihlerinden Bağdatlı Kudurî'yi çok sevdiği, öğrencilerine her zaman ondan dersler verdiği, hatta Kudurî'yi okurken keramet gösterdiği kaydedilmiştir.²²

Seyyid Burhaneddin'in bu bilgileri nereden aldığını bilmiyoruz. Ancak Hoca'nın Sünnî akidelere ne kadar bağlı olduğunu, onun göstermesi bakımından dikkati çekicidir.

Seyyid Burhaneddin, tercümelerin tamamında insân-ı kâmil olmak için ne yapmak lazım geldiğini, ibadetin, Tanrı'ya sürekli niyaz etmenin, benlikten geçmenin, Allah yolunu seçmenin lüzumunu anlatmak ister. O kadar ki açık seçik bir anlam bulur. Çeşitli allegorilerle bunları açıklamaya çalışır.

Eserin bir başka özelliği de Konya'nın yaşayışı hakkında verdiği bilgilerdir. Sakin bir ailenin günlük hayatı bilhassa tercümelerde mahallî üslûp içinde anlatılmıştır. Meselâ 74. Fıkroda, "Bir gün Hoca'nın karısı, 'Şu oğlanı gezdir, biraz işim var, göreyim.' der. Hoca oğlanı kucağına alınca, üzerine yestehledi..." demektir. Burada iş görmek ve yestehlemek gibi tamamen mahallî bir ağız kullanılmıştır.

²² Kudurî, (972-1037) asıl adı Ebu'l-Hüseyin Ahmet bin Hamdân el Bağdadî El Hanefî'dir. Çömlekçi veya Bağdat yakınlarında Kudurî isimli bir köyde doğduğu için Kudurî ismini aldı, Hanefî Mezhebini savunmak için münakaşaları ile meşhur olduğu kayıtlıdır. En önemlisi eseri *El Muhtasar fi Furug'l-Hanefiye*'dir. (İA. Cilt: 6, s. 952).

Fıkraların çoğunda halk ağzından alınma kelimeler mevcuttur. Bunların çoğu daha ağızalıdır. Halk ağzından alınan kelimeler ve deyimler hakkında bir fikir verebilmek için bazı misalleri göstermek istiyoruz.

1. Fıkradaki "Gusûl tahtası",

7. fıkroda "Vartalara uğramak",

15. fıkroda "Kaykana",

21. fıkroda "Zarta çekmek",

23. fıkroda "Su dökmek (=idrar yapmak)",

24. fıkroda "Göç etmek (= Taşınmak),

35. fıkroda "Köpek sigildi ve köpek sırtardı",

37. fıkroda "kebe,

71. fıkroda "Zevklenmek (=alay etmek)"

73. fıkroda "İte dalanmak",

83. fıkroda "Hamur mancası",

103. fıkroda "Yestehlenmek", gibi kelimeler halk ağzından alınmıştır.

Seyyid Burhaneddin bu fıkraları iddiasız fakat mensub olduğu tarikatın fikirlerine uygun bir şekilde şerh etmeye çalışmıştır. Bunu yaparken zaman zaman zorlama da olsa, Mevlevîliğin ve sünnî akidelerin derin tesirinde kalmıştır. Hatta bazan bu fıkra nasıl böyle yorumlanabilir dedirtecek kadar zorlamalar vardır. Ancak, yaşadığı devrin anlayışına uygun bir üslûp içinde Hoca'nın hayatından seçtiği küçük anların ifadesi olan değişik konulu 121 fıkra kendi tarzında bilinen ilk şerh olma özelliği ile dikkati çekmektedir. Nasreddin Hoca üzerine çalışma yapacaklar için görülmesi ve incelenmesi gereken önemli bir metin ortaya koyan Seyyid Burhaneddin görevini başarıyla yapmış ve kültürümüze yeni görüş açıları getirmiştir.

Letâif-i Nasreddin Hoca

(Burhaniye Tercümesi)

Afyon İl Halk Kütüphanesi'ndeki, 18315 nolu ve 2456 arşiv numarasında kayıtlı nüshadan hazırlanmıştır.

Hace Nasreddin Lâtifesiyle Burhaniye Tercümesi Dibacesi

Nasreddin Hoca rahmetullahu-aleyh hazretleri vaktinin feridi bir zat-ı lâtif olduğu cümlelerin müsellimidir. Bizler etfâl-i siret olduğumuzdan tarîk-i Hakkı letâifle temsil ve hezel makamında olan letâif-i hasenelerini yalnız eğlence yolunda telakki olunması idrâk-ı hakâyık olanlarca kâfi olmayub bir nice meani-i dakika ve nesâyih-i müfideyi şâmil hikâyâtlarının kısrına bakmayub hale muvafık olan lübbünden istifade olunması enseb idiği pirimiz Hz. Mevlânâ, kuddise sırahhu, Mesnevi-i Şerifinde bu beyt-i Şerifi buyurdıkları gibidir:

Beyt-i ma, beyt nis iklimest.

Hezel-i ma, hezl nist talimest.²³

Zira temsil bir iklim makamında, hezel ta'lim makamındadır. Ru-puş olduğundan bu hakir Seyyid Burhaneddin bende dahi merhum müşârün-ileyh kitab-ı matbuundan yüz yigirmi bir adet letaifini ihva-

²³ Beytimiz beyit değil, ülkedir.
Alayımız alay değil, derstir.

ne yâdigar-ı naçize ve Hoca Efendimizin yâd-ı nâm-ı âlisine vesile olmak emeliyle min gayr-ı liyâkate bir tevcih-i muhtasar olarak şerh ve izaha ibtida eyledim.

“El insanu Mürekkebun minen nisyan”²⁴ fervâsında görülecek nekâisin killet-i Gizaa-i fakîrâneme bağışlanmasıyla noksanının der-kenar ve dua-i hayr ile yâd buyurulmasıyla erbâb-ı irfandan müstercâdır. (2a-2)

Hoca Nasreddin Lâtifesiyle Burhaniye Tercümesi

Lâtife: 1

Râviyan-ı ahbâr ve nakılan-ı âsâr (ve muhaddisan-ı) rüzgâr, şöyle rivayet ederler ki, Hoca Nasreddin Efendi, rahmetullahhu-aleyh Hazretleri bir gün va'z için kürsiye çıkub, “Ey müslümanlar ben size ne diyeceğim bilür müsiz?” dir. Cemâat, “Bilmeyiz” dirler. Hoca, “Siz bilmeyince ben size ne söyleyim” demiş. Bir gün yine kürsiye çıkub, “Ey müslümanlar ben size ne söyleyeceğim, bilür müsiz?” dir. Anlar, “Bilürüz” deyince, Hoca, “Siz bildikten sonra ben ne söyleyim “diyüb” kürsiden inüb gidince, cema’at teaccübde kalub, bir dahi çıkarsa bazıları bilürüz, bazıları bilmeyüz dimeğe karar vermişler. Hoca bir gün yine kürsiye çıkub, “Ey karındaşlar, ben size ne söyleceğim bilür misiniz?” dediğinde, anlar dahi, “Kimimiz bilür, kimimiz bilmeyüz” deyince, Hoca “Ne güzel, bilenler bilmeyenlere öğretsün” demiş.

²⁴ İnsan unutmaktan ibarettir.

Tercüme:

İşaret buyurmuşlar ki, “Sizler imamsınız. Va’z iki nev’idir. Biri söyler va’z, biri söylemez va’z ziyade müessirdir. Varın gasl tahtasına çıkmış mevta lisân-ı hal ile size ne nasihat eyler, andan mütefettin olunuz diyu “Usmut sükutü ve mûtu kable en temûtü”²⁵ sırrına mazhariyeti işaret buyurmuştur. Ve ikinci radde, madem ki siz hakayıkı müdriksiz, niçün bildiğiniz ile âmil olmasınız. Ben ne söylesem tesir etmeyecek “El akılu lâyetekellemu ille’l-hoca”²⁶ mefhumunca bildiğiniz ile amil olup ilminizi (ziyade) idün tatvil-i kelimadan men iderler. Üçüncü perde; âlim olanlarda amel olmadıkça va’z-ı nasibi kâr itmez. Bir fazıl, mürşid-i kamil bulub (2b-3) bilmediğinizi öğrenüb bilmeyenleri dahi agâh idün demek murad iderler.

Lâtife: 2

Bir gün Hoca, “Hak Teâlâ’ya şükür idün ki, deveye kanad virmemiş eğer virmüş olaydı evlerinize yahud bahçelerinize konarak başlarınıza yıkardı” demiş.

Tercüme:

Hak Teâlanm azamet ve ihsanını müşahade idün. Her kuluna mal ve mansıb virmediğine teşekkür idün. Zira herkesin kabiliyetine göre ihsan olur. Bila kabiliyet-i ayn deveye kanad virildiğinde, dönüb hem zal hem muzıll olurdunuz. Mal ve mansıb yaraşmaz kimselerin hallerine teşekkürde bulunmalarını ima buyururlar.

²⁵ Sessizce susun ve ölmeden önce ölün.

²⁶ Akıllı kişi, ancak gerektiğinde konuşur.

Lâtife: 3

Bir gün hoca, bir şehirde kürsiye çıkub, “Ey müslümanlar, bu şehrin havasıyla bizim şehrin havası birdir.” Cemaat Hoca’ya “Neden bildiniz?” deyince, Hoca, “Akşehir’de ne kadar yıldız var ise bunda da ol kadar var” demiş.

Tercüme:

Her ne kadar mekanda bulunur isenüz Cenâb-ı Kibriya hâzır ve nâzırdır. Hak Teâlâ’nın azamet ve kudretin cemi-i mükevvenâtta müşahade idüb ayar gibi bir şeyi iki görmeyin deyu sırr-ı vahdet işaret buyururlar.

Lâtife: 4

Bir gün Hoca hamama girüb, bakar ki kimse yok. Canı sıkılıb bir kayabaşı söylemeğe başlar. Kendine sadası hoş gelüb hamamdan çıkub toğrı bir manereye çıkar. Vakt öğle vakti imiş. Temcid okumağa başlar. Bir adam aşağıdan bakar ki, vakitsiz temcid okunur. “Be hey nadân, böyle kerih sadâ ile vakitsiz temcid okunur mu?” dedikte, Hoca aşağı inüb, (3z-4) “N’olaydı bir sâhib-i hayr dahi minareye dahi hamam inşa ettireydi. Bizi bu kerih sadadan kurtarırdı” demiş.

Tercüme:

Teganni ve riya ile olan amel salih olmaz. İbâdet ve amelim var diyu öğünme ve gurur dahi etme. Ber-hayat iken şariat ve tarikat hamamında tathir olarak riyâzât ve perhizât ve amel-i sâlih ile Fıkr-i bekaya hasr-ı vakt

iderek tevhid ve tahlil ve âli makamlarda nağme ve terennüm ile safayab eylememiz tergeb buyururlar.

Lâtife: 5

Bir gece rüyasında Hoca'ya tokuz akçe virmişler. Hoca hele on akçe olsun dirken uyanub baktı ki elinde bir şey yok. Gözlerini kapayub, elin uzatub, "Getür bari, tokuz akçe olsun" demiş.

Tercüme:

Bu fani dünyada ellerinizde bulunan akçe ve mâsiva ayn-ı rüya gibidir. Nizâ fizâ ile daha fazla toplamağa sayınız akibat hebadır. Elinizde iken mahallinde sadaka ve ihsan hayrât-ı hasenata bezl idün. Uyandığınız vakt eliniz boşa çıkmasun dimeği tarif ve işaret buyururlar.

Lâtife: 6

Bir gün Hoca kıra çıkub giderken karşudan biraz atlu gelir. Hoca sürat idüb bir makbere yanına gelüb esvabını çıkarub kabre girer. Atlular Hoca'yı görüb, "Bre adam bunda ne yatarsun?" dedikte bir lakırdı bulamayub, "Ehl-i kuburdan idim. Buraya seyre çıktım idi" demiş.

Tercüme:

Bu dünyaya ziyarete çıktık. Ölmezden ön ölüp bu elbise-i fahireyi soyunub (3b-5) kefenleri boynunuza takub zad-ı ahiret görüb kubur ehlinde olun. Zira yolunuzda harâmi vardır. Birgün süratle gelüb sizi nâbedid eyler demek tefhim olunur.

Lâtife: 7

Bir gün Hoca bir bostana girüb havuç ve şalgam, ne ki buldu ise çuvala ve koynuna toldururken bostancı bunu tutup, "Bunda ne ararsın?" dedikte Hoca şaşırub, "Geçen bir şedid rüzgar esti, beni buraya attı" cevabını virmiş ise de Bostancı, "Yahu bunları kim yoldu?" diyince, "Rüzgâr şedid olduğundan, beni oradan oraya attı. Neye yapışdım ise elimde kaldı" dedikte, bostancı, "Ya bunları çuvala kim toldurdu?" diyince, cevabında "Ben anı tefekkür iderdim" demiş.

Tercüme:

Bu zıll-ı hayâl gibi olan dünyada bilâ tefekkür emtâ ve erzak toplayub, helâl, haram seçmeyüb iddihar ve tul-ı emel ile ferdayı düşünmiyen kimseler yarın bağban-ı hakikî olan Cenâb-ı Kibriya divanında, öyle eğri büğrü sözler ile kabul olmayacağından başka meşru ve gayr-ı meşru olarak iddihar etmiş oldukları emval ve erzak içün hin-i hesabda bir cevap viremeyüb meyus kalacaklar bu vartalara uğramaktan ise şimdiden tefekkür idüp hukuk-ı ibâdî üzerinden iskat ve taib müstağfir olub Cenâb-ı Kibriya'dan mağfiret talebi irad ve tenbih buyururlar.

Latife: 8

Birgün Hoca Konya'ya varub bir helvacı dükkanına girer. Heman bismillah deyüb (4a-6) helva yemeğe başlar. Helvacı, "Bre adam ne yaparsın?" diyu Hocayı döğmeğe başlayınca, Hoca dahi, "Ne güzel belde imiş, bu Konyalı helvayı döğme döğme yedirir" demiş.

Tercüme:

Konya makarr-ı evliyâdır. Helva gibi sülukı darb ve terbiye ile yedirürler. Bahusus dergah-ı Hz. Mevlânâ'ya dahil olanlara tarab ve semâ ile irşad idüb lokmasının dahi terbiye ile tagaddi iderler dimeği imâ buyururlar.

Latife: 9

Hoca, "Ramazan-ı Şerif, bana ne lazım halka uyub oruç tutmak" diyu bir dane çölmek peyda idüb günde birer taş bırakmağa başlar. Hoca'nın kızı görüb çölmege bir avuç taş kor. Bir gün Hoca'ya, "Bu gün ayın kaçıdır?" dirler. Amma ayın yigirmi beşi imiş. "Biraz sabr idün bakalım" diyu eve gelüb çölmeği döker ve sayar ki yüz yigirmi taş olmuş. "Eğer bunun cümlesin dir isem bana sefih dirler." Halka, "Bugün ayın kırkbeşidir" dedikte, "Ay otuz gündür sen kırk beşidir dersin" derler. Hoca, ben insafla söyledim, eğer çömlük nisabına bakarsanız, bugün ayın yüz yigirmi beşidir" demiş.

Tercüme:

Ramazan-ı şerifin evveline ve ahirine dikkat olunmasıyla Hoca'nın kerimesi zahide bir hatun olmağa şuhûr-ı selâse²⁷ ile eyyâm-ı mübarekeyi yüz yigirmi beş güne iblâğ eylemiş olduğunu işaret buyurur.

²⁷ Şuhûr-ı Selâse-Üç aylar (Eyyâmü'l-Bayzâ)

Zi'l-kade 30 gün,
Zi'l-hicce 29 gün,
Muharrem 30 gün,
Ramazan 29-30 gün,
Şevvâl'den 5-6 gün, oruç tutulur.

Lâtife: 10

Hoca'ya "Ay yeni oldukta, eskisini ne yaparlar?" demişler. "Kırkarlar kırkarlar yıldız yaparlar" demiş.

Tercüme:

Şebâbet vakti olan ibâdet hasendir. Şebabetinize mağdur olmayın. İhtiyar olup (4b-7) zeval vakti geldikte, "N'olaydı bu parekendelikten mukaddem şebâbet vaktimizi ibadet ideydik" diyu pişman ve nâdim olmak faide vermek dimeği tefhim ider.

Lâtife: 11

Hoca kafil ile şehirden çıkub giderken devesi kükreyüb Hoca'yı yire urdu. Üzerine çöküp, Hoca feryad ider. Halk bunu kurtarırlar. Bir vaktten sonra aklı başına gelüb, "Ey müslümanlar, gördüğünüz mü şu deveyi, bana ne kadar cefa eyledi, lutf idüb şunu tutunuz boğazlayım" demiş.

Tercüme:

Nefsiniz devesine tedriç ile binün, aman virüb kükretmeyin. Zira mesai gösterirseniz sizi kükreyüb altına alur helak eyler, ol size galebe itmeden hımye ve cu ile anı zebh idüb ruhunuzu nefsiniz üzerinde galebe idüb menzil-i maksudunuza vasıl olun diyu tarif buyururlar.

Lâtife: 12

Bir gün Hoca yumartanın tokuzun alub, onun bir akçeye diğer mekanda satar. "Hoca niçün tokuzun alub

onun satarsın?” dediklerinde Hoca, “Ziyade faidedendir, dostlar alış verişte görsünler” demiş.

Tercüme:

Bu dünya mâkusdur bazı sûretâ ziyan görülen şeyin akabinde fâidesi hiss olunur. Meselâ; hârik ve sirkatden mükeddem bir metâ ziyanına virirse bütün fâide olmuş gibidir. Bazı ziyan zannolunan mua'melâtın vuku'ât-ı mahsusda ayn-ı menfaat idüğün ile “men ca'e fi'l-hasene”²⁸ tefsirini ima buyururlar.

Lâtife: 13

Bir gün Hoca kısa esvab giyüb, mescide varıb namaz kılarken, ruku'a vardıkta, arkada bulunan adam Hoca'nın husyelerini görüb, heman tutup sıkınca (5a-8) Hoca dahi önünde olan imamın husyesin sıkar. İmam dönüb, “Hoca neylersin?” dedikte, “Arkamdaki adamdan sor” demiş.

Tercüme:

Yarın ruz-ı mahşerde saf-be-saf turulub suâl olundukta, mesuller dahi şurût-ı islâmın mugayiri nasihat eden imamları tutub mahşer halkı arasında rüsvay olmadan ise şimdiden şeriat ve tarikatın imam-ı kâmilini bulub, ulu divanda şermsar ve hâcil-i rüsvay olmaklıktan hazer olunmasını tenbih buyururlar.

Lâtife: 14

Hoca bir gün ırmak kenarında tuturken on dane âmâ gelür. Kendilerinin bir pula ırmaktan geçirilmesi-

²⁸ Her şey güzellikle olur.

ne Hoca ile pazarlık iderler. Hoca bunları geçürürken, birini ırmak suyu toparlayub götürür. Âmâlar feryada başlar. Hoca, “Niçün feryâd idersünüz, bir pul eksik veriniz” demiş.

Tercüme:

Yarın Sırat'a varıldıkda masiyyet ile âmâ olduğumuz halde şefaati resulallah, her birerlerimiz Sıratdan geçerken bir pul gibi amelimize güvendiğimiz aynı âmâlık olub günâhımızın sıkleti sebebiyle kebâ'ir ehli nâr-ı cahime düşmeklikten ise ilm ü amele mağrur olmayub beyne'l-havf ve'r-reva rızaullah ve mağfiret talebiyle amelinize mağrur ve istinad itmek caiz olamayacağına tarif buyururlar.

Lâtife: 15

Birgün adam eline bir yumurta alup, “Hoca şu avucumdakini bilürsen sana bir kaykanalığı viririm” dir. Hoca (5b-9), “Şeklini söyle, bilürim” dedikte, “Tısı beyaz, içi sarı” dir. Hoca, bildim, şalgamı oymuşlar, içine havuş toldurmuşlar” demiş.

Tercüme:

Bazı kimse çok bilürüm diyu meydana çıkub bilmediğini dahi bilmez. Gâibden dem urub kizb-ü durug ihtiyar eylediklerinden bu makule türrehatdan geçüb ağı ve karayı seçüb Hakk'a salık olun diyu işaret buyururlar.

Lâtife: 16

Birgün Hoca kırdan gezerken bir tanaya rest gelüb, uğurlayub evine götürdü. Boğazlayub derisin saklar.

Tana sahibi feryad iderek Hoca'nın evine geldiğinde Hoca ehline, "A karı şu tananın deresin çıkarsam da şu herifin yüzünü kara eylesem" demiş.

Tercüme:

"Kul kusursuz olmaz afv ider efendisi" fehvasınca mümin karındaşlarınızın aybını bhusus ihtiyaçlı ola kimselerin aybunu yüzlerine urup şermsâr ve hâcilirmeden ise ana nasihat ve redd-i leyyin ile kendisini hoşnud eylemenin tarikına bulunub ilerüde kendüsinden mutazarır olmamanın tarikinde bakub settaru'l-ı uyub olan Cenâb-ı Kibriyâ'dan ecr-i azim talebini ima buyururlar.

Lâtife: 17

Bir gün Hoca pazarda gezerken bir herife rast gelüb, "Hoca bugün ayın üçü midir dördü midir?" dedikte, "Bilmem ay alup sattığım yok" demiş.

Tercüme:

Böyle bihûde laf-zenlik itmek yâve-gûlara. Dil bir, kulak ikidir az söyleyub çok dinlenmeli zira bihûde söz (6a-10) söylemenin mazarratı çokdur. Akil olan tekellüm etmez ila hacet vakti tekellüm ider dimeği tarif buyurur.

Lâtife: 18

Bir gün Hoca omuzunda bir nerdüban alub bağçe divarında tayayub yukarı çıkar ve bağçeye kurub iner. Bağban bunu görüb, "Sen kimsin ve bunda ne ararsın?" dedikte, Hoca süratle nerdübanın yanına gelüb, "Behey bostancı, nerdüban satarım" dir. Bostancı, "Bu

arada nerdüban satılır mu?" dedikte, "Behey bağban nerdüban nirde olsan satılır" demiş.

Tercüme:

Bir dergâha mürşid-i kâmile ittikâ eyle ki şeriat ve hakikat ve marifet nerdübanından çıkıp bağban-ı hakikate vasıl oldukta naz niyazda bulunup itab ve hitap olursa dahi ayn-ı inayet olub bağban-ı hakikate vasıl olunur dimeği tarif buyururlar.

Lâtife: 19

Bir gün Hoca tavukları bir bir tutub boğazlarına birer peştamal takub salıvirdi. Halk Hoca'nın yanına cem olub, "Bunlara ne oldu?" dirler. Hoca, "Bunların anaları öldü matemini tutarlar" demiş.

Tercüme:

Kable'l-mevt kefeninizi başınıza sarub tecemmu ile Hak için zikr ve fikr ve âh-ı enin ile aklınızı başınıza toplayub evvelimiz bir meni ve ahirimiz ile laşe olduğunu taakkul iderek hevanızı terk idüp Hakk'a tazarru ve niyazda olun dimeği tefhim ider.

Mesnevi:

Ey birader tu heman endişei,

Ma bakıyyet üstühan u rişei.²⁹

buyrulduğu gibicesine.

²⁹ Ey birader sen şimdi düşünüyorsun, Bizden kalan kemik ve kıldır.

Lâtife: 20

Bir gün Hoca'nın tarlasına bir öküz girüb Hoca dahi bir çöb alub üzerine vardıkta öküz kaçtı. İleru hafta gördü ki bir kimse arabaya koşmuş (6b-10) giderken Hoca eline bir sopa alub öküze birkaç sopa urur. Ol adam "Bre Hoca benim öküzümden ne istersin?" Hoca aydır: "Sen halt itme cahil köpek, ol kabahatin bilür" demiş.

Tercüme:

Öyle bilâ destur öküz gibi halkın hanesine ve bağ, bostanına girersenüz, eğerçi bu dünyada sopayı yimezenüz, şeriat ve tarikat arabasına koşulup, yarın ruz-ı kıyamette zabâniler araba gibi sürüyüb darb-ı şedid iderler. Bir şafiin şefaati ile halas bulunca çok sopa yirsinüz dimeği tenbih buyururlar.

Lâtife: 21

Bir gün Hoca su kenarında abdest alurken pâpûşunu su alub gitti. Heman kenara çıkub bir zarta çekti. "Al abdestini vir pâpûşumu."

Tercüme:

Fizemanna murâi olan kimselerin abdesti ve namazı bunun gibidir. Yüziyle çarılub bir faideyi müfîd olmadığından başka bir de pâpûşdan olman dimeği tefhim ider.

Lâtife: 22

Bir gün Hoca vasiyet ider ki "Ben öldüğüm vakit beni eski kabre koyun". Cemaat, "Niçun?" didiklerin-

de, "Sual melekleri geldikte, ben sual olundum, görmez misiniz kabrim bile eskidir" (dirim) demiş.

Tercüme:

Şu dünya bir pirezen kocakarıya benzer ve türabı dahi köhnemiştir. Heman kulûbunuzu sağlam tutub, cila virüb ruşen idün ki kabriniz dahi ruşen olub münkirine cevâb-ı sevap virmemiz âsân olur diyu tenbih-i âlileri tefhim olunur.

Lâtife: 23

Bir gün Hoca su dökmek içir helaya girüb bir gün bir gece oturur. Meğer akar bir çeşme var imiş (7a-12) Daima şır şır, Hoca çişim dükenmedi zannider. Bir kimse gelüb "Bre adam çok oturdun" dedikte "Çişim dükenmedi ki kalkayım" demiş.

Tercüme:

Bu fani dünyaya bakası var gibi cûlus ile bir gün bir gecelik ömrü dükenmez zannidüp şar şır ile vakit geçürmeyin. Bir gün Azrail aleyhisselam kapıya gelüb cife-i dünyadan alub kaldırmak ister. Bu bakası olmayan âb-ı riz gibi olan dünyayı bâki sanman bakaya muhabbet birle seyr-i sülûk idün dimeği tefhim ider.

Lâtife: 24

Bir gün Hoca bir ata binmek murad eyledi. Yümsek olduğundan binemedi. "Hay gibi nikbed..." diyub ardına bakar. Kimse yokdur, "Biz de evveli hırlı uğursuz değildik" demiş.

Tercüme:

Hal-i şebâbetinizde esb-i himmete binüb râh-ı hakikate vasil olun. Zira pir oldukça güç kuvvet kalmayub, esb-i himmete binemeyüb zir-i zeminde "Hasırâ'd-dünya ve'l ahire"³⁰ kalurız demek isterler.

Lâtife: 25

Bir gün Hoca'yı Akşehir çocukları hamama götürüb yanlarında gizlüce birer yumurta alub, hamama soyundular. Badehu içeru girub göbek taşında, "Gelin sizinle birer yımırta yumurtlayalım, her kim yumurtlamazsa hamamın mesârifini ol virsün" diyüb, tavuk gibi geryüd iderek getürdikleri yumurtuları taş üzerine bıraktılar. Hoca bunları görünce, horos gibi çırpınıp ötmeğe başlar. Çocuklar, "sen ne işlersin?" dediklerinde, Hoca "Bu, kadar tavuğa bir horos lazım değil mi?"

Tercüme:

Etfâl-i tarikat olanlar elbise-i fahirelerini soyunub riyâzet hamamına girdiklerinde kendü kendüye letâif ve hakâyık ve maarif olan cevher ve muhabbet (7-13) hasıl illa içlerinde bir mürşid-i kâmil olub nefsi kimyâları eseriyle bekam olmadıkça dimeği tarif buyururlar.

Lâtife: 26

Bir gün Hoca hamama girüb dellak buna kese sürer ve bir yanından bir yanına döndürürken Hoca dellâkın kesesin tutar. Dellâk Hoca'ya neylersin dedikte, "Behey herif seni dönmesün deyu tutarım" demiş.

³⁰ Dünyâ ve âhirette zararlı.

Tercüme:

Tarike duhûl idüb ve halvete dühûlundan sonra öyle avdet idüp dönmeyesun anbe-an (anbean) terakki edüp müvecceh-i hakikiye tecdihi devâ edesin demeyi tenbih-i âlileri olmuştur.

Lâtife: 27

Bir gün Hoca karalar giyüp taşra çıkar. Halk bunu görünce "Hoca ne oldun, karalar giymişsin" dedikelerinde, "oğlumun babası merhum oldu, anın mâtemin tutarım" demiş.

Tercüme:

Veled-i kalbi ulu kılmayın. Sizlerden bir zelle vaki olduğu halde babası ölmüş gibi karalar giyüb seyahat ve sahra beyabanda buka ve istiğfar ederek geşt ü güzâr idub Cenâb-ı Kibriyâ'dan mağfiret talebiyle mağfur olunuz demek isterler.

Lâtife: 28

Bir gün Hoca birkaç karpuz alub dağa gider. Su-sayub karpuzların birisini kesüb tatsız deyüb atar. Hasıl cümlesinden kesüp biraz yeyüb bakisi üzerine bevi (bevil) sıçrar, badehu odunu kesüb yine pek susar, şu değmiş buna değmemiş derken cümlesin yemiş.

Tercüme:

Huzuzât ve şhevât-ı nafsâniyeye ve fani dünyaya gönül vermeyüp kış tarafınızı dönün. Zira bu mekânı bu fani dünyadır. Teveccühünüz Hüda-yı lemyezel olsun, zira bu dünya fani olduğu gibi mekulât ve meşru-

bat dahi fanidir, bâkiye bezl-i makderet edüp erzâk-ı manevi ile merzuk olun dimeyu tefhim eder.

Lâtife: 29

Bir gün Hoca şehirden bir iki adama rast gelüp bunlara, "Nereye gidersiniz?" dedikte bunlar "Taşağın dibine gideriz" deyince Hoca, "Bu gidişle ahşam olunca zeker başuna çıkarsınız demiş.

Tercüme:

Dünya talibi olanlara hırs ve tama celb-i dünya için gice gündüz seğirdüb esfel tarafına giderler. Bu gidişten geçüp bir faidemend olacak ve kendisinden zad-ı ahiret toğacak bir âli makama terakkî idüb darında said olun deyu tenbih-i âli olmuştur.

Lâtife: 30

Hoca'nın bir kuzusu var imiş. Gayet güzel besler imiş. Bir gün yaran cem olub kuzu Hoca'nın elinden alub yiyelim dirler. Birisi gelip, "Hoca yarın kıyamet kopıcak imiş, gel bu kuzuyu yiyelim" dirler. Hoca inanmaz, birisi dahi gelüb böyle söyledikde, Hoca gerçek sanub kuzuyu boğazlarlar. Andan Hoca arkasına alup bir mesirgâhda ateş yakub kuzuyu biryan itmeğe başlar. Nagah arkadaşları soyunup esvaplarını Hoca'ya teslim idüp oynamaga giderler. Hoca dahi esvabın cümlesin ateşe urub yakar. Bir de anların karnı acıgub girü geldiklerinde görürler ki esvabın cümlesi yanub yok olmuş. Hoca'ya aydırlar. "Bunları kim yakdı?" Hoca aydır, "Çünkü yarın kıyamet kopıcak, esvâb ne lazım" demiş.

Tercüme:

İzaz ve ikram ile beslendiğiniz nefis, sizi yoldan çıkarup nar-ı ahiret gaygusun çektirmez. (8b-15) Zira kıyamet öldükde kopar. Zebaniler boğazlayup cehen-nemde büryan iderler ve üryan idüb urbaların dahi yeni ve eski olup, varisler ateşe urub yakarlar. Şu halde nefsinüze hizmet itmeyüp, mahkum idüb boğazlayın dimeği tefhim buyururlar.

Lâtife: 31

Bir gün Hoca'nın evine hırsız girmiş. Her nesi var ise alub gitmiş. Hoca'da bâki kalanı toparlayub hırsızın arkasına düşüb hırsız evine girince, hoca dahi girmiş. Hırsız, "Hoca ne istersin?" der. Hoca, "Ya, biz bu eve göç etmedik mi?"

Tercüme:

Evinizi, gözde malınızı hayır hasenata bezl idüb, bâki kefenini dahi arkana alub asi olan hanene tehi-dest varma, yolunuzda haramı çokdur. Bir gün olub kabir hanesine varılacaktır. Hâl-ı sıhhatiniz fukara ve mesâkine bezl eyleyin dimeği tefhim ider.

Lâtife: 32

Bir gün Hoca'ya birkaç efendiler gelüb, "Sen okuyup yazarsın, ama Fârisî bilmezsın" dirler. Hoca "Nice bilmem?"dir. "Eğer bilürsen bir beyt söyle." dirler. Hoca bu beyti okur:

Reftem becayi serviler, gördüm tokuz

hur amedend

Bir kaçını yağırladım bir kaç (tarla mireved)³¹

³¹ Farsça-Türkçe mülemma.

dedikte, mollalar, "Eyvah" diyüp kalkıp gitdiler.

Tercüme:

Yalnız ulûm-ı arabiyede kalmayup fûnûn-ı sâireyi, ale'l-husus fârisî kitaplarını çokça mütalâa idün, zira ulûm-ı fârisîde tasavvuf çoktur. Ve tasavvuflıdır. Suri, menafi-i kesire ile fâide-mend olursunuz dimeği ima ve işaret buyururlar.

Lâtife: 33

Bir gün Hoca'nın biraz akçesin çalmışlar. Hoca "Ya Rab, senin neye ihtiyacın var ki, benim akçemi illere aldırırsın?" diyü feryad iderek mescide varup sabah olunca ağlar. Meğer deryada gemi fırtınaya uğrayup içinde olanlar, "Selamete irersek Hoca'ya bir miktar akçe virelüm" dimişler, Hakk'ın inayetiyle selamete irüp ol kadar akçe Hoca'ya virmişler. Hoca, "Allah, Allah, bir gice mescidde açıkda yatup ağlamagla benim akçemi gönderdi" dimiş.

Tercüme:

Dünya için keder etmeyiniz. Bir şeyiniz zayi olursa Cenâb-ı Kibriyâ'ya iltica idün. Azaf-ı Muzaaf-ı mükafat olursunuz. Cevami ve mescidlerde mutekif olduğunuz halde recâ ve niyaz idersenüz, dünya ve mâfihâ muradâtınıza nail olursunuz. Bu dünya pâyidâr değildir. Dünyayı zâyi idüp bedelinde ahiret nimetine müstagrâk olun dimeği tefhim ider.

Lâtife: 34

Birgün Hoca komşusundan bir kazgan alup işin gördükten sonra kazgan içine bir teincere koyub vir-

dikte, sahibi görüp, "Bu nedir?" dedi Hoca, "Kazgan doğurdu" deyince şâd oldu. Yine Hoca bir gün kazganı alup bir zaman kullandı. Sahibi bakar ki kazgan gelmez, Hoca'nın evine gelüp kazganı istedikte Hoca, "Sen sağ ol, kazgan öldü" deyince, sahibi "Hiç kazgan ölür mü?" dimekle, "Ya toğurduğuna inandın da öldüğüne inanman mı?" dimiş.

Tercüme:

Bir merd-i irmimden Cenâb-ı Kibriyâ kan ve süker ve lihm-i azm ve ruh ihsan idüp ahir bizi, (9.-17) bu aleme getürdi. Bir gün ölüp bu vefasız fani dünyadan bâkiye gideceğiz ve cümle âzâmız türâb olacak. Yine cümle âzâ ve izâm bir yere gelüp haşır neşr ile kâim olacağımızı nasıl inkar idersiniz deyü münkir-i âhiret olanlara tevbih makamında buyururlar.

Lâtife: 35

Bir gün Hoca kabirler arasında gezerken bir koca köpek mezar taşma siğildi. Hoca eline bir çomak alup köpeğe urmak isteyince köpek Hoca'ya sırtardı. Hoca gördü ki kendüyi telef edecek hemen çomağı yanına saklayup, "Geç yiğidim geç" dimiş.

Tercüme:

Meşhur, "Köpeğe talanmadan, çalıyı tolanması yeğdir." Öyle intikam alacağım deyü vartaya uğramakdan ise nefis ü şeytan ve su'i akran ve sâir husemâ galebe çalacak olursa "İnnellahe ma'as-sabirin"³² deyüp gazabını yutup anlardan intikam alacağım deyü suret

³² Allah sabredenlerledir.

etmeyüp Hûdâ'ya ısmarlamak evlâdır dimeği tenbih buyururlar.

Lâtife: 36

Bir gün Hoca bir leylek tutup evine götürdü. Bıçak ile burnunu ve ayaklarını kesüp bir yümsek mahalle çıkardı. "İşte şimdi kuşa benzedin" demiş.

Tercüme:

Siz de fırsat elde iken nefsiniz kanadını ve ayaklarını kesüp muzırlık etmeyüp kuşa döndürüp mukâmat-ı âliye terakki ettirüp nefsinüz zebun edün demeği tenbih buyururlar.

Lâtife: 37

Bir gün bir Monla, Arab, Acem ve Hindistan hasılı yedi iklimi gezüp kimse bunun meselesine cevab veremez Ahir bir adam Hoca'yı tarif edüp ol Monla Akşehr'e gelür iken (10a-18) bir akçalık nar koynuna koyup Akşehir'in tarlaları yanından geçerken gördü ki bir kimse çift sürer. Meğer Hoca imiş, yanına varup gördü ki mübarek ayaklarında çarık sırtında kebe bir fakir suret âdemdir. Selam verdikde Hoca dahi "Aleykesselam monla efendi, niye geldin" dedikde, "Fılan mesele nedir bil" der. Hoca, "Parasız anan babana dahi vermez, ne verirsin?" deyince monla koynundan bir nar çıkarup vedi. Hoca dahi meselesine cevab virüp narı dahi yedi. Monla bir mesele dahi irad eyledikde, "Yürü halt etme nar tükendi" demekle, "Monla-yı Rum'un çiftçisi böyle olunca, uleması nice olur" deyüp çıkıp gitmiş.

Tercüme:

Seyahatle sa'y gayret edüb kendünüzü cehilden kurtaracak bir mürşid-i fâzıl bulup agâh olun ol mürşid her ne teklif eder ise kabul ederek, ben gayr oldum sevdasında olmayup kuşış edüp an-be-an terakki ve terfi-i derece edüp hakikat inarlarını me kil edün demeği tefhim buyurur.

Lâtife: 38

Bir gün Hoca gördü ki bir pınar başında bir vafır ördekler oynar. Hoca seğirdüp tutayım derken kaçarlar. Hoca dahi eline biraz etmek alup pınar başında etmeyi pınara batırup yerken bir adam gelüp "Ne yersin?" dedikde, "Ördek çorbası yerim" demiş.

Tercüme:

Bu dünya hilebaz ördek gibidir, önünüzden kaçdıkça arkasına düşersiniz, halbuki gaddardır nice kim-seleri yoldan çıkarmış ahirü'l-emr sizi dahi çıkarmasun. Tehi-dest (10 b-19) kalursunuz öyle olacak nim nana teşekkür edüp vaktinizi gaflet ile geçürmeyin zira dünya sizi aldadır dimeği tefhim eder.

Lâtife: 39

Bir gün Hoca bir ciğer olup evine giderken bir çıplak ciğeri kapup gitdi. Hoca arkasından bakakaldı. Hoca dahi, birinin elinde bir ciğer var imiş, elinden kapup bir taş üzerine çıkıdı. Herif, "Bre Hoca neylersin?" dedikde Hoca, "Kendimi denemek için çıplak oldum" demiş.

Tercüme:

Mesivâya mail olman ve de tamam oldukda erzakınızı alup götürüler kendünüzü bir yümsek sal taşına koyup mezar başına getirüp kabre koyarlar. Ol vakt kendünüzü deneyip ne oldugın tanırırsınız kendümüz bir lâşedir çıplak kabar.

Mesnevi:

Ey birader tu heman endişei

Ma bakiyyet üstüham-ı rişei

Zira insan rişe ve endişeden ibaretdir demeği tefhim ider.

Lâtife: 40

Bir gün Hoca'dan birisi bir urgan istemiş. Hoca içerü girüp çıkup "İpe un sermişler" der. Herif, "İpe un serilir mi?" dedikde, "İşte gönlüm olmayınca ipe un serilir" demiş.

Tercüme:

Şeytan hile ile ipe un serer ferifte olmayın zira ömrümüz ipi çürüktür bu dünya ve masivânın ipe takacağı yokdur rızaya muvafık amelde bulunamazsınız bir şeye nail olmayup hasred-dünya ve'l-ahi-re me'yusen gider-sinüz demeği tefhim ider.

Lâtife: 41

Bir gün Hoca'nın yanına bir âdem geldi, görüşüp gerü çekilir. Bu dahi çekilir. Hoca, (11a-20) "Sormak ayıp olmasun amma siz kimsiz bilemedüm" dedikde, ol âdem, "ya niçe görüştük" deyince, Hoca, "tacın tacıma

ve kaftanın kaftanıma benzer, seni kendim sandım" demiş.

Tercüme:

Ağyar ile hemdem olmayın, hem cins hem tarîk olmadıkça ülfet ve muhabbet lezzetin bulmayup kendünde kendüni bulmazsın. Heman muhibbân eyleyin. Vücut bulup lillahi fillah muhabbet eyle ki Hakk-ı kendünde bulasun:

Kendümü kendüm yitirdüm kendim arar kendimi

Kendüme kendüm gerekse kendüm bulsun kendimi demekliği tarif ider.

Lâtife: 42

Bir gün Hoca'nın bir hastası var idi hatırını sormaya gelenlere "Sabahdan sağ idi şimdi ölüyor" demiş.

Tercüme:

Üç günlük ömre güvenmeyin birin hâl-i sabâvetde geçirdük ve birinin içindeyiz ve senin içün bir günlük ömür kaldı. Sabah yakındur, bu dünyanın bir günlük ömrüne meyl vormeyüp âhiret tedârikun görün dimeği tefhim eder.

Lâtife: 43

Bir gün Hoca tavukları kafese toldurup Sivrihisar'a gider iken "Derdimendler mahbusdur bari salıvireyim" deyip, cümlesin salınca her birisi her tarafa kaçtı. Hoca eline bir degenek alup, horosu önüne katup, "Gice yarısı sabahın olduğun bilürsün de gündüz yaylanın yolın bilmezsin" demiş.

Tercüme:

Akıl ma âşınıza uyup gündüz ahşama kadar ma âş için vakit geçirüp gece sabaha kadar uyumak caiz değildir. Zira bu dünyaya yalnız ekl ü şürb ve istirahat için gelmedik (11b-21). Rabbiyi bir bilüp gece gündüz ibadetle maksat hilkat-ı halık'a dayanup ibadet ve amâl-ı sâlihâ ile şu köhne rıbat-ı bî-bakâda istihzâr-ı zâd-ı ahiretten ibaret idüğünü piş-i nazar-ı dikkate alarak acuz-ı deh'r-i deniyi ağuş-ı iltifat ve nevâzişe almayun deyü tenbih buyururlar.

Lâtife: 44

Bir gün Hoca yol kenarında makberler arasında gezerken bir eski makbere içine düşüp kendini ölü yerine koyun, "Göreyim Münker ve Nekir gelür mi?" derken gördü ki bir çan sadası gelür. Hoca, "İşte kıyamet velvesiyle geliyor" deyüp kabirden taşra çıktıkda bir karban gelir imiş. Katırları ürküp birbirine karışdılar. Katırcılar Hoca'yı gördükde ellerine birer sopa alup Hoca'ya "Nesin?" derler. Hoca "ben ölüyüm" der. Herifler, "Bunda neylersin" der. Hoca, "seyre çıkdum" dedikde, "Biz sana hoşça seyrettürelüm" diyerek Hoca'yı döğüp gözün başın yarmışlar. Hoca evine gelür karısı, "Hoca ne yerde idün?" der. Hoca, "Ben öldüm makberde idim" dedikde karı, "Öte dünyada ne var?" deyu sorar. "A karı karbanın esterlerini ürkütmezsen bir şey yok" dimiş.

Tercüme:

Mahviyyetle ölü makamında olun bir kimseyi zararlandırmayup sahib-i menfaat olun. Eğerçi bu fenada halkı taciz edüp zararlandırırırsanız yarın yevm-i

kıyâmetde zebanilerden çok sopa yersinüz dimeği tefhim ederler.

Lâtife: 45

Bir gün Hoca çırağı İmad ile kurd avına gider. Ta kurdun inine gider. Meğer kurd taşrada imiş. (12a-22). Gelür inine girer. Hoca kuyruğundan tutar. Kurd eşinir İmad'ın gözüne toz gider. İmad, "nedür bu toz" deyünce Hoca, "Eğer kurdun kuyruğu koparsa tozu ol vakt görürsün" dimiş.

Tercüme:

Nefsinizin kuyruğun berk tutun. Eğerçi aman verip birağır isenüz sizi helâk ider. Ol sizi helâk etmeden tedricen riyâzât ve perhizât kamçısı ile itaate götürün demeği tefhim eder.

Lâtife: 46

Bir gün Hoca ağaca çıkup, oturduğu dalı kesmeğe başlar. Aşağa bir herif geçerken, "Bre âdem neylersin şimdi düşersin" dedikde, buna Hoca hiç cevap vermez. Dal kesildiği gibi düşer, andan kalkup seğırdüp ol kimseye "Bre âdem sen benim düşeceğim bildir, öleceğim de bilirsin" deyüp yakasına sarılır. Ol kimse "Eşegiye ağır yük ur, yokuşa sür, iptida yelledikde canının yarısı çıkar, ikincisinde cümlesi çıkar" dedi. Hoca dahi öyle edüp ikinci de yatup, "İşte ben öldüm" dedi. Halk bunun başına üşüp, bir tabut içine koyup evine götürürken bir çamurlu yola gelüp halk, "Nasıl geçelüm" derken, Hoca başın kaldırıp "Ben sağ iken şurdan geçerdüm" dimiş.

Tercüme:

Bir zıll-ı hayâl gibi olan dünyanın akabeleri çokdur. Kararı vü sebatı kesülür dala benzer. Bunda mekan tutumayınız, zira en sonra size verasını dönüp yeller. Hemal ölmeden ön ölüp yarın sırat köprüsü akabedir. Geçmesi güçtür, şimdiden geçit yerini (12b-23) belle-yüp bir mürşid-i kâmilden yed alup, çerâğ-ı hakikatle akabelerden gecüp derece-i bâlâya erüsesün demegi tefhim eder.

Lâtife: 47

Bir gün Hoca yer altında bir ahır yapmak murad eyledi. Kazarken komşusunun ahurına geçüp bakdı ki bir vâfir öküzler var. Hoca söylenerek karısına “Kafir zamanından kalma bir ahur ve öküzler buldum bana ne müjde verirsin” demiş.

Tercüme:

Dünyada tarik-i ilm ve irfana dürüşün ki eliniz boşa çıkmasun er ve geç muradâtınıza nail olup kenz-i layefnaya malik olursunuz deyu tenbih-i âlîleri olmuşdur.

Lâtife: 48

Hoca'nın iki kızı olup ikisi de pederine gelüp, Hoca, “Kızlarım geçinmenüz nicedir?” deyince kızının kocasının biri çiftçi ve diğeri kiremitçi imiş, “Kocam çok ekin ekdi eğer rahmet olursa bana kisve yapacak” dedi ve biri dahi, “Benim kocam kremid yapıdı eğer kurak giderse bana kocam kisve yapacak” deyince, “Biriniz huyarı yer, ama kangımız bilmem” demiş.

Tercüme:

Tevekkül-i tam üzre olup ekici ve yapıcı olup, hikmete karuşup bilici olmayın ratb yabis demeyin. Böyle olursa ikinüz dahi melbus ve merzuk olursunuz kendülerini tevbih makamında cümleye dahi tenbih-i âlîleri olmuşdur.

Lâtife: 49

Bir gün Hoca Seferihisar'a varup gördü ki vâfir âdemler cem olup aya bakarlar. “Bizim belde ayı araba tekerleği kadar görürler, yine itibar etmezler. Burada hilal kadar aya ne kadar cem olub bakarlar.” demiş.

Tercüme:

(13a-24) Bazı belde âli kadr olan kemâl sahipleri-ne itibar etmezler, bazı belde rütbe-i kemâle ermemiş mübtedi sâlike itibâr ve iktidayla sülûk ederler şu halde pür ziya bir sâhib-kemâl-mürşid-i kâmile iktidâ edüp himmet-i ulyalarıyla bekâm ve müşâhade ve kalb peyda edün demeyi tarif buyururlar.

Lâtife: 50

Bir gün Hoca, “Ya Rab bana bin altun ver, eğer tokuzyüz toksan tokuz tane olsa almam” der. Bir yahudi komşusu olup, bunu işidince tecrübe için bir kiseye tokuzyüz toksan tokuz altun koyup Hoca'nın bacasından atar. Hoca, “Duamız kabul oldu” deyüp, kiseyi açar, sayar bakar ki bir dane eksik, “Bunu veren o biri dahi verir” deyüp kabul eder. Yahudiye fitil alıp heman Hoca'nın kapusuna gelüp “Sabahlar hayır olsun Hoca Efendi, bizim altunları ver” dedikde, “Bazergan sen deli mi oldun? Ben Hak Teâlâ'dan istedim verdi,

ne münâsebet sen bana altun atmak" der. Yahudi, "A canım ben sana lâtife ettim, bir eksik olursa almam dediğin için" der. Hoca, "Ben altunları kabul etdim" der. Yahudi, "Mahkemeye gidelim" dedikde, Hoca, "Ben yayan gitmem". Yahudi bir katır götürür. Hoca, "Güzel amma bir de kürk lazım" der. Yahudi bir de kürk götürür. Bunlar kalkup mahkemeye giderler. Kazı sual eddikde, "Şu adam benim bu kadar altunumu aldı şimdi inkar ediyor" der. Kazı, Hoca'nın yüzüne bakar, Hoca aydır, "Efendim ben daima Hak Teâlâ'dan bin altun isterdim, bir eksik verdi ben de kabul etdim, ancak bu Yahudi şimdi arkamda olan kürke (13b-25) ve bindiğim esbe dahi sahib çıkar" der. Yahudi "Anlar da benim sultanım dedikde, "Bre gidi şirret Yahudi" deyüp, mahkemeden taşra çıkarırlar. Hoca kürkü ve katırı dahi alup evine gitmiş.

Tercüme:

Talebten kavi alet olmaz. Hak Teâlâ hazretlerinin ve matlubun var ise işte. Bu dünyadan ihsan olunan şeyler ahirete nisbetle şey-i kalildir. Ahirete olan matlubunuz az'âf-ı muzaaf olup niçe derecelere nail olursunuz. Heman bâb-ı ilâhîden kesilmeyüp suâlde daim olup, suri manevi muradâtınıza behemehal nail olursunuz demeği tefhim eder.

Lâtife: 51

Bir gün Hoca düğün ziyafetine gider. Esvâb eski olduğundan itibar etmezler. Hoca heman gizlice evine gelüp kürkünü giyüp, düğün evine gidince kapudan karşılayup tazim ve tekrim ile sofraya başına oturdup, "Buyrun Hoca Efendi" derler. Hoca dahi kürkünün ye-

nini tutup, "Buyrun kürküm" der. "Halk Hoca neyler-sin?" dedikde, Hoca "Zahir ikram kürkedir, taamı dahi ol yesün" demiş.

Tercüme:

Fukara ve mesâkin takımı geldiği vakit zahirine bakmayup, abâ puşa, kaba puşdan ziyâde izzât ve ikrâm edün. Zira ekser-i ehlullah abapuş, geçmişler kepenk altunda er yatur fehvasınca fukara ve zuafaya iltifat ve hürmet edüp, gönlümü almağa bezi-i makderet edün.

Beyit

Ger deramed akılı gu rah nist.
Ver deramed aşıkı sad merhaba.³³

demek tefhim olunur.

Lâtife: 52

Bir gün Hoca şehre gidüp gördü ki halk yeyüp içmekde, Hoca'ya taam verüp ikram ederler. Meğer ol sene kıtlık imiş. Hoca yeyüp içdikten sonra, "Ne ucuz (14a-26) şehir imiş" deyince bir kimse, "Behey adam mecnun musun, bugün bayramdır, herkes kudretine göre evlerinde pişirip getirirler, anın için ganidir." der. Hoca dahi ana, "kaşki her gün bayram olaydı" demiş.

Tercüme:

Hak Teâlâ'nın verdiği nimete teşekkür ederek nim-nan dahi gafletle yemeyüp zıkr ü fikr ile mail-i

³³ Aynı tercüme içinde köpeğe talanmadan çalıyı tolanmak yeğdir (35)

Akıllı konuşan gelirse yol yok.
Ama âşık gelirse yüz merhaba.

Hak olup atıyye ve erzâk-ı suri ve mâneviye ihsan olunup beher yevminiz iyd olur demegi tefhim ider.

Lâtife: 53

Bir gün Hoca pazara bir inek götürüp gezdirir satamaz. Birisi gelüp, "Bu ineği niçün satmazsun?" der. Hoca "Sabandan berü gezdiririm ve bu kadar medh ettim, satamadım" deyince heman herif ineği alup, "Kızıoğlan kız altı aylık gebedir" diyerek gezdirmeye başlar. O sırada müşteriler gelüp tolgun baha ile alurlar. Hoca teaccüb ederek ineğin akçesini alup evine gelür. Meğer Hoca'nın kızına görücüler gelmiş. Karısı, "Hoca kızını görüciler geldi" deyince "Sen azıcık tur ben anların yanında olayum ve iktiza etdikçe medh belki beğenip alalar" deyüp görücülerin yanına gelür. Hoca'ya "Sen kadınların yanında ne ararsın? Var git anası gelsün" dediklerinde Hoca "Anası kıza hizmet göstermekden hünerlerine baktığı yok, biz ehl-i tecrübe olduğumuzdan daima hünerlerine nazar ederiz, sual edecek isenüz benden sual edün" der. Kadınlar, "Biraz hünerlerinden beyan eyle işidelüm" der. Hoca, "Kızıoğlankız (14b-27) altı aylık gebe eğer öyle çıkmazsa mal benimdir" deyince heman kadunlar birbirlerine bakup savuşurlar. Hoca'nın karısı, "Koca niçün böyle söyleyüp görücileri kaçırdın?" der. Hoca, "Sen esef etme bütün vilayeti gezseler bu vasıfda kız bulmayup yine gelürler, eğer ineği öyle medh etmeyelerdi kimse almazdı" demiş.

Tercüme:

Dünya pir-zen olduğu halde öyle ter ü taze دختر gibi görünüp aldadup kendüyü satmakda ve dünya talihleri dahi canını sakınmayıp, almaktadır. Binaena-

leyh bu denî dünyaya gönül vermeyip uhrevî olan hakikat duhterini deraguş etmeğe çalışınız ki anun sâye-i lutfunda nice dürlü veled-i kalbiyye ve fütuhât zuhur eder demegi tefhim ider.

Lâtife: 54

Bir gün Hoca sarık sararken ucu gelmez, tekrar bozar yine sarar yine gelmez, canı sıkılıp, sarığı mezada virüp, bir herif gelüp müşteri oldukda, Hoca gizlüce varup, "Birader sakın alma, bu sarığın ucu gelmez" demiş.

Tercüme:

Bu fânî bi-vefâ dünyaya aldanma, ucu gelmez arkasına düşme. Bu dünyayı satup bedelinde âhiret sadın al. Zira bâkidir. Bakasının nihayeti yokdur dimeği tefhim eyler.

Lâtife: 55

Bir gün Hoca'ya bir adam gelüp, "Bir oğlun oldu" deyü müjde eyledi. Hoca, "Oğlum oldu ise minnet Hûda'ya, sana ne?" demiş.

Tercüme:

Dünya malı ve evlâdı fitnedir veled-i kalb zuhur etmiş olsaydı müjdeye layıkdın, yoksa dünya ve dünyaya evlâdı için şâd ü gönül vermeyüp bedeline veled-i manevî olmalı demegi tefhim eder.

Lâtife: 56

Bir gün Hoca'ya bir âdem gelüp eşeğini ister. (15a-28) Hoca dahi, "Bunda sen tur varayım ben merkebe

tanışayım gönlü olursa vereyim” deyüp içerü girdi, bir mikdar eylenüp geldi ve ayıtdı, “merkebin gönlü olmadı ve bana merkeb dedi ki beni illere virürler, kulağıma ururlar ve hem senin avretine sögerler” demiş.

Tercüme:

Hayvan hakkı güçdür, öyle hayvanın başına kulağına urmayın. Mesul ve muatab olursunuz. Bahusus tabiaten bildik kimseler hem hayvanı darb ve hem sana sögerler. Ancak nefsinüze binün. Nefsiniz ruhunuz üzerine bindürüp galebe etdirmeyün demek dahi en-sebdir.

Lâtife: 57

Bir gün Hoca merkebine binüp bağçaya giderken su dökceği gelüp sofin çıkarup semerin üstüne kor. Bir hırsız gelüp sofi çalup gider. Hoca gelüp görür ki, sofi yok, hemen merkebin semerin alup, kendi arkasına koyup, eşeğe semer urup, “Getür sofi al semerini” der. Bir de merkeb bağırmağa başlar. Hoca, “İster bağır, ister çağır faide yok” derken herif bunların haline ve çağırıldığına, bağırıldığına bakup sofi yerine koyup gitdi.

Tercüme:

Bir şeyi zayi edersenüz keder etmeyün bir palas dahi kalursa setr olup teşekkür üzere Cenâb-ı Kibriyâ’dan avazını taleb edin ve sabr edün ki yenice avazlar halk olunur demegi tefhim eder.

Lâtife: 58

Bir gün Hoca merkebinin garib edüp birine sual eder, ol dahi “Falan yerde gördüm, kadı olmuş” der.

Hoca, “Gerçektir, zira ben İmad’a ders verirken (15b-29) kulaklarını diküp dinlerdi” demiş.

Tercüme:

Şahidî hazretlerinin “Behan be-guş şeb ruz hem-çu gav mebaş”³⁴ buyurduğu gibi, gerek zâhir-i şeriat ve tarikâtten her ne söylenürse kulak tutup âmil olmanın tarikine bakınız. Zira dil bir, guş ikidir. Bir söyleyip iki dinlemeli. İnsan kâmil olup veled-i kalb hasıl olur demegi tefhim eder.

Lâtife: 59

Bir gün Hoca odun kesüp, merkebe yükledüp gelürken merkebi yürümez oldu. Bir âdem gelüp eşiğin kışına bir mikdar nişadır sürdü. Eşek ol kadar yürümeye başladı ki, Hoca yetişemedi. “Bakalım şu nasıl şey?” deyüp kendü kışına dahi sürünce yanmağa başladı. Eşekden ilerüce eve gelüp, evde dahi durmayup tolaşurken karısına, “Sen de bana yetişmek istersen biraz nişadır sür” demiş.

Tercüme:

Hulûs-u kalb ile bar altuna girip ateş-i ışk ile kalbinde bir çırağ peyda edüp, bir mekanda karar etmeyüp ıskullah ve fıkruallah kat-ı mesafe ve seyr-i sülûk ile Cenâb-ı Hakk’a teveccühünüz tam olsun dimeği tarif buyururlar.

Lâtife: 60

Bir gün Hoca’nın evine bir âdem gelüp, Hoca’nın eşiğini ister. Hoca, “Evde eşek yokdur” derken eşek ba-

³⁴ Söyle, dinle gece gündüz, inek gibi olma.

ğırmaya başlar. Herif, “Efendi eşek yoktur dersin içerüde bağırır” deyince Hoca “Ne acayip bir âdemsin eşeğe inanırsın ak sakalım ile bana inanmazsın” demiş.

Tercüme:

Fi zamanına bir fazıl kimsenin vaaz ve nasihatine kulak tutmayup eğlenürler (16a-30) bir müzhik kimse olsa onun dürüg ve sohbetine kulak tutup, mahzûz olurlar demek olur.

Lâtife: 61

Bir gün Hoca, “Ölmüş âdemi neden bilirdiniz?” deyü sual eylediklerinde, “Eli ayağı sovrur andan bilirüm” demiş.

Tercüme:

Kendinizi sovucluk gelmeden, hayatda iken ruhu-nuza cila verüp safvet-i kalb peyda edüp nur-ı ilâhiye ulaşun deyü tenbih buyururlar.

Lâtife: 62

Bir gün Hoca odun keserken eli ayağı üşümüş. “Ben öldüm” diyerek bir ağacın dibine yatar. Kurtlar gelüp merkebinin yemeğe başlar. Hoca yutduğu yerden, “Eyi buldunuz sahibi ölmüş eşeği” demiş.

Tercüme:

Ölmüş kimsenin yetim ve yetimesinin malını yemeyin, zira sahibi ölmüş, şimdiki sahibi dahi yetimdir. Zinhar öyle kurdun eşek eti yediği gibi haram ve yetimin malını yemeyin demegi tefhim eder.

Lâtife: 63

Bir gün Hoca odun keserken, merkebin kurtlar yeyüp, Hoca gördükde alup yürüdürler. Bir âdem görüp “Bayıra vardu” deyü çağırır. Hoca, “Bre âdem ne çağırırın tok kurd yokuşa yukarı zahmet çekmesün” demiş.

Tercüme:

Bir hayvanı yokuş yukarı pek sürmeyin. Ol hayvanın hakkı olur. Zira hayvandır dili yok, günah sevap bilmez, hayvan hakkını gözetmeli demegi tefhim eder.

Lâtife: 64

Bir gün Hoca pazara merkebinin götürüp, giderken kuyruğuna çamur bulaşmış. Kuyruğunu kesüp heğbe içine kor. Pazara vardıkda mezad ederler iken bir âdem, “Kuyruksuz merkebe neye yarar?” deyince Hoca eydür, “Siz pazarını edün kuyruk yabanda değil” demiş. (16b-31)

Tercüme:

Yarın Pazar-ı hakikate varıldıkda öyle kuyruksuzluk akçe etmez ilm ü amele güvenmeyin. Cenâb-ı Kibriyâ'nın gufran ve mağfiretine ve rızasına güvenüp vasil-ı Hak olmaklığa râgıp olun demek olur.

Lâtife: 65

Bir gün Hoca uzak yerden gelürken merkebi gayet susamış. Negâh bir gölde suyu görünce karan kalmayup göle segirdir, meğer etrafı tümsek imiş. Hemen düşecek iken kurbağalar ötmeye başlar, merkebe Urküb geriye kaçar, Hoca eşeği tutup, “Aferin göl kuşları” de-

yüp, göle bir avuç para atup, "Varın helvaya verün yeyün" demiş.

Tercüme:

Böyle bir tehlike şey geçirürsenüz, Allah'a şükr edüp sadaka ihsan edün. Zîra verdüğünüz sadaka nice belâları ve kazaları def eder. Sizleri tehlikeden kurtarup, ömrünüz ve malınız çok olmasına delâlet eder.

Lâtime: 66

Bir gün her ilmde mahir üç ruhban zuhr edüp, seyahat ederek Sultan Alaaddin'e gelüp, padişah bunları dine davet etdikde bunlar, "Bizim bir sualimiz vardır, cevap virürseniz kabul ederiz" dirler. Sultan Alaaddin ulemâsının ve meşâyihin cem edüp, bunların suallerine cevap veremediler. Sultan gazaba gelüp müesseyf ederken birisi, "Bu suallere Hoca Nasreddin'den gayrı kimse cevap veremez" deyince, heman padişah emr edüp, Hoca'yı getirirler ve ifade-i hal edüp heman acele padişahın huzuruna gelüp selam verdi. Padişah dahi yer gösterüp oturdu. "Beni çağırmaqdan muradınız nedür?" dedikde, padişah ahvali nakl eyledi.(17a-32) Hoca dahi ruhbanlara, "Sualleriniz nedir?" dedikde, ruhbanın biri ilerü gelüp "Dünyanın ortası nerededir?" dedi. Hoca merkebinden inüp âsa ile merkebin ön ayağını gösterir "İşte dünyanın ortası budur" der. Ruhban "Neden malum?" dedi. Hoca, "İtimat etmez isen al asayı ölçün eksik gelürse ol zaman söyle" dedi. Ruhbanın birisi dahi gelüp, "Gökte ne kadar yıldız var?" dedi. Hoca dahi "Merkebimin üzerinde ne kadar kıl varsa ol kadar" dedi. Ruhban, "Neden malum" deyince, "Eğer inanmazsan gel say eksük gelürse ol za-

man söyle" dedi. Ruhban, "Eşekdeki olan kıl sayılır mı?" dedikde Hoca, "Ya gökteki yıldız sayılır mı?" der. Ol bir ruhban dahi gelüp, "Eğer benim sualime dahi cevap verir isen cümlemiz imana gelirüz" dedi. Hoca, "Söyle bakalım" der. Ruhban, "Şu banım sakalımın kaç kılı var?" Hoca, "Say benim eşeğin kuyruğunda kaç kıl varsa ol kadar" der. Ruhban, "Neden malum?" dedi. Hoca, "Behey ruhban inanmazsan say" der. Ruhban razı olmaz. Hoca "Eğer razı olmaz isen, gel bir kıl sakalından ve bir kıl eşeğin kuyruğundan koparalım, nasıl gelür?" dedikde ruhban gördü ki olur iş değül, Cenâb-ı Hak'dan hidayet erişüp, cümlesi müslüman olup, Hoca'ya bende oldular.

Tercüme:

Bu dünya vâsi ise de mahdud ve yıldızlar çok ise de madud sakal ve kuyruk kılı adede gelüp Cenâb-ı Kibriyâ'nın rahmet deryası bipâyândır. Had ve nihayeti yoktur ve cümle müminîn ve müminâta hidâyet edicidir. Rahmetini talep edün (17b-33) ve Tarik-i Hakk'a sülûk ile İslam-ı ezelinizi izhâr edüp hidâyete gelün demegi terğib eder.

Lâtime: 67

Bir gün Hoca bir büyük tabla üzerine üç dane erik koyup, bege hediye götürürken, yolda erikler o yana bu yana oynar. Hoca, "Şimdi sizi yirim oynaman" der. Erikler oynarlar, Hoca eriğin ikisin yer, birini tabla ile götürüp begin önüne kor. Begin hoşuna gelüp Hoca'ya bir vâfir akça ihsan eder. Hoca birkaç günden sonra bir çok pancar alup yine Beye (Metinde Hoca'ya) götürürken bir herif, "Hoca bunları kime götürürsün?" der.

Hoca "Bege götürürüm" der. Hoca bir parça incir alup götürür. Beg dahi emr edüp incirleri başına vurular. Hoca dahi şükr eder. Beg, "Niçün şükr edersün?" dedikde Hoca, "Hayli pancar getiriyordum, eğer pancar getürse idim başım parça parça olurdu" demiş.

Tercüme:

İn'âm ve ihsanınızı riyasız sem-asız (işittirmeden, duyurmadan) edün ki müstahak olasız. Eğer riyâ karışırsa yüzünüze vurulur. Fâidesi olmadığından başka âzâb ve itâbe müstahak olursunuz. Eğerçi erik gibi az ise de rızâya muvâfık amelde bulunmalı demegi tefhim eder.

Lâtife: 68

Bir gün Hoca yine bege gelüp, beg bunu eve götürür. Amâ bir kalb ata bindirir. Yağmur yağup herkes atlar ile kaçup, Hoca kaçmaz, at yürümez heman esvabını altına alup, üstüne oturdu. Yağmur dindikde kuru esvabını giyip bege yetiştirdi. Beg taaccüp edüb "İslanmadı mı?" dedi. Hoca ayıttı, "Bu at keskin olup (18a-34) beni uçurdu, islanmadım" dedikde beg atı baş tavlaya bağladı. Bir gün beg yine eve gidüp ol mahud ata binüp Hoca başka ata bindi. Yine yağmur yağup herkes kaçup, beg o atla kaldı, islandı. Hoca'nın kelamına takıldı. Ertesi gün Hoca'yı çağırıp "Yalan söylemek sana yakışır mı beni yağmurda ısladasın" dedikde, Hoca bege, "Niçün tarırlarsın hiç izânın yok mu, sen de benim gibi esvâbların çıkarup yağmur dindikten sonra kuruca giysen olmaz mı?" demiş.

Tercüme:

Bu dünya bir kalbtan at gibidir seni ısladup kazıamaz üryan ve sergerden kor bindiği keskin edüp menzil-i maksuda erün envâ-ı ni'mete ve hulle-i cennete nail olasız. Öyle kalbtan dünyaya nâil olup, Tarik-i Hak'dan kalursunuz, günahınız sâkil olup râh-ı hakikiye vâsıl olamazsınız demegi tefhim buyurur.

Lâtife: 69

Bir gün Beg, Hoca'yı cirid oynamağa davet etmiş. Meğer Hoca'nın bir koca öküzü varmış. Eđerleyüp, üzerine binüp, cirid yerine vardı. Halk bunu görüp gülüşürler. Beg, "Hoca bu öküze niye bindin?" derler. "Zira bu segirdemez" deyince Hoca, "Ben bunun buzağı iken segirdedigin gördüm at yetişemezdi" demiş.

Tercüme:

Sizler hal-i şebâbetinizde ibadet ve tâate ve tahsil-i ilm ü irfâne sa'y ediniz. Eğer pîr-i fânî olursunuz, sa'yden kalup meyus ve perişan olursunuz. Zira şebâblıkda olan ibâdet ahsendir.

Lâtife: 70

Bir gün Hoca'yı Timurleng davet eder ki duasını ala (18a-35) Hoca dahi merkebine binüp ve yanınca monlasını dahi alup şaha gitdi. Timur buna otur deyüp, yer gösterdi. Hoca bakar ki Timur bir ayağın minder altına sokmuş. Hoca dahi ayağını minderin guşesine sokar. Timur bi-huzur olup, "Hele benim özrüm var ve padişahım" deyüp, "Hoca senin eşek ile farkın nedir?" dedikde Hoca, "Bu minder üzerinde otururuz" der. Padişah dahi ziyâde tarılır, cefâ edecek olur. Hele ta'am

gelüp bunlar yemeğe başlar. Heman Timur Hoca'nın üzerine geçirir. Hoca, "Padişahım ayb değil midir?" deyince "Bizim diyarda ayb değildir" der. Hoca bir zarta çeker. Timur, "Ayb değil mi?" der. Hoca, "Bizim diyarda ayb sayılmaz" der. Ta'amlar yenüp kahve ve şerbet içilüp, kalkup giderken monlası, "Niçün yelledin?" deyince Hoca "İmam osurunca cema'at sıçar" demiş.

Tercüme:

Akl bir padişahdır ve sâir kuva aklın madunundandır. Daima akl-ı ma'ad tarafına kuvvet verüp, nefs tarafını zebun etmeli. Eğerçi nefse kuvvet verüp, akli zebun edersen, nefs akla yeller, zebun eder. Bunları himaye ile zebun edüp akla hizmetçi etdirmesi tefhim eder.

Lâtife: 71

Bir gün Hoca bir kazı pişirüp padişaha götürürken, yolda karnı acıgup budunu koparup yer. Varup kazı huzur-ı şaha kor. Padişah gördükte "Hoca beni zevklenursun" deyi canı sıkılıp, "Bunun bir ayağı nereye gitti?" dedikte Hoca, "Bizim diyarın kazları bir ayaklıdır, inanmazsan çeşme başında bir sürü kaz var, cümlesi bir ayak üzre tururlar. (19a-36) İstersen var bak" der. Timur tavlacılara emreder. Birden tavuklara çomakları urunca kazlar iki ayaklı olurlar. Timur, "Gördün mü iki ayaklıdır" deyince, Hoca aydır. "Ol çomakları sen yisen dört ayaklı olursun" demiş.

Tercüme:

Aklınız başınıza toplan, öyle imam olan akl huzurunda eksik işde bulunmayın. Sonra çomağı yirsünüz. Şâh-ı hakikat olan akl, noksanla varmadığımız halde,

sizlere suri ma'nevî nice ihsânlar olur akl tarafına kuvvet verün demeği tefhim eder.

Lâtife: 72

Bir gün Hoca kadı iken, iki âdem gelüp biri der ki, "Şu âdem benim kulağımı ısırdı" der. Ol âdem, "Kendi ısırdı" der. Hoca, "Birazdan gelün, size cevap verelüm" der. Bunlar gidince, Hoca bir tenhaya gelüp, kendi kulağını tutup ısırabilür müyüm deyü çekerken düştü. Başı yarılıp, başına bir bez sarup yerine oturur, ol âdemler yine geldikte, "Behey âdem ısıрма degül, belki düşer başı bile yarılır" demiş.

Tercüme:

Yani insan kendüye etdiğin kimseye etmez. Heman guşunu yalan ve kerih avaz dinlemeden kat et. Batın-ı çeşmini küşâd edüp başdan dahi geçüp küşûfat-ı gaybiyyeye nail ve mutekif olduğunuz halde Cenâb-ı Kibriyâ'dan yardım taleb eyleyüp, öyle hilafına iftira etmen demeği tefhim eder.

Lâtife: 73

Bir gün Hoca hanesinde otururken kapunun önünde bir gavga işitdi. Karıya, "Kalk şu mumu yak, şunları göreyim" dedi. Karısı, "Otur âdem" dedi ise de (19b-37) dinlemeyüb yorganı arkasına alup çıkar. Bir âdem gelüp yorganı alup kaçır. Hoca ditreyerek içerü gelince, karısı kavganın aslını sorar. "Kavga bizim yorgan için imiş, yorgan gitdi, kavga bitti" demiş.

Tercüme:

İte dalanmadan çalıyı dolanması yeğdir. Terk-i mâsivâ birle uzlet ihtiyar et. Zira şeytan imâna, azrail cana, vârisler mala tolaşırlar, Eğerçi bunlara mütabeat edersen seni maldan, candan etdiklerinden başka eliyazu-billah sevgili İmandan dahi edüp tehidest kalursun demeği tarif buyururlar.

Lâtife: 74

Bir gün Hoca'nın karısı, "Şu oğlanı gezdir benim biraz işim var göreyim" der. Hoca oğlanı kucağına alunca üzerine yestehledi. Avrâtı gelüp "Niçin böyle etdin?" dedikte, "A karı eğer üzerime başkası işeseydi ben de sıçardım" demiş.

Tercüme:

Ruh bizde emanettir. Nefs üzerine tegallüp etdirmeye. Mal ve evlâdınız dahi fitnedir. Yarın malınıza vâris olup üzerine yestehlediğinden başka, belki sininize söğür. Hal-i sıhhatinizde evlâdlarınızı ilm-i edeb, irfan öğredüp âlim ve sâlih oldukları halde, hidayetde pâkzâd olup ba'dıma duâ-i hayriyye ile yâd ederler deyü tenbih-i âlileri olmuşdur.

Lâtife: 75

Bir gün Hoca'nın karısı kaftanını, yıkayup, bağça tarafına asmış, Hoca gece bakdı ki bir âdem ellerin germiş durur. Karısına "Şu benim ok ile yayımı al gel" deyüp, karı da götürüp verür. Beriden oku atup kaftanını delük delük delüp öte yanlarından çıkar. Bâ'dehu gelüp yatar (20a-38) sabahleyin görür ki urduğu kendi

kaftanı imiş, feryâd ederek, "Ya Rab şükür eğer ben de içinde olmuş olsa idim, çoktan ölürdüm" demiş.

Tercüme:

Kendini kendinde ara, kendine himmetin âli olsun, kendini kendin helâk etme. Nefsini bilen Rabbin dahi bilür. Ok yay gibi olan mücâhede ile nefsinizi zebun edüp, tefekkürle kendini bulup, aklını başına al demeği tarif eder.

Lâtife: 76

Bir gün Hoca merkebin tersine binmiş, monlaları dahi arkasında derse giderken, monlaları, "Ey Hoca niçün tersine binersün?" deyince, Hoca, "Eğer toğru binersem siz benim arkama düşersünüz, önünce (önümce) gidersenüz arkanız benim önüme düşer" demiş, "Böyle binmek evlâdır" demiş.

Tercüme:

Dersinizde, devrinizde halka olup bi'l-muvacehe ayn-ı cem olup mütevâzi ve ahlâk-ı hâmide sahibi olun ve Hulk-i azîm sahibi olarak halka beguş olun deyü maiyyeti talim buyururlar.

Lâtife: 77

Bir gece Hoca döşeginde yaturken evinin üzerinde bir hırsız gezer. Hoca, "A karı geçen gece ben eve inmek murad etdikte bu du'ayı okuyup ayın ışığına yapışup indim" der. Evin üzerindeki hırsız dinler imiş. Bir zamandan sonra hırsız Hoca'nın okuduğu du'ayı okuyup ayun şulesine yapuşup bâceden aşağıya düştü. Hoca kalkup hırsızın yakasına yapuşup karısına, "Tez mum

yak, hırsızı tuttum” deyince, hırsız, “Lutf et efendi, acele etme ol duâ sende bu akl bende iken burada çok yatırım” demiş.

Tercüme:

Geceleri ta-be-sabah çok yatup (20b-39) uyumayun ve gündüz gaflet ile gün geçirmeyün. Hırsızlar etrafınızı almış görünmezler. Bir gün ayın ışığından iner gibi hânümânınızı harab eder ve şeytan ibâdet ve taatınızı yağma eder ve güçle kazandığınız malı itlaf ederler. Aklınızı başınıza alıp, ediye ve ezkâr ile dâim ol. Mevt hamzaddır. Ba'de'l mevt kabirde çok yatarsuz demeği tefhim eder.

Lâtife: 78

Hoca'nın boynuzlu bir öküzü olup, hatta iki boynuzu arasına oturmak ister imiş. Her zaman hergeleden geldikte kapusu önüne yatar imiş. Hoca fırsat buldum deyüp, gelüp iki boynuzunun arasına binip oturdukda heman öküz kalkup Hoca'yı yere atar. Hoca'nın aklı başından gidüp nice zaman yatur. Hoca'yı karısı gelüp gördükte ağlamaya başlar. “A karı ağlama çok zahmet çekdüm, ama hele arzumu aldım” demiş.

Tercüme:

Cihad-ı fi-sebilillah'da ecr-i cezile çok ise de cihad-ı ekberde dahi çokdur, zahmet çok çekülür, ama matlubuna ve maksuduna nail olur demeği tefhim eder.

Lâtife: 79

Bir gün Hoca'nın evine hırsız girüp, karısı evde hırsız var dedikde Hoca, “Tınma bolay ki bir şey bulaydı, elinden alurdum” demiş.

Tercüme:

Hane-i vücudunuzdan gıll (ü) gış ve masiva muhabbetin mahv edün ki yerine İman ve irfan tolsun. Şeytan geldiği vakit nur-ı îmandan gayri bir şey bulmayup tehidest olarak gider. Nur-ı îman kendünde kalur demeği tarif buyururlar.

Lâtife: 80

(21a-40) Bir gün Hoca'nın avreti, “Öte yat” der. Hoca dahi kalkup papuşlarını eline alup gider, iki günden sonra bir âdeme rast gelüp, “Var benüm karıya söyle daha gideyim mi yoksa yeter mi?” demiş.

Tercüme:

Sülûkde bulunup derviş olanlardan bir zelle vâki olursa şu nahsına göre seyahat verirler, daha ziyâde gitmek lâzım ise emre rızâ olup rızâ-yı şeyhi bulup, hoşnud olunca seyahat edüp marifet talebinde olmalı diyu tarif buyururlar.

Lâtife: 81

Bir gün Hoca yaturken, “Bre meded karı kalk (kak) çerağı yak, hatırıma bir beyit geldi yazayım” der. Karısı kalkup çerağı yakar. Kalem, divit getirüp bu beyti yazar. Karısı, “Canım efendi yazdığınız şeyi okuyunuz” der. Hoca okur. Beyit:

“Yeşil yaprak arasında kara tavuk kızıl burun mu gitti” demiş.

Tercüme:

Yeşil gök ile yer arasında temekkün ediyoruz. Tettebbu-i evkat ediyoruz. Yarın kara tavuk şekli olan karanlık kabır içine gireceğiz, acaba varacağımız kızıl burunlu cehennem ateşi midir, yoksa nurani cennet visali midir hal nice olur dayu nı fül'leylde kalkup, kalbinde bir چراغ uyandırıp bir saat-ı şeri olsun ibadât ve taat ve tafekkür etmeli. Zira "fikrüs-sâa hayrun mini ibâdeti seb'in sene" buyurulduğunu tefhim eder.

Lâtife: 82

Bir gün Hoca (21b-41) hasta olup bir nice avretler hatırın sormağa gelürler. Birisi, "Ata bilür Hoca ama sen ölürsün sana ne deyu ağlayalım". "Hocamız cima'a doymazdı diyu ağlan" demiş.

Tercüme:

Günahlarınızı önünüze koyup niçün bu günahları işledik deyu ağlamağa toyrhayup nedâmet ve huzur ile istiğfar ederek bükaya toymayın demegi tefhim eder.

Lâtife: 83

Hoca ne zaman ciğer getirse karısı oynasına verüp, Hoca ahşam vakti geldikte önüne hamir mancasi kor imiş. Bir gün sual eder ki, "A karı ben her gün ciğer getürem nereye gider?" karı cevap verir ki, "Bütün kedi kapar". Hoca kalkup baltayı sandık içine koyup kilitler. Avratı Hoca'ya "Baltayı kimden saklarsın?" dedikde, Hoca "Kediden saklarım" der. Karı, "Kedi baltayı neyler?" deyince Hoca, "İki akçaya tama eden kedi kırk akçalık baltayı almaz mı?" demiş.

Tercüme:

Nefsinizi öyle tatlı tuzlu taamlar ile besleyüp, azdırmayınız. Daima perhiz üzre olup, bir hamir çorbasına kanaat edüp nefsünüzü zebun edün. Eğerçi böyle etmezseniz şeytan sizi yoldan çıkarup îmanınızı almağa tama eder demegi tefhim eder.

Lâtife: 84

Bir gün Hoca'nın avradı hamama gidecek olur. Meğer Hoca'nın bir akçası var imiş. Avratından gizli bir köseye saklamış. Varup bakmış ki para alınmış, Hoca, "Tut elimi işte ben öldüm" demiş.

Tercüme:

(22a-42) Saklamış olduğun mala bir ilm ve amele güvenmeyüp, kendini ölmüşlerden sayup, riyazet hamamında derleyüp ve yunup yıkanup, Hakk'a tevekkül üzere olun diyu tenbih buyururlar.

Lâtife: 85

Bir gün Hoca ile avratı bir göl başına çemeşuy yıkamağa çameşuri meydana döküp, sabunu meydana koyup, çamaşuye mübaşeret edeceği vakit hemen bir kara kuzgun gelüp sabunu kapup gitmiş. Karısı çağırıp, "Be hey Hoca yetiş, kuzgun sabunu kapdı" dedikde Hoca, "A karı hiç tınma onun üstü bizden kirlidir, yıkansun" demiş.

Tercüme:

Bu fâni dünyaya çameşuyluga gelmedin. Ne kadar yıkansan yine kirlenir, çameşuylukdan canşuyluk yeğ-

dir. Taşımızı yıkamakdan ise derunimiz tasını yıkayalım demegi tefhim eder.

Beyit

Taşta hamama müşâbih bu deni dünya heman
Daima murdar elinden dest-i na-pâka geçer

Lâtife: 86

Bir gün Hoca karısı ile kavl ü karâr ederler ki her Cuma gecesi mücâmaat edeler. Avrâtı buna râziye olup, Hoca derki, "Benim iştigalim var, Cuma gecesin bilmez isem nasıl edelüm?" Karı, "Cuma gecesi oldukda senin kavuğun yük üstüne korum, sen de Cuma gecesini andan bilirsün" demiş. Bir gece Cuma gecesi değil iken karısının gönlü cima ister, ol kavuğu yük üstüne kor. Hoca, "Bu gece Cuma gecesi değildir." Karısı, "Cuma gecesidir" deyince Hoca, "Bu evde ya Cuma gecesi tur-sun ya ben turayum" demiş.

Tercüme:

(22b-43) Cuma gecesi olmagla veled-i tâhir ve sâlih olmagla bu eyyâm-ı mübâreke de cem olup evrâd ve ezkâr ve ibâdet ve tâatde olduğunuz halde nice ma'na tevellüd edüp, surî ve ma'nevî manefî-i kesirelere nâil ulursunuz diyu tarif buyururlar.

Lâtife: 87

Bir gün Hoca'nın avratıyla komşu karısı göle ton yumağa giderler. Meğer ol kariyenin A'yanı dahi seyre çıkmış bunların yanına gelüp bakar. Hoca'nın avratı, "Ne bakarsın" der. Ayan dahi bir kimseye, "Şol avrat kimindir?" der. "Hoca'nın avratı" derler. Ertesi gün ayan,

Hoca'yı gözedüp, "Filan avrat senin midir?" deyu sual eder. Hoca dahi "Beli benimdir" deyince, ayan "Var bana gönder, ana bir soracağım var" der. Hoca, "Gel bana sor, ben de ona sorayım" demiş.

Tercüme:

Nisalarınızı öyle açık saçık taşra bırakmayın mes-tur tutun. Zira eşrâr-ı nâsıdır. Mühlekeye bırakırlar. Eğer kendülerini taşrada bir iş olur ise kendiniz tevsiye edüp, fitne bırakmayın ve sırrınızı açığa atmayın deyu tenbih buyururlar.

Lâtife: 88

Bir gün Hoca'nın oğluna patlıcan nedir demişler, oğlan dahi, "Gözleri açılmadık sığircık yavrusudur" deyince Hoca, "İşte bu kendinin bilmesidir, ben öğret-medim" demiş.

Tercüme:

Bazı ehl-i mükâşefe, bir şeye bir misal getirirler. O misal, misl olmaz (23a-44) ise de bir nümune olur. İşte bu da ehl-i hal olup kendi bilmesine tevakkuf eder demegi tefhim eder.

Lâtife: 89

Bir gün Seferihisar'a bir araba gider imiş. Hoca dahi çıplak evden çıkup, segirdüp arabaya binüp, böyle gider. Arabacılar Seferihisar'a yakın geldikde, Hoca bu tarafa geliyor deyu haber gönderdiklerinde ehâli karşı çıkarlar. Hoca'yı üryan görünce sebebini sual ederler. Hoca dahi, "Sizi ziyâde pek sevdiğimden acele ile giye-ceğimi unuttum" demiş.

Tercüme:

Mahbubunuza vâsıl olmak istersenüz aç üryan olarak riyazet arabasına süvar olup, mahbûb-ı Hûda'ya vâsıl olun, zira kişi sevdiğini zıkr edüp, yoluna canın fedâ eder demeği tefhim eder.

Lâtife: 90

Hoca'nın başı kel imiş. Bir de traş olup bir akça verir. Gelecek hafta yine traş olup, berber ayineyi önüne kor. Hoca, "Benim başımın yarısı keldür iki traşa bir akçe olmaz mı?" demiş.

Tercüme:

Dünya ve mâfihayı bir pula alma, mirat-ı kalbine nazar edüp, canını ve başını rızâullah'a eyle. Ser verüp, sır vermeyenlerden olup, sır-ı vahdet bulup, rızâya mazhar olun demeği tefhim eder.

Lâtife: 91

Bir gün Hoca birkaç âdemler ile balık avına giderler. Denize ağ atup, Hoca dahi kendini derya içine atmış. "Hoca n'eyledin?" dediklerinde, "Ben kendimi baluk sandum" demiş.

Tercüme:

Sen bir katresin deryaya sal. Mütebahhirinden ola ki ol vakt sen de derya-dil olup sır-ı vahdete nail olarsın. Şimdiden kemend-i aşkı boynuna takup ben sen demeyi aradan kıldır.(23b-45).

Mesnevî-i ma dükkân-ı vahdet est
Gayr-ı vâhid herçe bini an put est³⁵

³⁵ Mesnevî'miz birlik dükkânıdır
Birden başka her ne görürsen o puttur.

deyu vahdetten haber verirler.

Lâtife: 92

Bir gün mahalle çocukları, "Geliniz Hoca'yı ağaca çıkaralım, papuşları çalalım" diyerek, çocuklar bir ağaç dibine gelerek bu ağaca kimse çıkamaz deyüp tururken, Hoca gelüp, "Ben çıkarım" dediklerinde, "Çıkamazsun" derler. Hoca tamam heman eteklerini beline sokup, Papuşların koynuna kor. Hoca ağaçta papuşları neylersin dediklerinde, "Belki andan öte yol var ise hazır yanımda bulunsun" demiş.

Tercüme:

"Ed-dünya mezrâatü'l-âhire"³⁶ masdakınca azığı al, gidecek yol yokuşdur. Uzun, uzak yola gideceksin. Ahiret azığı dünyadan gider. Aklını başına topla, yolunda harami vardır. Güşiş edüp, makâm-ı âli'ye varılacak, elin tolu olsun, boş olmasun demeği tenbih eder.

Lâtife: 93

Bir gün herif, Hoca'ya köyden bir tavşan getirür. Hoca herife ikram ve izzet edüp, şorba yedirür. Bir haftadan sonra ol kimsenin karındaşı gelür ona dahi ikram eder. Birkaç günden sonra, biraz âdemler gelüp, "tavşan getüren kimsenin komşularının komşularıyız" derler. "Hoş geldinüz" deyüp bunların önüne bir tas su getirüp, suyu gördüklerinde, "Bu nedir?" derler. Hoca, "Bu tavşanın suyunun suyudur" der.

³⁶ Dünya âhiretin tarlasıdır.

Tercüme:

Armağan olanı pek severler. Ben falan âdemim, benim ceddım falandır demeklik âhirette fâide vermez. Herkes ameliyle haşır olacak. Cenâb-ı Kibriyâ'ya kullukta olun. Tehi-dest olarak huzur-ı Kibriyâ'ya gitmen deyu tenbih buyurmuşlar.

Lâtife: 94

Bir gün Hoca çift sürerken (24a-46) bir kaplumbağa bulup, tutup boğazına ip takup, beline asar. Kaplumbağa çağırır, bağırır. Hoca "Çağırırsan da çift öğreneceksin" demiş.

Tercüme:

Hefiye âdâp erkan öğrenüp, sûrî ma'nevî umur'dâide olursun, âdâba müdâvemet et. Çağırup, bağırarak akça etmez deyu tenbih eder.

Lâtife: 95

Hoca evlenecek olup, halkı düğüne da'vet ederler. Komşular gelüp, ta'amlar yerler, Hoca'ya sen de gel ye demezler. Hoca tarulup gider. Birazdan sonra bunlar Hoca'yı ararlar, bulamazlar, Cüst ü cû edüp, bulurlar. "Hey Hoca gel nereye gidersin?" derler. Hoca, "Düğün aşın kim yedi ise gerdeğe ol girsün" demiş.

Tercüme:

Cenâb-ı Kibriyâ'nın has kulları vardır. Cennet tek-lif olundukda müşâhede-i cemâl ve vuslat zamanı, naz, niyâz eden muhlislerden olan deyu tenbih-i âlileri olmuştur.

Lâtife: 96

Bir gün Hoca sefere giderken, karban ile bir yere konup, atlarının bağlayup bilemez. Heman eline bir ok yay alup âdemlere "Atı gâib ettim" der. Herkes gülüşüp atlarını eğerler. Yalnızlayınca Hoca atını bulur. Heman bilür ki kendinün atıdır. Tez elden sağ ayağını üzengiye basup, binüp, yüzü atın sağrısına gelür. Halk, "Ey Hoca niçün tersine binersün?" derler. Hoca, "Ben ters değilim, belki at solakdır" demiş.

Tercüme:

Esb-i himmete devre binmen, eğerde toğru turun, aklınızı başınıza toplan. Râh-ı Hüdâya öyle eğri büğrü gidilmez. İstikâmet üzre olun kendinizi şaşırman demegi tefhim eder. (24b-47)

Lâtife: 97

Hoca'nın telâmizinden Hammad, Habeş imiş. Bir gün Hoca'nın üzerine mürekkebin dökülür. Sebebin sual ederler. "Bizim Hammad derse geç kalup yetişecem deyu seğırdiğinden terlemiş teri üzerime döküldü" demiş.

Tercüme:

Kişi mukarininin hükmünü giyer. Eğerçi iyü kimselerle mukarin olursan misk ve anber bulaşur. Kötü kimselerin kötülüğü sana dahi aks olur. Kötülerle yâr olma, iyülerden iyilik öğren demegi tefhim eder.

Lâtife: 98

Bir gün Hoca minbere çıkup, "Müslümanlar size bir nasihatim var. Oğlunuz olursa sakın Eyyub tesmiye

etmeyiniz. Zira halk istimal ederek vav gidüp, ip kalur” demiş.

Tercüme:

Cenâb-ı Kibriyâ tarafından Hazret-i Eyub aleyhis-selama hitab olundu ki “Sen kimsin?”, “Hiç, kulunum Ya Rab” buyurdular. Ol zat hiç olunca bizler hiçin hiçi oluruz. Aradan vav beni kaldırup, Eyyub aleyhisselam gibi zencir-i mihnete tayanamayub, ip makammda kalırsınız Mahv-ı mahz olun demeği tarif buyururlar.

Lâtife: 99

Bir gün Hoca abdest alurken su yetişmez. Namaz başladığı vakit kaz gibi bir ayak üzerine tururken, cemaat, “Hoca neylersin?” dediklerinde, “Bu ayağımın abdesti yok demiş.”

Tercüme:

Abdestinizi ve namazınızı dürüst eylen. Öyle abdestsiz namaz olmaz, huzur, huşû ile olun, kalun. Yarın sıratdan leng olduğumuz halde geçmezsiniz. Deruh ve birununuz gill u gıştan pâk olup, rızâya muvafık olunmağı tarif buyurur.

Lâtife: 100

Bir gün Hoca'nın hanesine bir misafir gelüp, yatur. Bir vakitden sonra mum söner. Misafir, “Mum söndü, sağ yanında mum var, getir yanduralum” der. Hoca, “Sen (25a-48) deli mi oldun, karanlıkta ben sağ yanıma ne bileyim” demiş.

Tercüme:

Daire-i vahdeti nail olanın sağ sollu olmaz, Derya-yı bi-pâyân gibi sırr-ı vahdete vâsilinden olur. Meselâ, bir çöpin ucunu yakup, döndürsen bir daire olur ki sağ solu ve ucu ötesi olmaz. Şu halde derya-dil ol demeği tefhim eyler.

Lâtife: 101

Bir gün Hoca'ya “Tali'in nedir?” derler. Hoca, “Benim taliim tekedir” der. “Ey Hoca talilerde teke yok” derler. Hoca, “Ben oğlan iken anam benim taliim tutturdu, ol zaman bunun talii cedi dediler” der. “Güzel, ama cedi oğlaktır, teke değildir.” derler. Hoca “Ey ahmaklar, ol zamandan berü kırk elli senedir oğlak teke olmaz mı?” demiş.

Tercüme:

Tufûliyetde turmayub, kemâl-i tahsil edün ki, “ne mal iledür, ne al iledür, begim (beyim) ululuk kemâl iledir” dediği gibi bir tavırda turmayub gün-be-gün terakkide bulunup, tenezzülde bulunman demeği ta'rif ederler.

Lâtife: 102

Bir gün Hoca Seferihisar'da hatib iken, subaşıyla gavgav edüp ittifak ol zaman subaşı ölür. Defn ederler. Hoca'ya, “Gel efendi telkin ver” dediklerinde, Hoca, “Başkasını bulunuz. Benim ile gavgalıdır, sözümü tutmas” demiş.

Tercüme:

Hocanızı hoşnud edün huzurunda âdâb üzere olur. Eğer sizden yüz çevirirler ise dest-giriniz olmaz. Heman rızâsını taleb edün. Zira Hoca ve mürşid sizi bu ednâdan a'lâ'ya yetiştirür. Gönüllerini şikest etmeyin demegi tefhim eder.

Lâtife: 103

Bir gün iki kişi birbiri ile evleri önünde bir dükkanda oturup sohbet ederler. (25b-49) Haneleri birbirine muttasıl imiş. Meğer bir kelb bunların evleri önünde, bir sokağın orta yerinde yestehler, Birisi, "Senin eve yakındır, kaldır" der. Diğeri, "Hayır senin eve daha yakındır sen kaldır" derken bunlar niza ederek mahkemeye giderler. İttifak ol gün Hoca kadı yanında bulunur. Kadı, Hoca'ya "Bunların da'vâlarını sen gör" dedikte, Hoca bunlara "Ol sokak târik-i âm değil midir?" Onlar, "Belli" derler. "Ol havadır. Ne sana düşer, ne buna düşer. O nesne kadıya düşer" demiş.

Tercüme:

Şeriât-ı gârra bir târik-i âmdır ve deryadır ki nice murdarları tathir eder. Şeriat-ı gârraya temessük edün, zahirinizi pâk eder ve tarikât yoluna bezl-i makderet edüp, batınızı tathir eder, demegi tefhim eder.

Lâtife: 104

Bir gün Hoca'nın buzağısının sinek tutup, öte beri segirdir iken Hoca heman değneği kapup, öküze girişür. "Ey Hoca öküzü neden döğersin, suçı nedir?" der-

ler. Hoca, "Hep suç bunundur. Bu öğretmese dünkü buzağı ne bilür?" demiş.

Tercüme:

Nefsinizi ve evlâdınızı küdek iken terbiye edün. Eğerçi terbiyesiz büyürse önü alınmaz. Sonra değneği siz yiyüp itab ve darba müstehâk olursunuz demegi tefhim eder.

Lâtife: 105

Bir gün Hoca Derbend'e giderken, bir çobana rast gelüp, çoban Hoca'ya "Fakih misin?" der. Hoca, "Belli" der. Çoban, "Bak şu canlara hep senin gibi bunlara mesele sual etdim, bilemediler. Gel seninle kavil edelim cevâba kadir isen söyleyim, değil isen söylemeyim". Hoca "Nedir sualin?" der. Çoban, "Şu yeni ay oldukça küçük, sonra büyür tekerlek olur (26a-50) ve onbeşden sonra küçülür, kalmaz. Eski ayı neylerler" der. Hoca, "Bu kadar şeyi bilmedin mi, ol eski ayı uzadırlar, şimşek yaparlar. Görmez misin gök gürledikte ne kadar kılıç gibi parlar" der. Çoban, "Aferin fakih eyü bildün, ben de öyle fikr ederdim" demiş.

Tercüme:

Yani insan mah-ı hilâl gibi zuhur edüp, insan-ı kâmil oldukça pür ziya olup, âlem zıyasından sayemend olup, pir-i fâni oldukça yine hilâl gibi kalunsa da ruh şemşir-i Hûda'dır, ten gılâf olmuş ana, dahi â'la kâr eder, bir tig kim üryan ola, mefhumunca ol insan-ı kâmilin ruhu şimşek ve yıldırımdan ziyâde parlar. Ruhâniyeti-i âlileri âleme ziyâ verir. Ervahından istimdad ederler. Demegi tarif eder.

Lâtife: 106

Bir gün Hoca'nın biraz akçesi olup, bir gün evi تنها bulup, bir yeri kazıp gömer. Kapudan bakup görür. "Ben bir hırsız olsam, bunu bulurum" diyerek oradan kaldurup, başka yere gömer. Yine gönlü sıkılıp, "Olmadı" deyerek gelür, evin önünde bir tepe var imiş, bu akçayı bir torbaya koyup bir sırıgın tepesine bağlar, götürüp ol tepeye sırıgı diker. Yukarı nazar eder ki, "Adem kuş olsa uçup bunun başına çıkamaz, eyü yerin buldum" deyüp gider. Haramzâde'nin biri Hoca'yı gözedir imiş. Hoca gittiği gibi tepeye çıkar, akçayı indirir, alır ve bu sırıgın tepesine de sığır tersi sürer ve sırıgı yine diker, çıkar gider. Hoca'ya akça lazım olur. Sırıgın dibine gelir, görür ki bütün gitmiş, sırıgın torağında biraz sığır tersi var, "Ben bu sırığa âdem çıkamaz der idim, ya bunun tepesine (26b-51) sığır nice çıktı, bu bir garib oldu" deyü taaccübde kalır.

Tercüme:

Bazı kimse râzin saklamayup açığa atar. Şu halde kendüye bir çok ziyan ettikten sonra keşf-i râz ettiğinden tolayı mesleğinden tenezzül edüp, bir çok ziyana uğrar. Öyle efsar-ı bed ile râzin meydana atma. Fikr-i batılınız sizi ziyâne uğradır, derler.

Lâtife: 107

Bir gün Hoca eve gelürken birkaç tâliblere rast gelüp, "Efendiler, bu gece bize gidelüm, baba şorbasını bizde içelüm" der. Talihler pek güzel deyüp, Hoca'nın ardına düşüp eve gelürler. Buyurun edüp, otasına alup içeru girer, "A karı birkaç misafir getürdüm, bir tas şor-

ba ver yiyelüm der. Karı, "Ne harç getirdün şorba istersin" dedikte, "A karı şu şorba tasını bana ver". Alup, efendilerin yanına gelüp "Efendiler ayıp olmasın, bizim evde hare olsaydı bu tas ile size şorba çıkaracak idim" demiş.

Tercüme:

Fakr u fukaranın ve cu'un ve hane-i vücudun tehi bulunmaklığı ne derece âli olduğın ol tâliblere talim eyle zahir ve bâtın erzak-ı manevî zuhur eder, demegi tarif buyururlar.

Lâtife: 108

Bir gün Hoca hanesindeki kilere girüp, yatur. Kızı kilere girer görür ki babası bir küp arkasına saklanmış, "Hay Efendi baba bunda n'eylersin?" dedikte Hoca, "N'eylesem gerek, şu ananın elinden gurbet ellerde olayım" demiş.

Tercüme:

Şu dünya endişesinden ve iyal evlâd gaygusından ihtifâ ve mu'tekif olun, belki ölmeden ön ölüp "mûtû kable en-temûtu" sırrına erişün demeyi tefhim eder. (27a-52)

Lâtife: 109

Bir gün Hoca evinde otururken bir kimse kapuyu dak eder. "Ne istersin?" der. "Fakir âdemim kapuya gel" der. Hoca heman aşağı inüp, "Ne istersin" dedikte, "Sadaka isterim" deyince Hoca, "Yukarı gel" der. Fakir yukarı çıkınca, "Allah vere" der. "Behey efendi aşağıda

niçün söylemedün?” dedikte, “Ya ben yukarıda iken niçün beni aşağıya çağurdun” demiş.

Tercüme:

Bir fakir sadaka istedikte rıfkile mu'amele edüp, i'tab ve hitab etmemeli. Kezâlik Cenâb-ı Kibriyâ'dan hacetinizi taleb etdikde tavâzu'âne taleb edüp ihsan (u) âtaya şayeste ve nail olursunuz demegi tefhim eder.

Lâtife: 110

Bir gün Hoca haremi toğuracak olur. İskemle üzerinde iki gün toğıramaz. İçerüden kadınlar, “Efendi hiç dua bilmez misin, gel oku bir oğlan toğsun.” derler. Hoca segirdüp, bakkala varup birkaç ceviz getirür. İçerü girüp, iskemle altına cevizleri döküp, “Şimdi oğlan görür de oynamaya çıkar” demiş.

Tercüme:

Bu latâifleri bizim etfâl-i târik bulunduğumuzdan, ceviz meviz deyu lütufla söyleyüp veled-i kalbin zuhuru ve târik-i Hakk'a teşvik ve sülûk etdirüp kalbimizden füyuzâtın tevellüd etmesini imâ buyururlar.

Lâtife: 111

Bir gün karısı Hoca'ya cefa etmek için çorbayı ortaya getirüp kor, İttifak sıcak olduğunu unutup bir kaşuk alup, boğazı yanar. Gözlerinden yaş geldikde Hoca, “A karı ne oldun yohsa şorba sıcak mıdır?” Karı, “Hayır, efendi babam merhum şorbayı pek severdi hatırıma geldi de (27b-53) onun için ağlarım demiş. Hoca gerçek sanıp, şorbadan bir kaşık aldıkda boğazı yanup ağlamağa başlayınca avradı, “Ne oldun?” dedik-

de Hoca, “Hoca baban uğursuz ölüp de sen kaldığına ağlarım” demiş.

Tercüme:

Zenlerin mekri çok olur. Onlarla müşavere edüp, aksini işlemeli, eğer bilakis işleyeydi şu mekrden kurtulurdu. Velhasıl zenlerin mekr u hilesi sebebiyle hüsranda kalınup nefis ü şeytan hululiyile mühlikinde olursunuz demegi tefhim eder.

Lâtife: 112

Bir gün Hoca'nın karısı vaiz meclisine gidüp, dinleyüp, eve geldikde Hoca, “Vaiz ne söyledi?” der. Karısı dahi, “Bir kimse helâliyle cima eylese ona Hak Teâlâ Cennette bir köşk yapar dedi” der. Bunlar yattıkları vakit turamadı, “Cennette bir köşk yapalum deyüp”, cimâ ederler. Bir zamandan sonra karı, “Kendine ev yaptın, bana da yap” der. Hoca, “Sana ev yapmak kolay, lakin kavim kabilene de birer ev isteyeceksin, mimar başı tarulur, gel ikimize bir ev yeter” demiş.

Tercüme:

Herkes helâlina cimâ helaldir, lakin öyle kesret-i cimâdan hazer edün, zira illet zuhur eder. Mimar-ı hakiki olan Cenâb-ı Kibriyâ'ya itâ'aten kalursunuz. Kalben, kâliben teveccühünüz Hûda'yı Lem Yezel'e olduğu halde, cennette her bir rical, yetmiş rical kuvveti verilüp ve her birinde yetmiş huzuzât olacağına beyan eder.

Lâtife: 113

Bir gün Hoca bir bölük suhtelere rast gelüp, buyurun bize gidelüm deyüp, evin kapusuna götürür, oradan bunları (28a-54) bırakup, içerü girdi. "A karı şu herifleri sav" der. Vâfir nizâa varır. Meğer Hoca yukarıdan dinler imiş, başın pencereden çıkarup, "Behey âdemler ne mücadele edersünüz, belki evin kapusu ikidir, birinden çıkup gitmiş ola" demiş.

Tercüme:

Şeriât ve tarikât ve inkâr ve münkâr, âhiret olanlar bu gibidir ki Hoca'nın kendine yok demesi kendinin var olduğunu bildirir. Münkirlerin dahi âhireti inkâr etmesinden ikrar çıkar. Şu halde münkirliğin men ve ikrarı mukır olmanızı imâ buyururlar.

Lâtife: 114

Bir gün Hoca'nın bir oğlu doğar. Hoca'ya "Göbeğin kes, senin elin mübârekdir" derler. Hoca, "Hoş" deyüp, çocuğun göbeğini söküp çıkarır. Göbeğinde bir delik açıldıkda "Hay efendi, neyledin?" derler. "Ölmezse diri deliği bu olsun" demiş.

Tercüme:

Bâtınınızda olan gıll (u) gış ve habaset ve kin hasedi tahliye edün ki hane-i derununuz ma'mûr olsun. Eğer batınınızda kibr ve fesad olursa nûr-ı ilâhî zuhur etmez.

Beyit

Sür çıkar gayrı gönülden ta tecelli ede Hak
Padişah konmaz saraya hane ma'mur olmadan
demeği tefhim eder.

Lâtife: 114

Bir gün Hoca'ya oğlu, "Ben senin toğduğun bilirim" der. Anası tarılup, "Ne söylüyorsun?" deyince Hoca, "A karı sen halt etme oğlan akıllucadır, bilse de olur" demiş.

Tercüme:

Bazı kimseden bâ-usus etfâlden süre-i lisân vâki olur ise, tevbih etmeyin. Belki redd-i leyyin' ile kendüsini ikâz ederek hoş hal üzere nasihat edüp, kendüye merhamet ve şefkatinizi diriğ etmeyin. Hoca'nın bize letâifle tefhim ettirdiği gibicedir.

Lâtife: 116

Bir gün Seferihisar'ın kadısı bağda imiş, mest yaturken Hoca kadının feracesini alup, arkasına giyüp gitmiş. Kadı kalkup bakar ki ferace yok. Gelüp, muh-zırlara ısmarlar, onlar dahi Hoca'nın arkasında görüp alup, kadıya getirürler, kadı aydur, "Ey Hoca bu feraceyi kande buldun?" Hoca aydur, "Monla İmad ile seyre çıkdık bir de onu gördük ki bi suhte mest olmuş yatur, hâlâ dübürü açık, İmad iki kere işedi, bende feraceyi aldım geldim, eğer senin ise al" der. Kadı, "Hay benim değildir" der.

Tercüme:

Bir katresi haram olmuş şarab içenler, sanki bi hudluk âlemine varayım deyu zahir aklı çok olup, biraz azalsun deyu olmalı. Şu halde hem malını hem namusunun hem vücudunu verir ve akulsızlık alır. Eğer bi-hudluk âlemin bulayım dersen maldan, nâmusdan

olma, yalnız biz vücud verüp çalışmagla şerâb-ı ezeli-den nuş edüp, hakikaten bi-hudluk âlemini bulup ışık ile deryâ-dil olup hâcil ve sergerden olmayup, hakikat-i insaniyyeyi bul demegi tefhim buyururlar.

Lâtife: 117

(29a-56) Bir gün Hoca su kenarında uyumağa yattur. Kendüyü ölmüş suretine kor. Bir herif gelüp, "Acaba bu suyun geçidi nerededir?" dedikte, Hoca, "Ben sağ iken şuradan geçerdüm" demiş.

Tercüme:

Mahv-ı mahz olup, âhiretin geçit yerin, dünyadan bir چراغ-ı hakikat ile ruşen zamir olarak, hay gibi deryâ-dil olup, derya talkası deryadan geçer gibice, sana derya tarik-i müstakim olup, mütebahhirinden olup, kendini kendinde bul, başka yerden arama demegi tefhim eder.

Lâtife: 118

Bir gün Hoca'yı bir acemi berber traş ederken, ustura sürdükçe başun kesüp, her kesdiği yere banmuk yapışdırır. Hoca berbere "Behey âdem başımın yarısını pamuk ekdin, bırak ben de yarısına keten ekeyim" demiş.

Tercüme:

Şeyh-i Kazib olanın dizine baş koyma. Cüst ü cu edüp, bir mürşid-i kâmil bul. Canla başını fedâ edüp, irşâd birle târik-i Hakk'a vâsilinden ol demegi lutf buyururlar.

Lâtife: 119

Bir gün Hoca'yı şâhid ağzından şâhidliğe getirürler. Bunlar kadıya varırlar. Hoca'nın müddeisi buğdaydır der. Hoca arpa deyu şehâdet eder. "Hay buğday" derler. Hoca, "Behey cahiller yalan olduktan sonra gerek arpa, gerek buğday olsun" demiş.

Tercüme:

Öyle yalan yere şehâdet etmeyiniz. Şehâdetinizde ziyâde dikkat edün. Ağzınız Hak deyüp, gönlünüz nâ-hak demesin itâbe müstehak olursunuz. Cenâb-ı Kibriyâ'nın vahidün lâ-şerikun leh olup, fahr-ı risâletin (29b-57) hak peygamber olduğun, hulûs-ı kalb ile tasdik ve şehâdet kelimesiyle ikrar edüp rahmet ve şefaate mazhâr olunmasını kerem buyururlar.

Lâtife: 120

Bir gün Hoca kuyuya su çekmeğe gider, bakar ki ayın aksi kuyuya düşmüş, heman onu çıkarmak gerekdir. Bir ip ve çengel alup, kuyuya salar. Taşa takulup zor ederken, ip kopup arkası üzeri düşer. Göge bakup görür ki ay gökde "Hamd ü sena olsun çok zahmet çekdüm ise de hele ay da yerine geldi" demiş.

Tercüme:

Mâh-ı hakikat ararsanız kendiniz arayınız. Boyunuza kemend-i takup tefekkür ve tezekkür ve rabt-ı kaib ile zikir ve tevhide kuşış ve gayret edersenüz bir gün olur kalbinizden keşufat-ı ma'neviyye ve gaybiyenin zuhuriyle ruşen zamir olup, mâh-ı hakikate nail olup, dünyâ ve mafihânın mugayyebâtı âyân ve levh-i

mahfuza nâzır olarak hamd ü sena ve teşekkür üzere bekâm olursunuz demegi tefhim buyurur.

Lâtife: 121

Hoca bir gün birinin bağında zerdalu ağacına çıkup, zerdalu yerken sahibi, "Neylersin?" der. Hoca, "Behey canım, bülbülüm görmez misin, bunda öterim" der. Bağcı, "Öt bakayım" der. Hoca ötmeğe başlar. Bağban gülüp, "Bu terennüm müdür?" Hoca, "Acemi bülbül bu kadar öter" demiş.

Tercüme:

Hoca Nasreddin rahmetullahi-aleyh kendüsi bir büyük zât-ı latif olduğu mâ'lumdur. Bu latifeler bir numûnedir. Kendüsi hasmen li-nefsihi kâidesi üzere aczini (30a-58) itiraf edüp, bir mübtedi sâlikim öyle irşâde liyâkatim yok deyu kendüyi mahv-ı mahz edüp, tevâzu-ı beyân ve tefhim eder.

Bu kemter Burhan dahi bu Burhaniye nam-şerh-i muhtasar(1) yârâne bir numûne olarak yazdım ki kendülerinin zihn-i pâklarına havâle edüp, bundan nice ma'nâlar tevellüd etse, hâşiye ve derkenar buyurmalarıyla ikmâl olunması ve bu fakir duâ-yı hayr ile yad buyurulmasını arz-ı istirham eylerim.

Mesnevî

Ey birader tu heman endişei

Mâ bakıyet üstühan (ü) rişei

Rivayet olunur ki, Hoca her ilimde mâhir ve her fende kâmil imiş. Talebe kendinden ders rica etdikde Kudûri'den gayri ders okutmaz imiş. Bazıları der

ki Kudûri okudurken keşf-i kerâmet sahibi olmuş. Kudûri okutmanın hikmeti bu imiş. Rahmetullahi-aleyhi rahmeten vasian ruh-ı şerif için rızâen lillah fatiha, (Sârihu'l-Kitab-ı Celâled-din kuddise sırrehu.)

Muharrem fi 7, sene 1305.

**Nasreddin Hoca Lâtifeleriyle
Burhaniye Açıklamaları**

Nasreddin Hoca Lâtifeleriyle Burhaniye Açıklamaları

(Sadeleştirilmiş Tercüme Kısımları)

Giriş

Nasreddin Hoca Hazretleri'nin, Allah rahmet eylesin, vaktinin biriciği, latif bir kişi olduğu herkesçe kabul edilir. Bizler hayat karşısında çocuklar gibi olduğumuzdan, hakkın yolunu latifelerle, benzetme ve alay gibi söylerler. Halbuki bu şerefli kişinin benzetme ve alay yerini tutan güzel latifelerinin yalnız eğlendirmek için yapılmış sayılması, hakikatleri tam olarak anlayanlarca yeterli olmaz. Bir nice ince düşüncenin anlamlarını ve faydalı nasihatleri içine alan hikâyelerinin kabuğuna bakmayıp duruma uygun olan özünden yararlanmanın daha doğru olduğu, pirimiz Hz. Mevlânâ'nın, sırrı mübarek olsun, Mesnevî-i Şerifinde mübarek beyitte buyurdıkları gibidir:

Beytimiz beyit değildir ülkedir
Alayımız alay değildir derstir.

Zirâ benzetme bir ülke yerini tutar, alay ders yerini tutar. Anlamı kapalı olduğundan, bu değersiz Seyyid Burhaneddin kul dahi sözü edilen rahmetlinin basılmış olan kitabından yüz yirmi bir adet latifesini, tarikat arkadaşlarıma değersiz bir yadigar ve Hoca Efendimiz'in ulu nâmını anmaya vesile olmak emeliyle, liyakâtım olmaksızın, bir kısa, iyiye güzele yorma olarak anlatma ve açıklamaya çabucak giriştim. "İnsan unutmaktan ibarettir." Sözlerinin anlamından anlaşıldığı gibi görülecek yanlışlarının fakircesine sermaye azlığına bağışlanmasıyla eksiklerimin bir yana bırakılması ve hayır duâ ile anılması irfan sebeplerinden umulur.

Lâtife 1

Tercüme:

İşaret buyurmuşlar ki "Sizler imamsınız. Va'z iki türdür. Biri sözle yapılan va'z, biri sözsüz va'z. Sözlü va'zdan sözsüz va'z çok daha etkilidir. Varın gusül tahatasına çıkmış ölü, hal dili ile size ne nasihat eyler ondan açıklanma almış olunuz." Bununla "Sessizce sus ve ölmeyen önce ölü" sırrına ulaşmayı işaret buyurmuştur. İkinci olarak, mademki siz hakikatleri tam anlamışsınız, niçin bildiğinize göre iş yapmazsınız. Ben ne söylesem tesir etmeyecek. "Akıllı kişi ancak gerektiğinde konuşur." Sözünün anlamına göre bildiğinizi işleyip ilminizi arttırın (deyip) sözü uzatmaya engel olurlar. Üçüncü olarak, "Alim olanlar işlerini ilimlerine uygun yapmadıkça, nasihat eden va'z kâr etmez. Bir faziletli, olgun yol gösterici bulup bilmediğinizi öğrenip bilmeyenleri de uyandırın" demek isterler.

Lâtife 2

Tercüme:

Yüce Tanrı'nın büyüklük ve ihsanını görün. Her kuluna mal ve mansıp vermediğine şükredin. Zirâ herkesin kabiliyetine göre ihsan olunur. Kabiliyet olmadığında, (iş) deveye kanat verilmesine döner, hem günaha girmiş, hem günaha sokmuş olurdunuz. (Bununla kendisine) mal ve mansıp yaraşmayan kimselerin hallerine şükretmeleri (gerektiğini) imâ iderler.

Lâtife 3

Tercüme:

Her nerede bulunursanız bulunun Yüce Tanrı vardır ve görür. Yüce Tanrı'nın büyüklüğüne ve kudretine yaratılmışların hepsinde şahit olup, tek gözlü gibi, bir şeyi iki görmeyin diye birlik sırrına işaret buyururlar.

Lâtife 4

Tercüme:

Şarkı söyleyerek ve iki yüzlülükle yapılan iş uygun ve doğru olmaz. İbâdet ve ilmim var diye öğrenme ve gurur dahi etme. Hayatta iken şeriat ve tarikat hamamında temizlenerek, dünya lezzetleri ve rahatından sakınarak, perhiz ile ve şeriate uygun davranışlarla bekâ fikrini vaktini hasrederek tevhid ve kelime-i şahadet ile yüksek makamlarda nağme ve terennüm ederek mutluluk bulmamızı daha iyi bulduklarını belirtirler.

Lâtife 5**Tercüme:**

“Bu fani dünyada ellerimizde bulunan para ve Allah dışındaki şeyler tıpkı rüya gibidir. Kavga dövüşle daha çok doymak için uğraşmamız sonunda boşunadır. Elinizde iken yerine sadaka, ihsan, güzel hayrat saçın; uyandığınız vakit eliniz boş çıkmasın.” demeyi tarif ve işaret buyururlar.

Lâtife 6**Tercüme:**

“Bu dünyaya ziraate çıktık. Ölmezden önce ölüp, bu övünme elbisesini çıkarıp, kefenleri boynunuza takınıp, âhiret azığını hazırlayıp, ölmüşlerden olun. Zîrâ yolunuzda soyguncu vardır. Birgün süratle gelip sizi yok eder.” demek anlatılır.

Lâtife 7**Tercüme:**

Bu, hayal gölgesi gibi olan dünyada düşünmek sizin mal ve erzak toplayıp, helal haram seçmeyip biriktirerek, aşın isteklerle yarını düşünmeyen kimseler, yarın hakikat bahçesinin sahibi olan Yüce Tanrı'nın divanında öyle eğri büğrü sözler ile kabul olmayacakları gibi, meşru ve gayrimeşru olarak biriktirmiş oldukları mallar ve erzak için hesap anında bir cevap veremeyip üzüntü içinde kalacaklar. Bu vartalara uğramaktan ise, şimdiden düşünüp insan hukuku üzere reyinizle (ölmüş) sadaka dağıtma(nızı) ve tövbe istiğfar etmiş olup, Yüce Tanrı'dan bağışlanma talebin (de bulunmamızı) söyler ve tenbih buyururlar.

Lâtife 8**Tercüme:**

Konya ermişler durağıdır. Helva yedirir gibi, tasavvuf yoluna darbe ve terbiye ile sokarlar. Bu özellik, Hz. Mevlânâ'nın dergâhına dahil olanlara müzik ve semâ ile yol gösterip lokmasını dahi terbiye ile vererek (onları) gıdalandırırlar.” demeyi imâ buyurur.

Lâtife 9**Tercüme:**

Mübarek Ramazan'ın başlangıcına ve sonuna dikkat edilmesine ve Hoca'nın kızının, aşırı sofı bir hatun olduğundan, üç aylarla birlikte mübarek günleri yüz yirmi beşe çıkartmış olduğuna işaret buyururlar.

Lâtife 10**Tercüme:**

Gençlikte yapılan ibadet güzeldir. Gençliğinizden dolayı mağrur olmayın. İhtiyar olup yok olma vakti geldiğinde, “Nolaydı, bu darmadağınlıktan önce gençliğimizde ibadet edeydik.” diye pişman ve nadim olmak fayda vermez demeyi anlatır.

Lâtife 11**Tercüme:**

“Nefsiniz devesine yavaş binin, aman verip kükretmeyin. Zîrâ gevşeklik gösterirseniz, sizi kükreyip altına alır, yok eder. O size galebe etmeden perhiz ve açlık ile onu boğazlayıp ruhunuzu nefsinize galip getirip, ulaşmak istediğiniz yere ulaşın” diye tarif buyururlar.

Lâtife 12**Tercüme:**

Bu dünya terstir. Bazan dış görünüşte ziyan olarak görülen bir şeyin hemen sonra faydası hissedilir. Söz gelişi (insan) yangın ve hırsızlıktan önce bir madde (yi) ziyanına verirse, bütünüyle yarar sağlanmış gibidir. Bazı ziyan sanılan işlerin, özel olaylarda menfaatin tâ kendisi oluşuyla "Herşey güzellikle olur." Açıklamasını imâ ederler.

Lâtife 13**Tercüme:**

Yarın mahşer günü sıra sıra durulup sual olunduğunda, kendisine soru sorulanların İslâm'ın şartlarına aykırı nasihat eden imamları tutup mahşer halkı arasında rezil olmaksansa, şimdiden şeriat ve tarikatın olgun imamını bulup, ulu divanda utanç içinde olmak ve rezilliğin utancına düşmekten sakınmalarını tenbih buyururlar.

Lâtife 14**Tercüme:**

Yarın Sırat'a varıldığında âsîlik ile gözümüz kör olduğu halde, Allah'ın Elçisi'nin şefaatiyle, her birimiz Sırat'tan geçerken, bir değeri varmış gibi yaptıklarımıza güvenişimiz körlüğün tâ kendisi olur. Günahımızın ağırlığı sebebiyle büyük günah sahibi (olarak) cehennem ateşine düşmektense, ilimle ve yapılanlarla gururlanmayıp, korku ve umut arasında, Allah'ın rızası ve affını istemeyi, yapılanlarla gururlanmayıp onlara dayanmamayı tarif buyururlar.

Lâtife 15**Tercüme:**

Bazı kimse(ler) çok bilirim diye meydana çıkıp, bilmediklerini bile bilmez(ler). (Böyleleri) bilinmez şeylerden söz edip, yalan ve aldatmacayı seçtiklerinden, "Bu çeşit saçmalıkları bırakıp, akı karayı birbirinden ayırıp, Hak yolunu tutun." diye işaret buyururlar.

Lâtife 16**Tercüme:**

"Kul kusursuz olmaz, affeder efendisi." (sözünün) anlamına uygun olarak mümin kardeşlerinizin aybını, özellikle muhtaç kimselerin aybını yüzlerine vurup (onları) mahcup edip utandırmaktansa, onlara nasihat ve yumuşak itiraz ile kendilerini hoşnut eylemenin yolunu tutup, ileride kendisinden zarar görmemenin yoluna bakıp, ayıpları örten yüce Tanrı'dan büyük sevap istemeyi imâ ederler.

Lâtife 17**Tercüme:**

"Böyle boş yere konuşmak saçmalayanlara (mahsustur). Dil bir, kulak ikidir. Az söyleyip çok dinlemeli. Zîrâ boş söz söylemenin zararı çoktur. Akıllı olan laf etmez, yalnız gerektiğinde konuşur" demeyi tarif buyurur.

Lâtife 18**Tercüme:**

Bir dergâha ve olgun bir yol göstericiye dayan ki şeriat, hakikat ve marifet merdiveninden çıkıp, hakikat

bahçıvanına ulaştığında naz, niyazda bulunup, azarlar ve hitab olursa dahi, yardımın tâ kendisi olup, hakikat bahçıvanına ulaşılır.” demeyi tarif buyururlar.

Lâtife 19

Tercüme:

“Ölmeden önce kefeninizi başınıza sarıp, toplanarak Hakk için zikir, fikir ve inleyen ahlarla aklınızı toplayıp, evvelimizin bir meni ve âhirimizin bir leş olduğunu aklâ getirerek, heveslerinizi terk edip Hakk’a yalvarıp yakarın” demeyi anlatır.

Mesnevî

Ey birader sen şimdi düşünüyorsun

Bizden kalan kemik ve kıldır.

buyurulduğu gibicesine.

Lâtife 20

Tercüme:

“Öyle izinsiz, öküz gibi halkın evine ve bağına, bahçesine girerseniz, her ne kadar bu dünyada sopa yemezseniz de, şeriat ve tarikat arabasına koşulursunuz. Yarın kıyamet gününde zebaniler araba gibi sürüyüp, şiddetle vururlar. Bir, araya girip kurtarmak isteyenine araya girişi ile kurtuluncaya kadar çok sopa yersiniz.” demeyi tenbih buyururlar.

Lâtife 21

Tercüme:

“Zamanımızda ikiyüzlü olan kimselerin abdesti ve namazı bunun gibidir. Yüziyle çarılıp bir fayda sağ-

lamadığı gibi, bir de pabuçtan olursunuz. İbadetinizi Allah için yapıp azarı haketmeyin” demeyi anlatır.

Lâtife 22

Tercüme:

“Şu dünya çok yaşlı bir kocakarıya benzer ve toprağı da köhnemiştir. Hemen kalplerinizi sağlam tutup, cila verip aydınlatın. Kabriniz de aydınlanıp, sual melege doğru cevap vermeniz kolay olur.” diye yüce tenbihleri anlatılır.

Lâtife 23

Tercüme:

“Bu fâni dünyaya son bulmazmış gibi oturarak, bir gün bir gecelik ömrü tükenmez zannedip şar şır ile vakit geçirmeyin. Birgün Azrail aleyhisselam kapıya gelip, dünya pisliğinden alıp kaldırmak ister. Bu, sonu olmayan, akar su gibi olan dünyayı kalıcı sanmayın. Kalıcılığa sevgi duyarak Allah yolunu tutun.” demeyi anlatır.

Lâtife 24

Tercüme:

“Gençliğinizde himmet atına binip gerçek yoluna ulaşın. Zîrâ yaşlanınca güç kuvvet kalmayıp, himmet atına binemeyip, yerin altında “dünya ve âhirette zararlı kalırsınız” demek isterler.

Lâtife 25

Tercüme:

“Tarikat çocukları dış görünüş elbiselerini çıkarıp, nefsi eğitime hamamına girdiklerinde, içlerinde bir ol-

gun yol gösterici bulunup, onun kimya gibi olan nefesinin etkisiyle mutluluğa ulaşmadıkça, kendi kendine latif şeyler, gerçekler, bilgi ve kültür cevheri ve sevgi hâsıl olmaz.” demeyi tarif buyururlar.

Lâtife 26

Tercüme:

“Tarikate girip halvete girdikten sonra, öyle geri gelip dönmeyesin. Her an biraz daha ilerleyip gerçek yönelinecek olana yönelsin.” demek yüksek tenbihlerde olmuştur.

Lâtife 27

Tercüme:

“Kalp çocuğunu ulu kılmayın. Sizlerden bir hata vâki olduğu zaman, babası, ölmüş gibi karalar giyip yolculukta, kırdı ve çölde ağlayıp tövbe edip dolaşarak Yüce Tanrı’dan af isteme yoluyla affa ulaşınız.” demek isterler.

Lâtife 28

Tercüme:

“Nefse ait hazlar ve şehvetlere ve fânî dünyaya gönül vermeyip arkanızı dönün. Zîrâ bunların yeri geçici dünyadır. Yönelişiniz son bulmayan Allah’a olsun; zîrâ bu dünya geçici olduğu gibi yenecek içecekleride geçicidir. Kalıcı olana kuvvet harcayıp, manevî erzak ile rızıklanın” demeyi anlatır.

Lâtife 29

Tercüme:

Dünyayı isteyenlere, “Hırs ve tamahla dünyayı, dünya nimetlerini elde etmek için gece gündüz seğirtip aşâğılık işler tarafına giderler. Bu gidişten vaz geçip, bir yararlı olacak ve kendisinden âhiret azığı doğacak yüksek bir makama ilerlesinler. Evinizde uğurlu olun” diye büyük tenbih olmuştur.

Lâtife 30

Tercüme:

“Onurlandırarak ve ikramla beslediğiniz nefis sizi yoldan çıkarıp âhiret ateşi kaygusunu çektirmez. Zîrâ kıyamet ölünce kopar. Zebânîler bozlayıp cehennemde kebab ederler. Soyup giyeceklerini, yeni veya eski olsun, vârisler ateşe atıp yakarlar. Şu halde nefsinize hizmet etmeyip, mahkûm edip boğazlayın” demeyi anlatırlar.

Lâtife 31

Tercüme:

“Evini, gözde malını hayra güzel işlere harca. Kalan kefenini arkana al. Asıl evine eli boş varma. Yolunuzda soyguncu çoktur. Bir gün ölüp kabir evine varılacaktır. Sağlıklı olduğunuz zamanı yoksullara ve dervişlere saçın” demeyi anlatır.

Lâtife 32

Tercüme:

“Yalnız Arap ilimlerinden kalmayıp, diğer fenleri, özellikle Farsça kitapları çokça okuyun, zîrâ Farsça ilimlerde tasavvuf çoktur ve (bunlar) tasavvufludur.

Maddî manevî çok yarar sağlarsınız” demeyi imâ ve işaret buyururlar.

Lâtife 33

Tercüme:

“Dünya için keder etmeyiniz. Bir şeyiniz kaybolursa Yüce Tanrı’ya sığının. Mükâfatınız bir kat arttırılır. Cami ve mescidlerde ibaretle meşgul olarak, umar ve yakarırsanız, dünyaya ve ondaki isteklerinize erişirsiniz. Bu dünya kalıcı değildir. Dünyayı kaybedip, karşılığında âhiret nimetlerine boğulun” demeyi anlatır.

Lâtife 34

Tercüme:

“Bir murdar meniden, Yüce Tanrı kan, sinir, et, kemik ve ruh ihsan edip sonra bizi bu âleme getirdi. Birgün ölüp bu vefasız, geçici dünyadan kalıcı olana gideceğiz ve bütün organlarımız toprak olacak. Yine bütün organ ve kemikler bir araya gelip mahşer günü için, hesap için ayağa kalkacağımızı nasıl inkâr edersiniz” diye âhireti inkâr edenleri uyarmak için buyururlar.

Lâtife 35

Tercüme:

“Meşhur, “Köpeğe dalanmadan, çalıyı dolanması yeğdir.” Öyle intikam alacağım diye tehlikeye düşmek-tense, nefis, şeytan, kötü arkadaş ve başka düşmanlar galip gelecek olurlarsa, “Allah sabredenlerledir” deyip öfkeyi yutup, onlardan intikam alacağım diye acele etmeyip, (iş) Allah’a bırakmak daha iyidir” demeyi tenbih buyururlar.

Lâtife 36

Tercüme:

“Siz de fırsat eldeyken nefsinizin kanadını ve ayaklarını kesip, muzırlık etmeyip, (nefsi) kuşa döndürüp ruhunuzu yüce makamlara yükseltip nefsinizi düşkünleştirin” demeyi tenbih buyururlar.

Lâtife 37

Tercüme:

“Seyahatle, çalışıp çabalayıp kendinizi bilgisizlikten kurtaracak bir faziletli yol gösterici bulup ona katılın. O yol gösterici kişi her ne teklif ederse, kabul ederek, “Ben artık oldum” sevdasında olmayıp, çabalayıp, her an ilerleyip, derece yükselterek hakikat narlarını yiyin” demeyi anlatır.

Lâtife 38

Tercüme:

“Bu dünya hilebaz ördek gibidir. Önünüzden kaçtıkça arkasına düşersiniz. Halbuki gaddardır. Nice kimseleri yoldan çıkarmış. İşin sonunda sizi de çıkar-masın. Eli boş kalırsınız. Öyleyse yarım ekmeğe şükre-din. Vaktinizi gafletle geçirmeyin, zîra dünya sizi aldatır” demeyi anlatır.

Lâtife 39

Tercüme:

“Allah’tan gayrı şeylere eğiliminiz olmasın. Vâde tamam olduğunda erzakınızı alıp götürürler, kendinizi bir yüksek musalla taşına koyup mezar başına getirip

kabre koyarlar. O vakit kendinizi deneyip ne olduğunu tanırırsınız. Kendimiz bir leşizdir, çaylak kapar.

Mesnevî:

Ey birader sen şimdi düşünüyorsan
Bizden kalan kemik ve kıldır
Zîrâ insan kıl ve düşünceden ibarettir”

demeyi anlatır.

Lâtife 40

Tercüme:

“Şeytan hile ile ipe un serer, aldanmayın. Zîrâ ömrümüz ipi çürüktür. Bu dünya ve Allah’tan başka şeylerin ipe takacağı bir şey yoldur. Allah’tan gelene razı olmaya uygun işler yapmazsanız, bir şeye erişemezsiniz. Dünya ve âhiret hasretiyle gidersiziniz” demeyi anlatır.

Lâtife 41

Tercüme:

“Size yakın olmayanlarla bir arada bulunmayın. Sizin cinsinizden ve sizin yolunuzda giden olmadıkça yakınlık ve sevgi lezzetini bulamayıp, kendinde kendini bulamazsın. Hemen sevgili dostlar edinin. Var olup Allah’ta Allah için muhabbet eyle ki Hakk’ı kendinde bulasın:

“Kendimi kendim yitirdim kendim arar kendimi
Kendimi kendim gerekse kendim bulsun kendimi”
demeyi tarif eder.

Lâtife 42

Tercüme:

“Akıl maaşınıza uyup gündüz akşama kadar geçim için vakit geçirip, gece sabaha kadar uyumağa izin yoktur. Zîrâ bu dünyaya yalnız yeme içme ve istirahat için gelmedik. Allah’ı bir bilip gece gündüz ibadetle, yaratıcının yaratış maksadına dayanıp, (o maksadın) ibadet ve doğru işlerle şu köhne kalıcı olmayan handa âhiret azığını hazırlamaktan ibaret olduğunu gözönüne alarak aşağılık dünya kocakarısını okşama ve iltifat kucağına almayın” diye tenbih buyururlar.

Lâtife 44

Tercüme:

“Alçak gönüllülükle ölü gibi olun. Bir kimseye zarar vermeyip, yarar sahibi olun. Eğer bu yokluk âleminde halkı usandırıp zarar verirsiniz, yarın kıyamet gününde zebanilerden çok sopa yersiniz” demeyi anlatırlar.

Lâtife 45

Tercüme:

Nefsinizin kuyruğunu sıkı tutun. Eğer aman verip bırakırsanız, sizi yok eder. O sizi yok etmeden siz onu yavaş yavaş riyazet ve perhiz kaçıışı ile itaate götürün” demeyi anlatır.

Lâtife 46

Tercüme:

“Bu, hayalin gölgesi gibi olan dünyanın zor geçitleri çoktur. Duruşu ve ona dayanış bir kesilir dala benzer.

Bunda yerleşmeyiniz; zîrâ en sonra size ötesini dönüp pisler. Hemen ölmekten önce ölün. Yarın Sırat köprüsü zor bir geçittir, geçmesi güçtür, şimdiden geçit yerini belleyip bir o gün yol göstericiden el alıp hakikat ışı-ğıyla zor geçitlerden geçip yüksek dereceye erişsin” demeyi anlatır.

Lâtife 47

Tercüme:

“Dünyada ilim ve irfan yolunda uğraşın ki eliniz boşa çıkmaz. Er geç muradınıza erip yok olmayan hazineye mâlik olursunuz” diye yüksek tenbihleri olmuştur.

Lâtife 48

Tercüme:

“Tam tevekkül üzere olup, ekici ve yapıcı olun. Hikmete karışıp bilici olmayın, yaş kuru demeyin. Böyle olursa ikiniz de elbise ve rızık elde edersiniz” Kendilerini uyarma şeklinde cümleye de yüksek uyarıları olmuştur.

Lâtife 49

Tercüme:

“Bazı yerlerde yüksek kudretli olgunluk sahipleri-ne itibar etmezler. Bazı beldelerde olgunluk rütbesine ermemiş yeni başlamış mutasavvıfa itibar edip uyarak, yoluna girerler. Şu halde ışık dolu olgunluk sahibi bir yol göstericiye uyup yüce himmetleriyle mutluluk görüş ve kalp aydınlığı ortaya çıkarın” demeyi tarif burururlar.

Lâtife 50

Tercüme:

“İstekten kuvvetli âlet olmaz. Ulu Tanrı Hazretleri’nden ne dileğin varsa iste. Bu dünyada ihsan olunan şeyler âhirete nisbetle az bir şeydir. Ahirette olan isteğiniz kat kat artıp nice derecelere erişirsiniz. Yeterki Allah kapısından ayrılmayıp istekte devam edin. Maddî manevî isteklerinize ne olursa olsun erişirsiniz” demeyi anlatır.

Lâtife 51

Tercüme:

“Yoksul ve derviş takımı geldiği vakit dış görünüşünüze bakmadan, aba giyenlere kaftan giyenlerden daha çok izzet ve ikram edin. Zîrâ Allah’a yakın olanların çoğu aba giyip geçmişler. “Kepenek altında er yatar” sözünün anlamına uygun olarak yoksul ve zayıflara iltifat ve hürmet edip, gönlünü almaya uğraşın. Beyit:

Akıllı konuşan gelirse yol yok

Ama âşık gelirse yüz merhaba.”

demek anlatılır.

Lâtife 52

Tercüme:

“Ulu Tanrı’nın verdiği nimete şükrederek yarım ekmeği dahi gaffetle yemeyip, Allah’ı anıp düşünerek Hakk’a yönelin. Nice hediye ve maddî ve manevî ihsan olunup her bir gününüz bayram olur” demeyi anlatır.

Lâtife 53**Tercüme:**

“Dünya bir kocakarı olduğu halde öyle taptaze kız gibi görünüp aldatıp kendini satmakta ve dünya isteklileri de canını sakınmayıp almaktadır. Buna dayanarak, bu aşağılık dünyaya gönül vermeyip uhrevî olan hakikat kızını kucaklamaya çalışınız ki onun lutfu sayesinde nice türlü, maneviyat kalbinin çocukları ve fetihler görünür demeyi anlatır.

Lâtife 54**Tercüme:**

“Bu geçici vefasız dünyaya aldanma, sonu gelmez. Arkasına düşme. Bu dünyayı satıp karşılığında âhiret azığı al. Zîrâ kalıcıdır. Kalıcılığın sonu yoktur” demeyi anlatır.

Lâtife 55**Tercüme:**

“Dünya malı ve evlâdı fitnedir. Kalp çocuğu görünmüş olsaydı müjdeye layıktın; yoksa dünya ve dünya evlâdı için sevinip gönül vermeyip karşılığında manevî çocuk olmalı” demeyi anlatır.

Lâtife 56**Tercüme:**

“Hayvan hakkı güç olur. Öyle hayvanın başına kulağına vurmayın. Mesul olur ve azarlanırsınız. Özellikle yaradılış bakamından tanıdık kimseler hem hayvana vurur hem sana söylerler. Ancak nefsinize binin. Nefsi-

nizi ruhunuz üzerine bindirip galip getirmeyin” demek de en uygundur.

Lâtife 57**Tercüme:**

“Bir şey kaybederseniz üzülme. Bir çul dahi kalırsa örtünüp şükrederek Ulu Tanrı’dan onun bedelini isteyin ve sabredin ki yenice karşılıklar yaratılır” demeyi anlatır.

Lâtife 58**Tercüme:**

“Şâhidî Hazretleri’nin “Söyle, dinle, gece gündüz inek gibi olma.” buyurduğu gibi tarikat ve şeriatin görünen şeylerinden her ne söylenirse kulak tutup ona göre iş yapmanın yoluna bakınız. Zîrâ dil bir, kulak ikidir. Bir söyleyip iki dinlemeli. İnsan olgunlaşıp kalbin çocuğu hasıl olur” demeyi anlatır.

Lâtife 59**Tercüme:**

“Kalp temizliğiyle yük altına girip aşk ateşiyle kalbinde bir ışık ortaya çıkarıp, bir yerde duramayıp Allah aşkı ile mesafeler alarak Allah yönüne yönelmeniz tam olsun” demeyi tarif buyururlar.

Lâtife 60**Tercüme:**

“Zamanımızda fazileti bir kimsenin va’za ve nasihatlerine kulak tutmayıp anlamazlar. Bir komik kimse

olsa onun aldatmaca ve sohbetine kulak tutup tat alırlar” demek olur.

Lâtife 61

Tercüme:

“Kendinize soğukluk gelmeden, hayatta iken ruhunuza cila verip, kalp temizliği oluşturup, ilahî nura ulaşın” diye tenbih buyururlar.

Lâtife 62

Tercüme:

“Ölmüş kimsenin geriye kalan yetim oğlan ve kızlarının malını yemeyin. Zîrâ malın sahibi ölmüştür ve şimdiki sahibi de yetimdir. Sakın öyle, kurdun eşşek eti yediği gibi haram ve yetim malı yemeyin” demeyi anlatır.

Lâtife 63

Tercüme:

“Bir hayvanı yokuş yukarı pek sürmeyin. O hayvanın hakkı olur. Zîrâ hayvandır, dili yok, günah sevap bilmez, hayvan hakkını gözetmeli” demeyi anlatır.

Lâtife 64

Tercüme:

“Yarın hakikat pazarına varıldığında öyle kuyruksuzluk para etmez. İlme ve yapılanlara güvenmeyin. Ulu Tanrı’nın affına ve bağışlamasına ve (sizden) razı olmasına güvenip Hakk’a ulaşmayı arzu edir” demek olur.

Lâtife 65

Tercüme:

Böyle bir tehlikeli durum atlatırsanız, Allah’a şükredip sadaka verin bağışta bulunun. Zîrâ verdiğiniz sadaka nice belâları ve kazaları defeder. Sizleri tehlikeden kurtarıp ömrünüz ve malınızın çok olmasına aracı olur.

Lâtife 66

Tercüme:

Bu dünya geniş ise de sınırlı, yıldızlar çok ise de sayılıdır. Sakal ve kuyruk kılı sayıya gelir, Ulu Tanrı’nın rahmet denizi ölçüye gelmez, sınırı sonu yoktur ve erkek kadın bütün îman sahiplerine doğru yolu göstericidir. Rahmetini isteyin ve Hak yoluna girerek ezelden beri var olan İslâmlığınızı gösterip doğru yola gelin” demeyi ister.

Lâtife 67

Tercüme:

“İyiliklerinizi ve bağışlarınızı ikiyüzlülük ve gösterişten uzak yapın ki Ulu Tanrı’nın hoşuna gitsin, ilâhî nimetler ve bağışlara hak kazanasınız. Eğer (işe) ikiyüzlülük karışırsa yüzünüze vurulur. Faydası olmadığı gibi eziyet ve azarı hak edersiniz. Her ne kadar erik gibi az ise de Allah’tan geleni kabule uygun davranışlar da bulunmalı” demeyi anlatır.

Lâtife 68**Tercüme:**

“Bu dünya kof bir at gibidir. Seni ıslatır, kaçırıp kurtaramaz çıplak ve şaşkın kor. Bindüğinizi hızlandırıp, istenen yere erip çeşitli nimetlere ve cennet giysisine ulaştırır. Öyle kof dünyaya eğilim duyup, Hak yolundan kalırsanız, günahınız ağır olur, gerçek yola ulaşamazsınız” demeyi anlatır.

Lâtife 69**Tercüme:**

Sizler gençliğinizde ibadete, duaya ve ilim irfan tahsiline çalışınız. Eğer çok yaşlanırsanız, çalışmadan kalıp üzgün ve perişan olursunuz. Zîrâ gençlikte olan ibadet en güzeldir.

Lâtife 70**Tercüme:**

“Akıl bir padişahıdır. Nefs ve diğer kuvvetler aklın altındadır. Dâima, dönülecek olan akıl tarafına kuvvet verip nefis tarafını düşkünleştirmeli. Eğer nefse kuvvet verip akli düşkünleştirirsen, nefis akla pisler, (onu) düşkünleştirir. Bunlar (nefsi) perhiz ile düşkünleştirip akla hizmet ettirmeyi anlatır.

Lâtife 71**Tercüme:**

“Aklınızı başınıza toplayın. Öyle, imam olan akıl huzurunda eksik iş yapmayın. Sonra çomağı yersiniz. Hakikat şahı olan akıl tarafına eksikli gitmediğiniz za-

man, sizlere maddî manevî nice bağışlar olur, akıl tarafına kuvvet verin” demeyi anlatır.

Lâtife 72**Tercüme:**

“Yani insanın kendisine ettiğini kimse kimseye etmez. Hemen kulağını yalan ve çirkin sözler dinlemekten kes. Gözlerinin içini açıp, baştan da geçip, gizli açıklamalara ulaşıp, kendinizi bir köşede ibadete vermiş bir durumda Ulu Tanrı’dan yardım isteyin. Öyle, tersine iftira etmeyin” demeyi anlatır.

Lâtife 73**Tercüme:**

“İte dalanmaktan çalıyı dolanmak yeğdir. Allah’tan başka şeyleri bırakarak yalnızlığı seç. Zîrâ şeytan imâna, âzrail cana, vârisler mala dalaşırlar. Eğer onlara boyun eğersen, seni maldan candan ettiklerinden başka, Allah korusun, sevgili îmândan bile ederler. Eli boş kalırsın” demeyi tarif buyururlar.

Lâtife 74**Tercüme:**

“Ruh bizde emanettir. Nefsi, üzerine galip getirme. Mal ve evlâdınız dahi fitnedir. Yarın malınıza vâris olup üzerine ettiğinden başka, belki yaşıncıza söğür. Sağlıklı olduğunuz zaman çocuklarınıza edep ve irfan bilgisi öğretin. Alim ve doğru yolda kişi olarak temiz yaradılışlı olur, sonra hayır duâ eder, anarlar” diye yüksek tenbihleri olmuştur.

Lâtife 75**Tercüme:**

“Kendini kendinde ara. Kendine himmetin yüksek olsun. Kendini kendin yok etme. Nefsini bilen Tanrı’sını da bilir. Ok yay gibi olan uğraşma ile nefsinizi acizleştirin. Düşünerek kendini bul, aklını başına al” demeyi tarif eder.

Lâtife 76**Tercüme:**

“Dersinizde, devir yaptığınızda halka olup, yüzyüze “ayn-ı cem” olup alçak gönüllü ve övgüye lâyık olun ve yüce karakter sahibi olarak kulağınıza halka takın” diye arkadaşlığı öğretirler.

Lâtife 77**Tercüme:**

“Geceleri sabaha kadar çok yatıp uyumayın ve gündüz gaflet ile gün geçirmeyin. Hırsızlar etrafınızı almış, görünmezler. Bir gün ayın ışığından iner gibi evinizi barkınızı harab ederler. Şeytan ibadetinizi, Allah’a yönelik işlerinizi yağma eder. Ve güçlülük kazandığımız malı ortadan kaldıırır. Aklınızı başınıza alıp Allah’a yakarmaları ve Allah’ı anmaları sürdürün. Ölüm yol arkadaşısıdır. Ölümden sonra kabirde çok yatarsınız” demeyi anlatır.

Lâtife 78**Tercüme:**

“Allah yolunda yapılan savaşta çok sevap varsa da din düşmanlarına karşı yapılan genel savaşta da çoktur.

Zahmet çok çekilir; ama insan isteğine ve maksadına kavuşur” demeyi anlatır.

Lâtife 79**Tercüme:**

“Vücut evinizde kini, hileyi ve Allah’tan başka şeylerin sevgisini yok edin ki yerine îmân ve irfan dolsun. Şeytan geldiğinde îmân ışığından başka bir şey bulamayıp eli boş olarak gider. Îmân ışığı kendinizde kalır” demeyi tarif buyururlar.

Lâtife 80**Tercüme:**

“Allah yolunda bulunup derviş olanlardan bir yanlış iş gelirse, eksikliğine göre seyahat verirler. Daha çok gitmek gerekirse, emre boyun eğilir. Şeyhin rızasını bulup şeyh hoşnut oluncaya kadar seyahat etmeli, marifet isteğinde olmalı” diye tarif buyururlar.

Lâtife 81**Tercüme:**

Yeşil gök ile yeşil yer arasında yer tutuyoruz, vakit geçiriyoruz. Yarın kara tavuk şekli olan karanlık kabir içine gireceğiz. “Acaba varacağımız, kızıl burunlu cehennem ateşi midir, yoksa ışıklı cennete kavuşmak mıdır, hal nice olur” diye gece yarısı kalkıp, kalbinde bir ışık yakıp, şeriate uygun, bir saat olsun ibâdet etmeli, Allah’a yönelmeli ve düşünmeli. Zîrâ “Bir saat düşünme yetmiş yıl ibadetten hayırlıdır” buyurulduğunu anlatır.

Lâtife 82**Tercüme:**

“Günahlarınızı önünüze koyup, niçin bu günahları işledik diye ağlamaya doymayıp, pişmanlık ve huzur ile tövbe ederek ağlamaya doymayın” demeyi anlatır.

Lâtife 83**Tercüme:**

“Nefsinizi öyle tatlı tuzlu yiyecekler ile besleyip azdırmayınız. Dâima perhiz üzre bir un çorbasıyla yetinip nefzini âcizleştirin. Eğer böyle yapmazsanız, şeytan sizi yoldan çıkarıp îmânınızı almağa tamah eder” demeyi anlatır.

Lâtife 84**Tercüme:**

Saklamış olduğun mala ve bilgine, yaptıklarına güvenmeyip, kendini ölmüşlerden sayıp, riyazet hamamında terleyip ve yunup yıkanıp Hakk’a tevekkül üzre ol” diye tenbih buyururlar.

Lâtife 85**Tercüme:**

“Bu geçici dünyaya çamaşır yıkamağa gelmedin. Ne kadar yıkasan yine kirlenir. Çamaşır yıkamaktan gönlü temizlemek daha iyidir. Dışımızı yıkamaktan ise, içimizin pasını yıkayalım” demeyi anlatır.

Beyit

Dışta hamama benzeyen bu aşağılık dünya hemen
Dâima pisin elinden temiz olmayan ele geçer

Lâtife 86**Tercüme:**

“Cuma gecesi olduğu için, doğru yolda ve temiz evlât olarak bu mübarek günlerde toplanıp Allah’ın adını tekrarladığınız, ibâdette ve Allah yolunda olduğunuz zaman nice mânâ doğar. Maddî ve manevî çok menfaatlere kavuşursunuz” diye tarif buyururlar.

Lâtife 87**Tercüme:**

“Karılarınızı öyle açık saçık dışarı bırakmayın, örtülü tutun. Zîrâ insanların kötülükleri vardır, yok etmeye bırakırlar. Eğer dışarda bir işleri olursa, kendiniz düzeltin, fitne bırakmayın ve sırrınızı açığa atmayın” diye tenbih buyururlar.

Lâtife 88**Tercüme:**

Bazı, Allah’a keşif yolu ile yönelenler bir şeyi bir şeye örnek verirler. O örnek onun bir eşi olmazsa da ona bir örnek olur. “İşte bu da kişinin ilâhî coşku sahibi olup kendini bilmesine denk gelir” demeyi anlatır.

Lâtife 89**Tercüme:**

“Sevgilerinize ulaşmak isterseniz aç çıplak olarak nefsi kırma çabalarının arabasına binip Allah’ın sevgilisi olma durumuna ulaşın, zîrâ kişi sevdiğini dâima anıp yoluna canını fedâ eder” demeyi anlatır.

Lâtife 98**Tercüme:**

“Yüce Tanrı tarafından Hazret-i Eyüb Aleyhisselâm’a seslenildi: “Sen kimsin” “Hiç, kulunum yâ Rab” buyurdular. O zat hiç olunca, bizler hiçin hiçi oluruz. Aradan var olan beni kaldırıp, Eyüb Aleyhisselâm gibi sıkıntı zincirine dayanamayıp ip gibi kalırsınız. Tamamen yok olun” demeyi tarif buyururlar.

Lâtife 99**Tercüme:**

Abdestinizi ve namazınızı dürüst eyleyin. Öyle abdest, öyle namaz olmaz. Huzur içinde tamamen kendiniz verir bir halde olun kalın. Yarın Sırat’tan topal olarak geçemezsiniz. İçiniz dışınız kin ve hileden arınmış olmayı, Allah’ın rızasına uygun olmamayı tarif buyurur.

Lâtife 100**Tercüme:**

Birlik dairesine ulaşanın sağı solu olmaz. (O), sınıırı olmayan deniz gibi, birlik sırrına ulaşanlardan olur. Meselâ bir çubuğun ucunu yakıp döndürürsen bir daire olur ki sağ solu ve ucu ötesi olmaz. Şu halde “Geniş gönüllü ol” demeyi anlatır.

Lâtife 101**Tercüme:**

“Çocuklukta durmayıp, tahsili olgunlaştırın ki “Ne mal iledir, ne hileyledir, beyim ululuk olgunluk-

ladır” dediği gibi bir tavırdaki durmayıp günden güne ilerleyin, aşağıya inmeyin” demeyi tarif ederler.

Lâtife 102**Tercüme:**

“Hocanızı hoşnud edin, huzurunda edepli olun. Eğer sizden yüz çevirirlerse, elinizden tutan olmaz. Hemen rızasını isteyin. Zîrâ hoca ve yol gösterici sizi bu aşağılıktan yükseğe çıkarır. Gönülleri kırmayın” demeyi anlatır.

Lâtife 103**Tercüme:**

“Parlak şeriat bir kamu yoludur ve bir büyük denizdir ki nice kirleri temizler. Parlak şeriate sarılın, dışınızı temizler. Ve tarikat yoluna çok güç harcayın, içınızı temizler” demeyi anlatır.

Lâtife 104**Tercüme:**

“Nefsinizi ve çocuklarınızı küçük iken terbiye edin. Eğer terbiyesiz büyürse, önü alınmaz. Sonra değneği siz yiyip azarlanma ve darbeyi hak edersiniz” demeyi anlatır.

Lâtife 105**Tercüme:**

Yani insan hilâl gibi görünüp olgun insan olduğunda ışık dolar, âlem ışığından yararlanır. İhtiyarladığında yine hilâl gibi kalırsa da ruh Allah’ın kılıcıdır, ten kılıf olmuş ona. “Daha çok kâr eder, bir kılıç ki

çıplak ola" sözlerinin anlamına uygun olarak o olgun insanın ruhu şimşek ve yıldırımdan çok parlar. Yüksek rûhânîlikleri âleme ışık verir. Ruhlarından yardım dilerler" demeyi tarif eder.

Lâtife 106

Tercüme:

"Bazı kimseler sırrını, sıkılmayıp açığa atar. Bu durumda kendisine birçok ziyanlar verdikten sonra, sırrı açıkladığından dolayı, tuttuğu yoldan aşağı inip birçok ziyana uğrar. Öyle kötü fikirlerle sırrını meydana atma. Yanlış fikriniz sizi ziyana uğrattır" derler.

Lâtife 107

Tercüme:

"Yoksulluk ve açlığın ve vücut evinin boş bulunmasının ne derece yüksek olduğunu o taliplere öğret. Açık gizli manevî rızıklar ortaya çıkar" demeyi tarif buyururlar.

Lâtife 108

Tercüme:

"Şu dünya düşüncesinden ve kadın çocuk kaygısından saklanın ve bir köşede Allah'a yönelin. Belki ölmeden önce ölüp "Ölünüz, ölmeden önce (sözlerinin) sırrına erişin" demeyi anlatır.

Lâtife 109

Tercüme:

"Bir fakir sadaka istediğinde yumuşak davranıp, azarlamamalı, bağırmmamalı. Aynı şekilde, Yüce

Tanrı'dan ihtiyacınızı istediğinizde, alçak gönüllülükle isteyip, bağış ve hediyelere layık olur ve ulaşırsınız" demeyi anlatır.

Lâtife 110

Tercüme:

Bu latifeleri biz yolun çocukları olduğumuzdan, (bize) ceviz meviz diye lütufla söyleyip, kalp çocuğunun ortaya çıkması ve Allah yoluna teşvik edip, Allah yolunu tutturup kalbinizden ilim irfan doğmasını imâ buyururlar.

Lâtife 111

Tercüme:

"Kadınların aldatmacası çok olur. Onlara danışıp aksini yapmalı. (İnsan) eğer tersini yapsaydı, şu hileden kurtulurdu. Kısacası kadınların aldatmacası ve hilesi sebebiyle hüsranda kalınıp nefis ve şeytanın içe girmesiyle yok olanlardan olursunuz" demeyi lütfeder.

Lâtife 112

Tercüme:

Herkesin karısıyla cinsel birleşmesi helaldir; lâkin öyle birleşme çokluğundan sakının, zîrâ hastalık ortaya çıkar. Hakîki mimar olan Yüce Tann'ya itaatiniz aksar. Kalble ve vücudla yönelişiniz başlangıcı olmayan Allah'a olduğu zaman, cennette her bir erkeğe yetmiş erkek kuvveti verilip ve her birinde yetmiş çeşit tad olacağını bildirir.

Lâtife 113**Tercüme:**

Şeriat, tarikat, inkâr ve inkâr eden, âhiret benzeri şeyler bunun gibidir. Çünkü: Hoca'nın kendine yok demesi kendinin var olduğunu bildirir. İnkâr edenlerin de, âhireti inkâr etmesinden doğrulama çıkar. Şu halde münkirliği engelleme ve doğrulama kararlı olmamızı imâ buyururlar.

Lâtife 114**Tercüme:**

İçinizde olan kin, düşmanlık kötülük ve hasedi boşaltın ki içinizin evi güzel yapılsın. Eğer içinizde büyüklük ve ortalık karıştıracılık olursa, ilâhî ışık görünmez.

Beyit

Sür çıkar gayrı gönülden tâ tecellî ede Hak
Padişah konmaz saraya güzelce yapılmadan
derneyi anlatır.

Lâtife 115**Tercüme:**

Bazı kimselerden, özellikle çocuklardan dil sürçmesi gelirse, azarlamayın. Belki yumuşaklıkla kendisini uyarak iyilikle nasihat edip, kendisinden merhamet ve şefkatinizi esirgemeyin. Hoca'nın bize latifelerle anlattığı gibicedir.

Lâtife 116**Tercüme:**

“Bir damlası haram olmuş şarabı içenler, sanki kendinde olmayı âlemine varmak için, herhalde akılları çok olmalı ki biraz azalsın diye (içiyor) olmalı. Öyleyse hem malını, hem namusunu, hem vücûdunu verir, bir akılsızlık alır. Eğer kendinde olmayış âlemini bulayım dersin, maldan, namustan olma. Yalnız bizim vücûd vermemizle, çalışmakla ezeli şaraptan içip, hakikaten kendinde olmayış âlemini bulup, aşkla geniş gönüllü olup, utanca düşmeyip ve şaşırmayıp, insanlık gerçeğini bul” demeyi anlatır.

Lâtife 117**Tercüme:**

Tam anlamıyla yok olup, âhiretin geçit yerini dünyadan bir hakikat ışığı ile içi aydınlık olarak (bul.) Diri gibi geniş gönüllü olup, deniz dalgası denizden geçer gibice, sana deniz yol olsun. Çok bilgililerden olup, kendini kendinde bul, başka yerde arama” demeyi anlatır.

Lâtife 118**Tercüme:**

“Yalancı şeyh olanın dizine baş koyma. Arayıp olgun bir yol gösterici bul. Canınla başını fedâ edip, aydınlanarak Hak yoluna ulaşanlardan ol” demeyi lüt-federler.

Lâtife 119**Tercüme:**

Öyle, yalan yere şehâdet etmeyiniz. Şehâdetinizde çok dikkat edin. Ağzınız “Hak deyip, gönlünüz “Hak değil” demesin. Azarı hak edersiniz. Yüce Tanrı’nın bir ve kendisine ortak bulunmayan olup, Peygamberliğin Övüncü’nün (=Hz.Muhammed) hak peygamber olduğunu kalbin arılığı ile tasdik ve şehâdet kelimesiyle kabul edip, rahmet ve şefaate şereflendirmesini kerem buyururlar.

Lâtife 120**Tercüme:**

“Hakikat ayını ararsanız, kendiniz arayınız. Boy-nunuza aşk kemendi takıp, fikrederek ve zikrederek ve kalbi bağlayarak zikre ve birliğe çalışır ve çabalarsanız, bir gün olur kalbinizde manevî açılmalar ve gizliliklerin görünür hale gelmesiyle iç aydınlığı olur. Hakikat ayına kavuşursunuz. Dünya ve ona ait şeylerin görünmez olanları görünür ve levh-i mahfuza bakarak, hamd, övgü ve şükürle mutlu olursunuz” demeyi anlatır.

Lâtife 121**Tercüme:**

Hoca Nasreddin’in kendisinin, Allah’ın rahmeti üzerine olsun, bir büyük latif kişi olduğu bilinir. Bu latifeler bir örnektir. Kendisi “nefsin düşmanı” kuralına göre aczini itiraf edip, “Bir yeni başlayan Tanrı yolu yolcusuyum, öyle yol göstermeye yeterliliğim yok” diye kendini tam anlamıyla yok edip, alçak gönüllüğü anlatır.

Bu değersiz Burhan da bu Burhaniye adlı kısa açıklamayı dostlara bir örnek olsun diye yazdım. Öyleki kendileri temiz zihinlerine havale etseler, bundan nice mânâlar doğsa, Sayfa kenarlarına açıklamalar yazıp, çıkmalar yaparak tamamlaması ve bu fakirin hayır dua ile anılması dileğini arzederim.

Mesnevî

Ey birader sen şimdi düşünüyorsan.

Bizden kalan kemik ve kıldır.

Rivayet olunur ki Hoca her ilimde becerikli ve fende olgun imiş. Öğrenciler kendisinden ders rica ettiğinde Kudûrî’den başka ders okutmaz imiş. Bazıları derler ki Kudûrî okuturken keramet gösterecek hale gelmiş. Kudûrî okutmanın hikmeti bu imiş. Allah ona bol rahmet eylesin. Şerefli ruhuna Allah rızası için fatiha. Nasreddin Hoca Kitabı’nın açıklayıcısı Mevlânâ Celâleddin oğlu Seyyid Burhaneddin, sırrı mübarek olsun.

7 Muharrem, sene 1305.

Sözlük

A

âb-rîz: su dökme, ayakyo-
lu, abdesthane
abâ-puş: aba giyinmiş,
kaim, âdi yün
elbise giyen derviş
acz: güçsüzlük, zayıflık,
beceriksizlik
acuz-ı dehr-i denî: bayağı,
dünya acuzesi
âdap: edepler, usûller, yol-
lar, kaideler
âdâb-ı erkân: usûl, yol
agâh: bilgili, haberli, uya-
nık
âgûş-ı iltifat ve nevazîş: ilti-
fat ve gönül alma (önem-
seme, değer verme)
âgyâr: gayrılar, başkalar,
düşman, yabancı
âh-ı enîn: inleme, ağlama
âhir: son
âhirin: sondakiler
âhirül-emr: en nihayet, en
sonunda
ahlâk-ı hamide: övülmüş
ahlâk
ahsen: daha güzel, daha
iyi, daha hoş
ahvâl: durumlar, haller,

vaziyetle

akab: son
akabe: sarp ve çıkılmaz
zor yokuş (tehlikeli ân)
akça: para, altın para
akıbet: son, netice
âkil: akıllı, akıl sahibi
aklı ma'ad: geleceği kavra-
ma
akl-ı ma'aş: geçim kazanç
düşüncesi
al: hile, düzenbazlık
a'lâ: en yüksek
ale'l-husûs: hele, hususi-
yetle, en çok
âli-kadr: yüce kıymet, en
yüksek kıymette olan,
saygıdeğer
a'mâ: gözleri görmeyen,
kör
a'mâl-ı sâlih: ibâdeti kabul
olan
a'mâl-ı sâliha: hayırlı işler
a man: serbest bırakma,
fırsat verme
amel: iş niyet (Allah'ın is-
tediklerini yapma işi)
amel-i sâlih: makul ve iyi
amel

âmil: 1. sebep 2. işleyen, uygulayan, yapan 3. düşünceye uygun yaşayan
an-be-ân: yavaş yavaş
anber: güzel koku, güzellerin şacı
arz-ı istirham eyle: yalvarır gibi sunmak, göstermek
âsâ: değnek, baston
atiyye: ihsan, bahşiş, hediyeye
âvâz: ses, seda, söz
avaz: bir şeye karşı verilen karşılık
avdet: geri gelme, dönüş
a'ver: tek gözlü, bir gözü kör
a'yân: bir memleketin ileri gelenleri, tanınmışları
âyân: açık, görünür halde
aydır (Layt-ı r): söyler
ayrı: 1. göz, 2. aslı, kendisi, 3. bir şeyin eşi, 4. kaynak, pınar,
ayn-ı cem: asıl üzerine toplanmak, Bektaşilik'te yapılan bir toplantı
ayn-ı inayet: dikkatli bakış
ayn-ı rüya: rüya görmek
a'zâ: uzuvlar, organlar
az-af-ı muzaf: kat kat
azamet: büyüklük, ululuk
azm: kemik

B

bâ-husus: hususiyetle, özellikle
bâb-ı ilâhî: ilâhi kapı, Allah'ın huzuru, katı
bâce: baca
ba'dehû: ondan sonra, daha sonra
ba'del mevt: ölümden sonra
bâ'dema: bundan sonra
ba'd-ı ma: o bahsedilen den sonra, öldükten sonra
bağbân: bahçıvan
bağbân-ı hakikî: gerçek bahçıvan (Allah)
bâkiyye: arta kalan
bâtın: iç, iç yüz, görünmeyen nesne
bâtın-ı çeşm: kalp gözü
batn: karın
bayır: yokuş
bâzergân: tüccar, ağa makamında Yahudilere verilen ad
begûş: dinlenme
"be-han be-gûş şebrûz hem cû gâv me-bâs": "öküz gibi olma, gece gündüz oku"
be-heme-hâl: herhalde, elbette, mutlaka

bekâ: bulunduğu gibi durma, elbette, mutlaka
bekam: maksat ve makamına ulaşan, mesut, bahtiyar
belde: şehir
belî: evet
bende: köle
ber-hayat: hayatta olma, canlı, sağ olma
berk: sağlam, kuvvetli
bevl: idrar, sidik
beyaban: kır, çöl
beyân: açıklama
beyn-el havf ve'r-reci: korku ile ümit arası
beyt-i şerif: şerefli şiir
bezl: bol bol verip saçmak
bezl-i makderet: çok çok kuvvet sarfetmek
bî-hud: kendini bilmeme
bî-hûde: boş yere, faydasız
bi-huzûr: rahatsız, husursuz
bi'l-müvâcehe: yüzyüze bakmak
bilâ: sayısız
bilâ-desdûr: izinsiz
bilâ-kabiliyet-i ayn: görünen yeteneksizlik
bilâ-tefekkiir: düşüncesiz
bînî: görünen
bîpâyan: sınırsız, sonsuz

birader: erkek kardeş
birle: beraber, ile
bîrûn: dış, harici
bî-vefâ: vefasız
biza'a: selaye
bükâ: ağlama, gözyaşı dökme
bürhân: delil
büryân: kebab

C

caiz: uygun
câme: elbise
câmeşûr: çamaşır
câmeşûy: çamaşır yıkayıcı, çamaşırcı
Cânib-i Hak: Allah tarafı, ciheti
cânlar: tarikate mensup olan kişilere hitap şekli
cân-şûy: içini nefsinin yıkama, temizleme
cedî: oğlak, keçi yavrusunun erkeği
cefâ: eziyet
cehil: bilmezlik, bilgisizlik, cehalet
celb: 1. çekme, kendine çekme, 2. Yazı ile çağırma
celb-i dünya: dünya nimetlerinin çekiciliği
cem: toplama, yığma
birden çok insanın bir yerde toplanması

cema'at: halk
cemî: hepsi, bütün
cemî-i mükevvenât:
 yaratılmışların hepsi
cenâb-ı Kibriya: Allah'ın
 büyüklüğünü belirten bir
 ibare
cevab-ı savâb: doğru
 cevap
cevâmî: camiler
cevher: öz, maya
cîfe: çirkef, leş
cihad-ı ekber: büyük savaş
 (nefisle yapılan savaş)
cimâ: cinsi ilişkide bu-
 lunma
cû: açıklık
cûlus: tahta çıkma,
 oturma
cüst ü cû: araştırma,
 arayıp sorma

Ç

çerağ: fitil, mum, ışık
çerağ-ı hakikat: doğruluk
 ışığı, mürşit
çu: çünkü, madem ki, gibi
 -dığı zaman

D

daire-i vahdet: birlik
 dairesi (Allah'a inanma
 yolunda tek noktayı
 bulmak)
dâr: ev, yer, yurt
darb: vurma, dövme

darb-ı şedîd: şiddetli
 dayak
defn: gömme
delâlet: 1. gösterme,
 kılavuzluk, alamet
 olma 2. işaret, iz
demur: haber vermek, söz
 etmek
der-âgûş: kucaklama
der-âmed: gelir
derd-mend: dertli
derece-i bâlâ: yüksek
 derece
dergâh-ı Hz. Mevlânâ:
 Mevlânânın
 tekkesi, Mevlevilik
der-kenâr: kenarda bu-
 lunma (metinde: hoş
 görme, kabul etme,
 kenara bırakma)
derûn: iç
derya-yı bî-pâyân: uçsuz
 deniz
derya-yı dil: gönlü derya
 gibi geniş ve derin olan
dest-gîr: elden tutmak
dest-i nâ-pâk: temiz
 olmayan el
devre: ters
dirîğ: esirgeme, ah aman,
 yasaklamak, uzak divan:
 huzur
dûa-yı hayriye: hayırlı dua
duhter: genç kız
duhûl: katılma, dahil
 olma

dübür: arka
dünya ve mâfihâ: dünya ve
 içindekiler
dünya ve mâfihâmu
mugâyebatı:
 dünya ve âhiretin
 bilenmezliği
dürûğ: yalan, gerçek ol-
 mayan söz
dürüşmek: çalışmak

E

ecr-i azîm: âhirete dair
 büyük mükafat
ecr-i cezîl: çok sevap, bol
 mükafat
ed-iyye: yalvarmalar, du-
 alar, niyazlar
ednâ: bayağı, pek alçak
efkâr-ı bed: kötü fikirler
eğerci: her ne kadar,
 ise de
ehl-i hâl: hal erbabı, iba-
 det ve zikirle uğraşan
 kişi
ehl-i kubur: mezar sakin-
 leri, ölümler
ehl-i mükâşefe: keşif ehli,
 bilgi sahibi
ehl-i tecrübe: tecrübeli
ehlullah: Allah'ı çok anan,
 çok ibadet eden
ekl ü şürb: yeme içme
elbise-i fâhire: övünç
 (gurur, kibir) elbisesi

"el yazı billah": "Allah
 korusun"
emtâ: mal
emval: mallar, mülkler
endişe: merak, endişe,
 kaygı, kuşku
enseb: çok yerinde, uy-
 gun, daha münasip
erbâb-ı irfan: anlayış
 sahibi, anlayışlı
erkân: esaslar, usûl
erzak: azık, yiyecekler
erzâk-ı sûrî ve mâneviye:
 görünen ve görünmey-
 en nimetler
ervah: ruhlar, canlar
esb: at, beygir
esb-i himmet: himmet,
 yardım atı
esef etmek: üzülmek
esfel: 1. en sefil, pek aşağı,
 bayağı 2. aşağı taraf
 -est: -dır (Farsça)
ester: katır
eşrâr-ı has: halkın kötü
 leri, şerler
etfâl: çocuklar
etfal-i sîret: çocuk huylu,
 çocuksu
etfâl-i tarîk: yolun yenisi
etfâl-i tarikat: çocuklarda
 bir işe beraber başlayın
evrâd: okunması âdet olan
 dualar

eyyâm-ı mübâreke: bereketli kutsal günler
ezkâr: zikirler,
 hatırlamalar, anmalar

F

fahr-ı risâlet: Hz. Muhammed
faide-mend: menfaat elde eden kârlı
fakîh: ilminin üstadı
fakih-sûret: fıkıhçı
 görünüşlü
fakr u faka: yoksulluk
fâni: sonu olan, yok ol-
 maya mahkûm
fâzıl: ilim ve amel sahibi,
 emsallerinin üstüne
 çıkmış güzel ahlak
 sahibi
fehva: mânâ, arasözü
fena: yok olma, yokluk,
 kötü, iyi olmayan
ferace: yüz örtüsü, entari,
 fistan
ferda: yarın
ferid: tek, eşsiz
feza: korkma, bağırıp
 çağırma, ümitsizlik
fi: içinde, -de
fi-sebilillah: Allah yol-
 unda bolca
fi-zamânî mürâi: ibadeti
 gösteriş için yapan
fi-zamânîna: zamanında
fikr-i bâtıl: yanlış fikir

fikr-i bekâ: devamlılık
 ebediyet fikri, âhiret
 düşüncesi
fillah: Allah'ta
firifte: aldanmış,
 kandırılmış
fünûn: fenler, ilimler
fürûn-ı şâir: diğer fenler,
 başka ilimler
fütuhât: fetihler
fuyûzât: verimlilik, ilim,
 irfan, ışık

G

gaddar: merhametsiz,
 acımasız
gaffet: boş bulunma
gâib: bilinmeyen
galebe: üstün gelme,
 hükmü altına alma
ganî: zengin, bol varlıklı
gasl: yıkama, ölü yıkama
gâv: öküz
gaybiyye: bilinmeyen,
 görünmezlik dünyasına
 mensup olan
gaygu: kaygı, düşünce,
 korku
gayr-ı liyâka: ehliyetsiz,
 layık olmayan
gayr-ı meşru: şeriata uy-
 mayan, yasaklanmış
gayr-ı vâhid: birliğe
 uymayan, Allah'ın
 birliğinden ayrılan

gazaba gelmek: kızmak,
 hiddetlenmek
ger: eğer
geşt ü güzâr: dolaşma
gill: gizli kin, garez,
 düşmanlık
gill u gış: husûmet,
 düşmanlık
gû: söyleyen, diyen
gufrân: af, merhamet
gûş: kulak
gûşiş: çalışma, çabalama
güşâd: açılma, açılış

H

habaset: habislik, kötülük,
 alçaklık
habeş: siyahî
hacet: ihtiyaç
hâcil: utanmış, mahcup
had: sınır, gerçek değer,
 derece
hafîye: gizli
hakâyık: hakikatler
hakir: alçak, zavallı
Hakteâlâ: Yüce Allah
hâl-i sebâvet: çocukluk
 hali, çocukluk çağı
hâl-i sıhhat: sağlık zamanı
hâl-i şebabet: gençlik hali,
 gençlik çağı
hâlt itme: münasebetsiz
 söz söyleme
halvet: yalnız kalmak,
 تنها yer, hamamın

sıcak bölmesi
hamd ü sena: Allah'a
 şükredip O'nu yücelt-
 me
hamir mancası: hamur
 parçası
hâne-i derûn: iç ev, gönül
hâne-i vücûd: varlık evi
hânumân: yuva, ev, sal-
 tanat
harâmî: yol kesen, hırsız
haramzade: hırsızın oğlu
hare: bir iş için kullanılan
 madde, para
haremi: hanımı
hârik: yakan, yakıcı
hârik: yangın
hasen: güzel
hasenat: iyilikler, hayır
 işleri
haset: çekememe
hâsirud-d dünya ve'l âhire:
 bu dünya ve öteki dün-
 yaya hasret çeken
hasmen lî nefsinî: kendi
 nefsinin düşmanı
hasr-ı vakt: vakti
 sıkıştırma, sarfetme
haşiye: kenara çıkılarak
 yapılan açıklama
haşr: toplama
hay: canlı, zinde, dinç

hayrât-ı hasenat: sevap için yapılan iyilikler, köprü, cami, vb.
hazer: sakınma, kaçınma, uzaklaşma
hâzır: orada bulunan
heba: boşa gitme
helak: ölmek, perişan olma, çok yorulma
helâs: kurtuluş
hem-cim: cim birliği
 hem-cû: gibi
hem-dem: sıkı-fıkı, canciğer
hem-târik: yol arkadaşı, aynı tarikatten olan kimseler
hem-zâd: akran, ikiz, yaşıt
hergele: sürü
hezl: alay, şaka
hırlı: hayırlı, faydalı
hidayet: hak yoluna, doğru yola kulavuzlama
hikâyât: hikayeler
hilef: zıt, ters, yalan
hilebâr: hile yapan
hilkat-ı Halik: Allah'ın yaratışı
himmet: gayret, emek
himmet-i ulya: pek yüksek irade
himye: perhiz, bazı yiyeceklerden yasaklama
hîn-ı hasep: hesap zamanı

hitap: sözü bir ademe söyleme, azarlayarak ve tekdir ederek söyleme
hukûk-ı ibad: kulların hakları
huik-ı azım: övülecek ahlâk, huy
hulle-i cennet: cennet elbisesi
hulul: girme, dahil olma
hulûs-ı kalp: kalp temizliği
hunsemâ: düşmanlar
husye: erkeğin yumurtalığı
huşu: gönül açıklığı
huzûr-ı Şah: Şah'ın önü, huzuru
huzûzat: hazlar, zevkler
hüdâ-yi lemyezel: baki olan Allah
Hûda'ya ısmarlama: Allah'a havale etme

I-İ

ışk: aşk
ışkullah ve fikrullah: Allah aşkı ve düşüncesi
ıyâl: hanım, eş
ibâd: ibadet edenler
ibâdet: Allah'a kulluk borcunu ödeme
iblâğ: vardırma, eriştirme, ulaştırma

ibtidâr: bir işe çabuklukla başlama
ibdiâr: biriktirme, toplama, yığma
idrak-ı hakâyık: doğruyu, hakikatleri anlamak
ifade-i hâl: durumu anlatma
ihsan: iyilik etme, bağışlama, lütuf, bağışlanan şey
ihsan u ata: lütuf ve bağışlama
ihtifâ: saklanma, gizlenme
ihtiyar: seçme
ihvan: dostlar, bir mezhep veya ekole mensup olanlar
iklim: ülke, memleket
iktidâ: uyma, tabi olma
iktizâ: lazım gelme, gerekme, ihtiyaç
ilm: bilgi
ilm-i edeb: terbiye ilmi
iltica: sığınmak
imâ: işaret etme, üstü kapalı olarak belirtme
imâd: direk, sütun
imâm-ı kâmil: olgun önder
in'am: nimet verme, ihsan verme
inar: nar
inayet: dikkat, gayret, özenme, lütuf, ihsan
inşâ: yapma, vücuda getirme
irâd: gelir, getirme, söyleme
irfan: bilme, anlama
irşâd: doğru yolu gösterme
iskât: düşme, düşürülme
istifâde: yararlanma
istiğfar: Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dileme
istihzâr-ı zâd-ı âhiret: âhiret azığını hazırlama
istikamet: doğru hareket, bir şeyin bir tarafa doğrulması
istimal: kullanma
istimdâd: yardım isteme
istinâd: dayanma
itaat: alınan emre göre hareket etme, uyma, saygı
it'âb: yorma, yorulma, zahmet verme
itibâr: değer, kıymetli saygınlık
itlaf: mahvetme, telef etme, yok etme
ittifak: birleşme
ittikâ: dayanma, yaslanma
ivaz: bedel, karşılık
"ıyazn billah": Allah'a sığınma
iyd: bayram

izah: anlatma
izâm: kemikler
iz-an: düşünce, akıl
izaz: hürmet etme,
 ağırlama
izzet: değer, kıymet,
 yücelik

K

kabâ-püş: kaba giyinmiş,
 kaftan giyinmiş bey
kable'l-mevt: ölümden
 önce
kâfi: yeterli
kafîle: bir arada yolculuk
 eden topluluk
kâim: ayakta duran
kalb: bayağı, adi, sahte,
 battal
kande: nerede
kangı: hangi
kâr etmek: faydası olmak
kârbân: kervan
karye: köy
kat: kesmek
kat-ı mesafe: yol alma
katre: damla
kavî: kuvvetli
kavi ü karâr: anlaşma,
 sözbirliği
kayabaşı: bir türk çeşidi
kebâir: büyük günahlar
kebe: yünden yapılmış
 kaba kumaş
keder: üzüntü

kelâm: söz
kelp: köpek
kemâl-i tahsil: tam bilgiye
 sahip olma
kemend-i ışk: aşk ipi
kemter: tevazu için söy-
 lenen hakir, zavallı
 anlamında söz
kenz-i lâyefnâ: tükenmez
 hazine
kerih: iğrenç, çirkin, hoşâ
 gitmeyen
kerime: kız çocuğu
kepenk: çobanların
 giydiği keçeden
 yapılmış giyecek
keşf-i keramet: keramet
 gösterme, kerametleri
 çözme
keşf-i râz: gizliyi bulma
kezalik: bununla beraber
killet: az, azlık
killet-i biza'a-i fakirane:
 bendeki (fakirane) bil-
 ginin noksanlığı
kışr: kabuk, dış görünüş
kibriyâ: büyüklük, ululuk
kisve: elbise, kılık, kıyafet
kitab-ı matbu: basılı kitap
kizb: yalan
kuddusi sırrahu: onun
 sırrı mübarek olsun
kudret: güç, kuvvet
kulûb: kalpler

kuşış: çalışma, çabalama,
 gayret, iş kuva; kuv-
 vetler, güçler, takatler
kükremek: şaha kalkmak,
 kontrolden çıkmak
kürsü: camide vaizin vaaz
 ettiği yer
küşûfat-ı gaybiyye: bilin-
 meyen keşfetme
küşâfat-ı ma'neviyye:
 manevi buluşlar

L

laf-zen: yalancı, palavracı
lahin: et
lâşe: leş
latif: yumuşak, hoş
lemyezel: yokluk, zeval
 erişmez (Allah)
leng: topal, aksak
letâif: şakalar, latifeler
letâif-i hasene: güzel şaka
levh-i mahfuz: bütün kad-
 erlerin yazılı olduğu
 kader levhası
leyyin: yumuşak
lillahi fillah: karşılıksız
 olarak Allah rızası için
 yapılan
lisân-ı hal: hal dili, bir
 şeyin halinden ve
 duruşundan anlaşılan
liyâkat: değerlilik,
 layıklık, fazilet, hüner
lutf: iyilik, yardım

lubb: öz, kabuğun içinde
 kalan, verilmek istenen
 ders

M

ma: ben
ma'ad: dönülen yer, ahiret
maarif: bilgi, kültür,
 hüner, maharet
maaş: güvenilecek şey
ma'dûd: sayılı, belirli
ma'dûn: alt, alt taraf,
 emir ve hüküm altında
 bulunma
mafihâ: ahiret, öbür
 dünya
mağdur: zarar ve ziyana
 uğrayan
mağfiret: Allah'ın
 kullarının günahlarını
 bağışlaması
mağfur: affedilmiş
mağrur: gururlu
mah-ı hilal: ayın hilal
 şekli
mahabbet: sohbet, dost-
 luk
mahbûb-i Hüdâ: Allah'ın
 sevdiği, Hz. Muhammed
mahdûd: sınırlı
ma'bûd: sınırlı
ma'hûd: daha önceden
 bilinen, sözü geçen
mahviyyet: alçakgönül-
 lülük

mahv u mahz: tamamen yok olma
mahzuz: hoşlanmış, hazzetmiş
mail: meyleden, hevesli, istekli, düşkün
maiyyet: beraberlik, birlik, arkadaşlık
makâm-ı âli: varılacak en yüksek yer, Allah'ın huzuru
makamat-ı aliyye: yüce makam, Allah'ın huzuru
makarr-ı evliya: evliya makamı
makbere: mezarlık
maksad-ı hilkat-ı halik: Allah'ın yaratış gayesi
makule: çeşit, şey
ma'kûs: ters, baş aşağı çevrilmiş
ma'kîm: bilinen, belli olan
ma-mûr: bayındır, imar edilmiş
manıb: rütbe, makam, mevki
ma'rifen: bilinmiş olarak
masivâ: Allah'tan başka bütün varlıklar, dünya nimetleri
ma'siyyet: asilik, itaatsizlik
matem: yas
matlûb: istenen, aranan
mazarrat: zararlar

mazhar: ulaşma, nail olma, bir şeyin ortaya çıkması
mazhariyet: elde etme
meani-i dakika: ince düşünülmüş
mânâlar medh: övme,
mefhûm: anlaşılmış, anlaşılan
mekân: yer
mekr: hile, düzen, aldatma
mekûl: yenmiş şey, yiyecek
melbûs: giyilmiş, kullanılmış, elbise giyinmiş
men etmek: engel olmak
menâfi-i kesire: bol menfaat
menzil-i maksûd: varılmak istenen yer
merhum: ölmüş, Allah'ın rahmetine kavuşmuş
merzûk: rızık verilmiş, rızıklı,
bahtiyar, mutlu mesai: iş, çalışma
mesâkin: çok fakir olanlar, miskinler, uyuşuklar
mes'ele: soru, problem
mesir-gâlî: gezinti yeri
mesnevi-i mâ: benim mesnevîm

mesnevi-i şerif: mübarek mesnevi, Mevlana'nın Mesnevi'si
mestur: örtülü, kapalı
mes'ûl: sorumlu
meşâyih: şeyhler, tarikat ileri gelenleri
meşru: şeriata uygun
meşrubat: içecek şeyler
mevt: ölüm
mevta: ölü
meyi: tutulma, gönül verme
me'yûs: ümitsizliğe kapılmış
mezâd: artırma ile yapılan satış
mezraatü'l-âhire: ahiret tarlası
mısdak: doğru olduğu ispatlanmış şey
min gayr-ı liyâka: layık olmayan bir şekilde
minnet: şükür, lütuf, kerem, ihsan
mirat-ı kalb: kalp aynası
misk: bir cins ceylanın göbeğinden çıkan güzel kokulu bir madde, güzel koku
monla: (Eskiden) büyük kadı, âlim (sonradan) medrese talebesi
muamelât: işler, çalışmalar

muâteb: tekdir olunan azarlanan
mudhik: güldüren, güldürücü
mudili: doğru yoldan saptıran
mugayir: aykırı, ters, uymaz
mugayyebat: gizli görünmez şeyler
muhîbbân: sevenler, sevgi bekleyenler, bir tarikatın sempatizanları
muhlis: halis, katıksız, ibadeti samimi olan
muhtasar: kısaltılmış
muhzir: şeriat mahkemelerinde mübaşir görevi gören kimse
mukaddem: takdir edilen, evvel, önde gider
mukârin: yakın, bir yere ulaşmış, bitişik arkadaş
mukırr: doğrusunu söyleyen, inkar etmeyen
murâd: gaye, arzu
murdar: kirli, pis
mutazarır: zarar gören
mu'tekif: gizliye çekilen
muvafık: uygun
muzır: zararlı
mübaşeret: bir işe başlama
mübtedi: acemi

mücâhede: savaşıma
mücâma'at: cinsi münase-
 bette bulunma
müdavemet: devam etme,
 bir işte
aralıksız çalışma
müddei: davacı, iddia
 eden
müessef: esef olunmuş
müessir: etkili
müfid: faydalı
mühlekîn: yok olanlar,
 perişan olanlar
mühleki: öldüren,
 öldürücü, helak eden
mükevvenât: kâinat
mül-minât: müslüman
 kadınlar
mü'minîn: müslüman
 erkekler
Münkir ve Nekir: mezarda
 ölüleri sorguya çeken
 iki melek
münkir-i âhiret: âhireti
 inkar eden
mürâî: ikiyüzlü
mürekkep: birleşik
mürşid: doğru yolu
 gösteren gafletten
 uyandıran tarikat şeyhi
mürşid-i kâmil: manevi
 mertebede seviye
 kazanmış kimsenin
 rehberliği

müsellem: teslim
 olunmuş, herkesin
 ortak kararı
müstağfir: affını Allah'tan
 isteyen
müstağrak: batmış,
 boğulmuş
müstahak: hak edilmiş,
 lâıyk
müster câ: rica olunur
müşabih: benzeyen,
 benzer
müşâhede-i cemâl:
 güzelliğe şahit olmak,
 güzelliği seyretme
müşarileyh: işaret edilen
müşavere: görüşme, bir
 konuda danışma
mütâbeat: tabi olma,
 uyma
mütalaa: öğrenme
mütabbahir: ilim ve fazi-
 lette derya gibi geniş ve
 derin olan
mütevazı: aynı seviyede
 olma, eşitlik, alçak
 gönüllülük
müvecceh: makbul, mü-
 nasip uygun

N

nâ-bedîd: görünmez,
 belirsiz, bu dünyadan
 göçme

nâdân: bilgisiz, cahil, had-
 dini bilmeme
nâciz: hiç hükmünde olan
nadim: pişman
nâgâh: ansızın
nağme: ezgi, her şeyi
 makam üzere okuma
na-hak: haksız, yalan,
 inkar
nail: ulaşma, elde etme
nâkılan-ı âsâr-ı rûzgâr:
 zamanın eserlerini
 nakledenler
nân: ekmek
nâr-ı calûm: cehennem
 ateşi
nasihat: öğüt
nâz: işve, cilve, kendini
 ağıra satma
nazar etmek: bakmak
nazır: gören, bakan
nedamet: pişmanlık
nefs-i kimya: gönül
 zenginliği
nekâis: noksanlar, eksikler
nerdübân: merdiven
nesâyılı-i müfide: faydalı
 öğütler
neşr: dağıtma, yayma
nevâziş: okşayış
nısfül-leyh: gece yarısı
nikbet: aşağılık, adi, fela-
 ket, talihsiz
nim: yarım, yarı
nisâ: kadınlar

nist: değil
nisyân: unutma,
 unutkanlık
niyaz: yalvarma, yakar-
 ma, bazı tarikatlerde
 küçüğün büyüğe karşı
 olan selam, saygı ve
 duası
nizâ: kavga, çekişme,
 uyuşmazlık
nûr-i ilâhi: ilahi ışık
nûr-i imân: iman ışığı
nûş: içme, iştret
nûmûne: örnek

P

pâk-zad: temiz asıllı
palas: eski kilim, keçe, işe
 yaramayan eski elbise,
 aba, çul
pa-pûş: ayakkabı
payidar: devamlı, sürekli,
 ebedi
pazar-ı hakikat: hesap
 günü, kıyamet günü
perhizât: ağır yem-
 eklerden sakınmak,
 haramdan ve kötü
 sözlerden nefsi ve dili
 koruma
peyda: açık, mevcut ve
 meydanda olma, hazır
pîr-i fânî: pek yaşlı ve
 zayıf adam
pirezan: kocakarı, yaşlı
 kadın

pîş-i nazar-ı dikkat: dikkatli bakışın önünde
pür-ziyâ: çok aydınlık

R

rebt-i kemal: gönül bağı,
 gönülünden bağlılık
redde: derece, safha
râgıp: istekli, heves eden,
 rağbet eden
râh-ı Hüdâ: Allah yolu
rahmetullahu aleyh:
 Allah'ın rahmeti onun
 üzerine olsun
rahmetullahi aleyhi rah-
meten vâsi'an: Allah'ın
 geniş rahmeti onun
 üzerine olsun
rakkî: kulluk
ratb u yâbis: münasebetli-
 münasebetsiz söz,
 doğru yanlış akla geleni
 söyleme
râviyân-ı ahbâr: haberleri
 nakleden
râz: gizli, sır
râziye: rıza gösteren, ka-
 bul eden
recâ: isteme
redd-i leygin: yumuşak
 bir tavırla reddetme
reftem: gittim
rene: zahmet, eziyet
reva: uygun
rıfk: yumuşaklık, tatlılık

rızâ: hoşnutluk, razı olma,
 istek, memnunluk
rıza'enlillahi Fatiha: Allah
 rızası için Fatiha
rızaullah: Allah rızası
ribat-ı bî-bekâ: ebedi
 olmayan (fani) dünya
rical: insanlar, mevki
 sahibi kimseler
rişe: kıl
riyâ: ikiyüzlülük
riyâzât ve perhizât: perhiz
 ve sakınma
riyazet: nefsi kırma,
 dünya lezzetlerinden ve
 rahatından sakınma
rûh-ı şerif: mübarek ruh
ruhâniyet-i âli: ölmüş
 birinin ruh yüceliği
ruhban: rahipler, papazlar
rû-pûş: örtü, peçe
rûşen: aydınlık, açık
rûşen-zamir: gönlü aydın,
 hakikatleri bilen
rûz-i kıyamet: mahşer
 günü
rûkû: eğilme (namazda)
rûsuây: rezil, itibarsız,
 haysiyetsiz
rûtbe-i kemâl: olgunluk
 mertebesi

S

Sa-at-i şer'î: ibadette
 geçirilen zamanlar
sadâ: ses

sadaka: sevap kazanmak
 için fakirlere verilen
 para
safâ-yâb: safalı, sefa
 bulmuş
saf-be-saf: sıra sıra
safvet-i kalb: kalp
 temizliği
sâhib-i hayr: hayır sahibi
sahib-i kemal mürşid-i
kâmil: Olgunluk sahibi
 mürşid, klavuz
sâhib-i menfaat: menfaat
 sahibi
sahra: çöl
sâ'id: mesut, saadetli,
 ahiretini hazırlamış
 kimse
sâ'ir-i kuvâ: güçlü kuvvetli
 hareket
sakil: ağır, fazla, çirkin
sâlih: iyi, uygun, dinin
 emrettiği şeylere uygun
 harekette bulunan
sâlik: bir yola giren, tari-
 kat adabına uyan
savmak: göndermek
sa'y: çalışma, gayret
sâye-mend: gölgeli
sebât: yerinde durma,
 kımıldamama,
 sözünden vazgeçmeme
seb'in: yetmiş (70)
sefih: akılsız, zevk ve
 eğlenceye düşkün,

müsrif seğitmek: ka-
 zmak
sema: mevlevi
 dervişlerinin dönerek
 icra ettikleri ayın
ser: baş
ser-gerdan: sersem,
 şaşkın, perişan
settârü'l-uyûb: kusurların
 örtücüsü (Allah)
seyr ü sülûk: tarikatte takip
 edilen usul
sıklet: ağırlık
sırat: doğru yol, ce-
 hennemin üzerinde
 kurulmuş çok ince
 olduğu kabul edilen
 köprü, sırat köprüsü
sırsat: çalma, hırsızlık
sırr-ı vahdet:
 yaratılmışlardaki ilahî
 gizlilik
sin: mezar
sof: hırka, cübbe
su'al olunma: hesaba
 çekilmek
subaşı: bir memleketin
 düzen ve emniyetine
 bakan resmi görevli
suhte: yanmış, tutuşmuş
sû'i: kötü
sûretâ: görünüşte, dışta
sûri: görünürde olan,
 hakiki ve içten olma-
 yan, gösterişten ibaret

surimanevi: maddi
manevi
sükker: şeker
sülûk: bir yola girme, bir
tarikate intişab etme
sür'at: çabukluk, hız
sürc-i lisan: dilin sürçme-
si, istemeyerek kötü söz
söyleme
süvâr: binmek

S

şâd: sevinç
şâfi: şefa'at eden, yardım
eden
şâmil: içine alan, kaplayan
şârih-i kitab-ı hacc:
hocanın kitabını
açıklayan
şayeste: layık, yaraşır,
yakışır
şeb: gece
şebâb: genç
şebabet: gençlik
şedid: kuvvetli, şiddetli
şefa'at: iltimas, kayırma,
yardım
şefa'at-i Resulullah:
Allah'ın Resulünün
yardımı
şemşir: kılıç
şemşir-i ezeli: Tas. Allah'a
dönmek
şerh: açıklama
şerh'i muhtasar: özet, kısa
açıklama

şeriat: ehl-i sünnet yolu,
Kuran-ı kerim yolu
şeriat-i garra: islamiyet
şerm-sâr: utanmış, mah-
cup
şey-i kalil: az şey
şeyh-i kâzib: yalancı şeyh
yalancı rehber
şikest: kırılma, kırık
şirret: geçimsiz, huysuz,
hırçın
şorba: çorba
şu'le: alev, ışıık
şurût-ı islam: İslam'ın
şartları

T

tâ: kadar, dek
taaccüb: şaşakalma, hay-
ret erme, şaşkınlık
tâ be sabah: sabaha kadar
taakkül: akıl etme,
düşünme, akla getirme
ta'am: yemek, yiyecek
ta'at: takva, ibadet, zühd
tâc: (eskiden) bazı tarikat
ehli, şeyhlerin giydiği
başlık
ta'ciz: rahatsız etme,
canım sıkma
takaddî: gıdalanma,
beslenme
tâîb: tövbe eden, tövbekar
taleb: istek
tâli: talih, kader
tâlib: isteyen, talep eden

ta'limi: öğrenme
tama: doymazlık, açgö-
zlülük
tarab: sevinçten gelen
coşkunluk
tarag: tepe
târik: ol, usul
târik-i âm: umumi yol
târik-i Hak: Allah yolu,
doğru yol
târik-i müstakim: ilâhi yol
tarikât: tasavvufta
tutulması ve uyulması
gereken yol
tasavvuf: softalaşma, gön-
lünü Allah sevgisine
bağlama
tathir: paklama, temi-
zleme
tatvil-i kelim: sözü
uzatma
tavla: at ahır
tazarru: yalvarma, kendi-
ni alçaltarak yakarma
ta'zim ve tekrim: saygı
gösterip ikram etme
tecelli: belirme, görünme
tecemmü: toplanma
tedarik: hazırlama, ele
geçirme, araştırıp
bulma
tedric: yavaş yavaş, derece
derece ilerleme, azar
azar
tedricen: dereceli olarak

tefekür: düşünme
tefhim: anlayış, anlatım,
bildirme
tegallup: üstün gelmek,
üstün gelmeye
çalışmak
teganni: zenginleştirme,
muhtaç olmama,
makamla okuma
tehi: boş
tehi-dest: eli boş, züğürt
tehlil: islam dininin
tevhid inancını hülasa
eden "la-ilahe illallah"
sözünü tekrarlama
teke: bir yaşına girmiş
erkek oğlak
tekellüm: konuşma, söz
söyleme
telamiz: çömezler, çıraklar
telakki: şahsi anlayış,
değerlendirme, kabul
etme
telhin: aşılama, ölü
gömüldükten sonra
mezarı başında imamın
söylediği sözler
temcid: yüceltme, sabah
ezanından önce oku-
nan dua
temekkür: yer tutma,
yerleşme, oturma, me-
kan edinme
temessük: benzetme,
tutunma, sarılma

temsil: benzetme
tenbih: uyandırma, ikaz etme
tenezzül: inme, gönül alçaklığı, kibirsizlik
terakki: gelişme, ilerleme
ter uye: eğitme
terennüm: yavaş ve güzel bir sesle şarkı söyleme
terfi-i derece: derecenin yükselmesi
tergib: arzu ettirme, isteklendirme
ters: pislik, gübre
tesmiye: adlandırma, ad verme
tesviye: düzeltme
teşvik: şevk verme, gay-eret getirme
tettebbu: derinden derine araştırmak
tettebbu-ı evkat: vakti araştırma ile geçirme
tevakkuf: durma, eğlenme, bekleme
tevazu'âne: mütevazi olarak
tevbih: takdir, azarlama
tevcih: çevirme, yöneltme
tevcih-i vecih: iyiye güzele yormak
tevcih-i vecih-i muhtasar: kısaca yüzüne karşı
teveccüh: yönelme, doğrulma

tevekkül: teslimiyet, Allah'a havale etmek
tevekkül-i tam: tam teslimiyet
tevellüd: doğma, doğum
tevhid: birleştirme, bir kalma, tek Allah inancı
terekkür: hatıra getirme, hatırlama tig: kılıç
tınmak: ses çıkarmak
torag: uç, ucu, ucunda
tu: sen
tûfûliyet: çocukluk, küçüklük
tûl-ı emel: hırs, tamah, tükenmez arzu
turâb: toprak
türrehat: saçma sapan sözler

U

uğurlamak: çalmak
uğurlu: hayırlı
uhrevî: ebedi dünya, öteki dünya
ulema: alimler, bilginler
ulûm-i Arabiye: Arapça ilimler
umur-i dîde: işten anlar, tecrübeli
urba: elbise

Ü

ülfet: dostluk, ahbaplık, görüşme, konuşma, kaynaşma

üryan: çıplak
üstühan: kemik

V

va'az: camide Cuma gün-leri dini konuşma
va'az-ı nâsih: nasihatli söz
va'de: ecel
vâfir: bol, çok
vahdet: teklik, birlik, Allah'a yakınlık
vâhidün la-şerikun leh: birdir, onun ortağı yoktur
vâki: olan, vuku bulan
vâris: ölen birisinin yakını, akrabası
varta: kuyu gibi oyuk ve derin yer, uçurum (mec.tehlike)
vâsi: geniş
vasi'an: geniş olarak
vâsıl: kavuşan, ulaşan
vâsıl-ı Hak: Allah'a kavuşan
vasılın: ulaşanlar
vasl: visal, kavuşma, birleşme
veled-i tâhir: temiz çocuk
vera: arka, geri, öte
vesile: sebep
visal: ulaşma, kavuşma
vukûât-ı mahsus: özel olaylar, özel durumlar

Y

vucûd: bulunma, var olma, varlık
yâd: anma, hatırlama
yâd-ı nam-ı âli: yüce isim-lerin hatırlanması
yâdigâr-i nâçiz: değersiz hatıra, küçük bir armağan
yârân: dostlar, arkadaşlar
yâve-gû: saçmalayan, saçma konuşan
yad: el
yen: elbisenin kol kısmı
yestehlemek: pislemek, yellemek
yevm: gün
yevm-i kıyamet: hesap günü (mahşer)
yük: yatak odalarında yatak konulan bölüm
yümssek: yüksek

Z

zâd-ı âhiret: ahiret yiyeceği, sevap ve günahlar
zahir: açık, görünen, ortaya çıkmış, belirgin
zell: doğru yoldan çıkmış
zamir: iç, kalb
zarb: döğme, vurma
zarba: vuruş
zarta: yellenme

zât-ı lâtif: güzel huylu hoş
bir insan
zât-ı şerîf: şerefli, makbul
kimse
zayi: kaybeden,
kaybolmuş
zebani: cehennemde
görevli melek
zebh etmek: kurban
kesme
zebûn: zayıf, güçsüz, aciz
zeker: erkeklik organı
zelle: sürçüp kayma, ufak
hata

zen: kadın
zencir-i mihnet: zahmet
gam zinciri
zeval: yok olma, ölüm,
son
zıll-ı hayâl: hayal gölgesi
zihn-i pâk: doğru anlama
zıkr: anma
zir-i zemin: yerin altı
ziyâ: ışık, aydınlık
zu'afâ: zayıflar, güçsüzler
zuhur: görünme, meydana
çıkma

Bibliyografya

ARBAK, Perihan: Nasreddin Hoca Bibliyografyası, TKA, Yıl 1, s.2, 1964.

ATEŞ, Ahmet: Hikâyât-ı Nasreddin Hoca, Edebiyat Fak. TDİD II, 1948, No.3-4 (İstanbul)

BURRIL, K.: Archivum Ottomanicum II. 1970.

ELÇİN, Şükrü: Bir Nasreddin Hoca Mecmuası, Hacettepe Ün. Sosyal ve Beşerî Bilimler Fak. Dergisi, IV, Ankara, 1972.

FERZELİEV, T.: Azerbeycan Halg Latifeleri, "Elim" Baku, 1971.

.....: Nasreddin Adı ile Bağlı Latifelerin Neşri ve Tetgigi Azerbeycan Şifahi Halgı Edebiyatına Dair Tetgigler, II. Kitap, Bakü, 1966.

GÖLPINARLI, Abdülbaki: Mevlâna'dan Sonra Mevlilik, İstanbul, 1953.

.....: Nasreddin Hoca, İstanbul, 1961.

HALICI, Feyzi: Mevlevî Şairi Burhaneddin'in Nasreddin Hoca'nın Fıkralarını Şerheden Eseri, Milli Kültür, C.3, s. 3, Ağustos, 1981.

Kırgızsky Narodnie Skazkie, Frunze, 1963.

Kojanasır Engemeleri, Alma-Ata, 1965.

Kudûrî maddesi, İA, c. 6, s. 952.

NÜZHET, Sadettin - FERİT M.: Konya Vilâyeti Hal-kiyat ve Harsiyâtı, Konya Vilâyet Matbaası, 1926.

SHAH, İdris: The Expluits of The Inconparable Molla Nasrudin, London, 1966.

TECER, Ahmet Kutsi: Nasreddin Hoca Maddesi, İA, cüz 91, ss. 109-114.

TEHMASİB, M.H.: Molla Nasreddin Latifeleri, EA Neşri, Bakı, 1956.

TOKMAKCIOĞLU, Erdoğan: E Ütün Yönleriyle Nasreddin Hoca, Ankara, 1981.

TÜRKMEN, Fikret: Nasreddin Hoca Fıkralarının Yayılma Sahaları, E.Ü. TDEAD III, İzmir, 1985.

ÜNVER, Ord. Prof. Dr. A.Süheyl: Nasreddinimiz Fıkralarındaki Mistik Anlamlar Üzerine, Eskişehir Anma Günleri Dergisi, Yıl 2, s. 4, 1979.

.....: Viyana'da Nasreddin hoca, TFA, c.12, s. 242.

YOLDAŞEVA, Farida, Uzbek Latifalarıda Nasreddin Afandi Obrazi, "Fan" Taşkent-1979.

Letâif-i Nasreddin Hoca (Burhaniye Tercümesi)

Tıpkı Basım

بر کون خواجہ صوکنارند اوچو مک یافو کند و اوچو مک یافو کند
کتاب عجیب و صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ صوفیہ کا جلدی
بکر دم دیش ترجمہ محو کفر اولو صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
روشن صوفیہ اولو صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
دریا طریق مستقیم اولو صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
و یکی قلم ایدر لطیف بر کون خواجہ صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
سور دگر با شین کسب هر کس یکمیرہ بنحوق پایش در خواجہ صوفیہ
آدم با شین کسب هر کس یکمیرہ بنحوق پایش در خواجہ صوفیہ
شیخ کاذب اولو نیکه دیزینه باش قومی جسته و ایدر خواجہ صوفیہ
باشکی خداید و بارشاه بر طریقه حق واصلیت اولو صوفیہ کا جلدی
لطیف بر کون خواجہ صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
عبدیسی بقید ایدر خواجہ صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
بلان اولو صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
بیر و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
در کون خواجہ صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ

حق بیفید اولو صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
ایک حکم و صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
طاش طاق صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
برینہ کلدی دیش ترجمہ ماه حقیقت ارسر کز کند پکارا یکمیرہ
عشق طاقب لقا و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
بر کون اولو صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
ما حقیقت نائل اولو صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
هم شاد و نیکه اولو صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
پنخند زرد و نیکه اولو صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
بہی جانم بلیم کور زمین جو نہ او ترجمہ ایدر خواجہ صوفیہ
او حکم با شین کسب هر کس یکمیرہ بنحوق پایش در خواجہ صوفیہ
ترجمہ خواجہ صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ
محلہ صوفیہ کا جلدی تیرہ و نہاد کوہ خواجہ صوفیہ

خواهم که تلافی منافع عمارت ایشان بر کون خدا بدینکه او زینب مرگب دو کلو سیرین
 سواداید لر بزم خاد و سر کج قلوب یقینت هم بدید سکود یکند و در لش در دوزید و کوی
 در پیش ترمیم کشتی معاریش نیک حکمی گیر اگر چه بد که در اوقات اول و سلا سکود غیر
 بدستور که قدر که در کون که تکی سکاد فی عکس اولور که در اول اول اول اول اول
 و یکم تقیم اولور لطیف بر کون خواهم بنده پیوسته سلا سلا بر نصیحت دار او غلظت او در
 صقیل اقیب تسمیه اقیق زرافه استقالا بیه رک و او کید و بایست اولور دیش ترمیم
 قبا بکر یا طرفین مغرب ایوب دم قطب اولور یکم سن یکم سن هیچ تو یکم یا بیه و دیر
 اول قات هیچ اولور بزره هیچ هیچی اولور بزره اراده و اری قلیوب ایوب و بکی زنجیر
 منته طایفه یوب ایوب معاصنه قلو سکون کو محفر اولور که دیکم ترفیع یور در لطیف
 بر کون خواهم ایدست اولور که صویشتم فاز بشد فی وقت قاز بکی بر ایا اوزر و طور در کون
 جماعت خواهم نیلوسین دیگلر نده یو یا غلظت ایدستی یوق دیش ترمیم ایدستکری و نما
 در ستایطه اولور بسلا اولور فاز اولور همدار غشو عیله اولور قلو و یار بر مراد انت
 نده اولور بکر عماره کچم ز سکوز درون و سیر و نکر غل غلشدن بکل اولور ر عماره موافق
 اولور ترفیع بیه در لطیف بر کون خواهم عماره سلا بر مسافر کلوب یا نور بر و قد
 مسافر مسافر سوم سوم سکنک صاغ باکده سوم و ار کتور او یا ندره سوم دیر خواهم سن

دلیلی

خانه ای بر برینه عقل ایشان مکرر کلب چون کون او ای او کده بر عمارت اولور
 بیزه بیهلر بر سر کون بیهلر ر قاندر در دیگری غیر سلا او و عمارت بر سر قلو
 در کون بیهلر نزاع ایسلا که کید در اتفاق اولور که خواهم قاضی یا ست بر نور قاضی
 خواهم بیهلر که دعوا ایسلا سن کید بیهلر که خواهم بیهلر اول صوقا در طریق عام دکلیه
 اندر بیهلر بر اول خواهم در نه سکاد و شرنه جو که دوشر او سن قاضی دوشر دیش ترمیم
 شریفه خواهم بر طریقه عامدر و در یاد که بیهلر در لری قلو ایدر شریفه خواهم قاضی
 ایدر که ظاهر بیهلر بیهلر و طریقت یوزن بیهلر قدر بیهلر بیهلر باطنی قلو ایدر دیکم
 تقیم بیهلر لطیف بر کون خواهم بیهلر ز غلظت سکاد ملوطوب او بیهلر سکود بیهلر
 و دیکم کلب قاضی او کون کوبیشور ای خواهم او کون بیهلر دو کربین صوبی ندر دیر
 خواهم بیهلر صوبی بیهلر بیهلر بیهلر و دیکم بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر
 کلب ایسلا ترمیم بیهلر اگر چه ترمیم بیهلر رسه او کی انتر عماره دکنه کلب بیهلر عماره
 و ضرر مستحق اولور بر سر دیکم تقیم بیهلر در لطیف بر کون خواهم بیهلر بیهلر بیهلر
 کلب بیهلر خواهم بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر
 سلا
 بیهلر خواهم بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر بیهلر

داون

او غزا ایست بر غزوه اولور اشته بوده اهل اولوب کنده بینه و قنایه و کفر
 لطیف بکن سطر چهار بر عرب کیده ایش قوام و حق جیلاق بودن جیقه سکه به عرب
 بنوب بید کیده عرب جیله سطر همداره یقین کله که همدار و طرف کلبه و دیو جیله کله
 دکلر نه اهل اشته جیقلر همدار عربیان کور بخو سیسین سوالا بید قنایه و قنایه
 نیا ده بکده سود یکدن عیلا اید کیه جیکیم او غزوه دمیش ترجه جیله کیده و اصل اولور
 استر سکنه عیان عربیان اولور قریا مت عرب سته سوار اولوب کجور همدار و اصل اولور
 زیر اکتی سود یکدن قنایه ذکر ایدوب یولنه جانن قنایه ایدر و یکی قنایه ایدر لطیف
 همدار بید و باشی کل ایست بر برده طراش اولوب بر اینه و بر کلا جیله همدار و قنایه
 اولوب بر آینه اوکته قدر همدار بید و باشی کلا راکت ایدر اینه و قنایه اولور
 ترجمه دنیا و ما فیه ای بر برده اله مرات قلبه همدار و باشی و باقی رضا و قنایه اید
 سدر و بر سیر و بر سیر و اولوب ستره حیرت به حیرت رضا و قنایه اولور
 لطیف بر کون همدار بر قنایه اولور ایدر اینه و کلا راکت ایدر اینه و قنایه اولور
 ایچنه آتش همدار نیک دکلر نه بکن کله همدار و قنایه ایدر اینه و قنایه اولور
 کندی دریا یصل متبکته نیک اولور اولوقت سته همدار اولوب ستره و قنایه اولور
 اولوب ستره بید کله همدار و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور

مشوی مادکان و همدار است غیر و ایدر همدار بید ایدر اینه و قنایه اولور
 لطیف بر کون همدار و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور
 دیرک جیله قنایه ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور
 جیله قنایه ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور
 پایس و شلرین قنایه ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور
 او تر اولور و ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور
 ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور
 عطفکی بینه طوبه اولور ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور
 اولور بر شلر اولور ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور
 همدار حیرت کلام و عزت ایدوب شور باید بر بر همدار و قنایه اولور
 اکاد قنایه ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور
 قنایه ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور
 بوند و دیر همدار و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور
 بوند و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور
 کله ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور ایدر اینه و قنایه اولور

است که واریق دیر یغور طاولیخه اسرایر برن طاولقده جیستکلی بختیقله
ایکی یاقلی اولور دیر یغور کوردیکی ایاقلیده وینجه عدا ایدر اول جیستکلی بختیقله
دست ایاقلی اولور سگ دیشی تره عقللر باشکده طریلقه اولیلماق اولاده عقللر
اکک ایشده بولینده صکره چوماق بیسکوز شه عقیق اولاده عقل طایفه نقیقه
دارد بیکر خالده سزله صوری معنوی نیچا هسانلر اولور عقل طایفه حق ویرکلی
نقیرماید لطیف برکون خواجه قاضی یکن ایکی آدم کلوب برک دیر که شو آدم
بنم قلا علی اصردی دیر اول آدم کنده اصردی دیر خواجه بران دن کلورک سزه جلوب
ویره لوم دیر یونلر کید بجه خواجه برتنه یاه کلوب کنده لاف طایفه اقیمره بولور
دیو اهلر کی دوشدی باشی یاریلوب باشه برن صادیق برن او طور اول آدم
ینه کلد که بهی آدم اقیمره دکل بلکه دوشر باشی بیل یاریلور دیشی ترجه
یعنی انشا کنده اید و کین که کسبه اغز ها کوشکی یلان و کرا و از کلمه مد
قطع ایت باطن جشکی کشا دیروب باشه ده دغی کجوب کشفات غیبیه نازل و معترف
اوله بیکر خالده جنب بکریارده یار دم طلیه ایلوب اولیلماق افرا اولدیکی نقیرم
لطیف برکون خواجه خالده او طور رکن قید نیک اوکده برغو خالده
قاریه قلی شو معوی یاوه شونلری کوریم ددی قاری او طور آدم ددی ایسه ده

خواهد رفتی رهبانان سزاگند زینکه رهبانان برکلیه و کلوب و نهانند و نه سزا
 نیزه و دردی خواهد رفتی اینو با صاید هر کله او را عین کو سترشته دینانند
 اورته سی بود در رهبانان معلوم ددی خواهد اعتماد انتر ایست انحصاری او بود
 زیاده اکس کورس و الزمان سدید ددی رهبانان برسی دخی کلوب کوه نقد بلور
 وارد ددی خواهد دخی مرکب است از نده نقد قیل و از ایست و نقد ددی رهبانان معلوم
 دینم اگر ینا نرسد کل صای اکس کورس و الزمان سدید ددی رهبانان شده کی اوزن
 قیل صای نور می دید که خواهد یک کوه کی بلور صای نور می بر اول بر رهبانان دخی کلوب کورس
 سوا لیه دخی جواب و بر رایست که جمله مزایانه کلور پردی خواهد سدید بقا ندم دیر
 رهبانان شونم صا قالمک قاج قیل و ار خواهد صای بنم اشک قیر و نده قاج قیل و ار
 ایست اول نقد دیر رهبانان معلوم ددی خواهد بهی رهبانان اینا نرسد صای دیر
 رهبانان راضی اولمز خواهد اگر راضی اولمز ایست کل بر قیل صا نکه و بر قیل اشک
 قیر و نده قیر و لور نفیل کلور دکه رهبانان کور دیکه اولور ایست کل صا نکه
 هدایت بر ایست و مجلسی اولمز خواهد بهی نده اولدیلر ترجمه بود دنیا اسع است
 محدود و بلور قیر و لور ایست معدود و مقال و از بر قیل عده کلوب صا کبریا نکه رمت
 در یاسی بن پایانه و نهانند به قدر و جمله مزایانه سوا لیه هدایت و بهی نده رهبانان

و طبعه و سوا لیه اسلام از نیکو ای ظاهرا ما و بخواهد کلور دخی نرسد بر رهبانان
 برکن خواهد برسی که طبعه از نرسد اوز دانه از نیکو قریب بکه بهی نکه و کورس
 او یکا و یکا او بنار خواهد شدی نری بریم او سوا لیه دیر ار کلور او بنار خواهد ار کلور
 یکس بر بر نیکو ایست کورس بکه او کورس بکه خوشه کلوب خواهد بهی بر و از نرسد
 ایدر خواهد بر قیل کورس نده کورس بر قیر و نده ایست خواهد کورس بر و از نرسد
 به نده کورس بر و از نرسد دیر خواهد یک کورس و نده اولدیلر کورس دخی قیل
 کورس دیر خواهد بر رهبانان ایست کورس بر بلور قاج ایدوب بهی نده اوزر لور
 خواهد دخی شکار دیر بکه بهی نده شکار ایدر سکه دیکه خواهد بهی نده کورس و نده اوزر لور
 بهی نده ایدم بهی نده بهی نده اولور دخی بهی نده افکار ایدر کورس بهی نده
 ایدر کورس بهی نده خوشه کلوب افکار و ایدر ایست اولمز سوا لیه قاج ایدر
 بهی نکه اوزر لور قاج ایدر اولمز قاج ایدر و عتایه مستعد اولور سوا لیه اوزر لور
 ایدر کورس بهی نده رضای موافق عتایه بهی نده بهی نده بهی نده بهی نده بهی نده
 بهی نکه کلوب بهی نده اوزر لور بهی نده بهی نده بهی نده بهی نده بهی نده بهی نده
 خواهد قاج ایدر بهی نده بهی نده بهی نده بهی نده بهی نده بهی نده بهی نده
 افکار ایست بکه بهی نده بهی نده بهی نده بهی نده بهی نده بهی نده بهی نده

بر مصلحت کماله اوله انکه دروغ و محبت قدامه طوبی و عفو و اوله
لطیف برکنه ابراهیم آمدی بنده بعد از کثرت سوال و کثرت نه الی ایضا
انکه بلورم دیشی ترجمه کند و کرده صواب و کماله حیثه ای که در
صفت قلب پیدا اید و پ نور الهی به اوله شده دیرینه بود در لطیف برکنه خواهم
او دون کس کن الی یا غی و شومش بن اوله در برکنه برا غافل و بی خبر و در کار
کلام برکنه یک غلطار خواهد یافت و غی سیردن اید و بعد از صاب و صاب و صاب
ترجمه اولش که نیک کرد و قلا سیم و نیمه می نوزد مانی سیم یکد زیر صاب و اوله
شده یک صاب و دخی می نوزد زهار اوله قور کن است و ای یکد کی غلام و قور کن مانی
سیم یکد دیکه تقویم ایدر لطیف برکنه خواهد او دون کس کن مرکب قور کن سیم
خواهم کرده که اوله بود و در بر آدم کور و ب سیر و وادی دیر و چاق و قور کن
نه ها غور و سیم طوق قور و دیر و قور کن قاری زحمت یکد دیشی ترجمه بر حیران
دیر و قور کن قاری چله سور موند اوله حیوانه حق و قور کن زیر حیوانه و دلی ایضا
صواب بنم می نوزد حقنی کور و غنی دیکه تقویم ایدر لطیف برکنه خواهد پزاره مرکب
کور و یکد کن قور و غنی پامور و بلا شمش قور و غنی کور و یکد پزاره و پزاره و پزاره
مزا دیر لایکن بر آدم قور و غنی مرکب سیر و پزاره و پزاره و پزاره و پزاره و پزاره

ترجمه یارین بازار عقیقه و اوله قور قور کن ایضا علم کماله کوانیک بناب
کبر لایک غفران و مغفرت و عفو و انوب و اصل حق و اوله قور کن ایضا علم کماله کوانیک
لطیف برکنه خواهم او را قور کن کور کن مرکب غایت صواب و کماله ناکام بر کنه صواب
کور و قور کن قاری طوبی کور سیر دیر مکرر اوله ای نوبه کماله ایست همان دوش یکد ایکن قور و پزاره
او کماله باشلار مرکب و مرکب کور و پزاره خواهم اشکی طوبی و غنی کور و قور کن دیر و پزاره
کور و پزاره پاره انوب و رک مایه و ویر و یکد سیم دیشی ترجمه بود بر یکد سیم کور
سکوناته شکر اید و صواب و امت اید و کن زیر و یکد صواب و پزاره و قور کن
دفع ایدر سیر و یکد دیر قور و پزاره و مکرر و مکرر و اوله قور کن دیر و پزاره
لطیف برکنه هر عله ماهر او و ره صاب و پزاره و پزاره ایدر که سلطان علوی
کوب پادشاه بونلری دینه دعوت اید که دیر بونلری بر سونلر و واد و جواب و ویر و کور
دینلری قور و پزاره و ویر و سلطان علاء الدین علمایین و مشایخین جمع اید و پزاره
نواله دینه صواب و ویر مدیر سلطان غلبه کوب و کور و پزاره بر سیم بونلری و پزاره
نصر الدین و پزاره و ویر و پزاره و ویر و پزاره و ویر و پزاره و ویر و پزاره
و افام حال اید و پزاره و پزاره پادشاه که حضور دینه کوب و پزاره و ویر و پزاره
کور و پزاره و ویر و پزاره و ویر و پزاره و ویر و پزاره و ویر و پزاره و ویر و پزاره

خواهم دخی

صور مقصود ولسون اما سرگزید مردم و دیگره اول توتم باشی که سرگزید
 دینچه خواجہ تاجک تاجر و قضاوند قضاوند بگز سنی که بی سمنم و عیش
 ترجمه انبیا و اهل بیت هم پیش هم طریقی اولم بقدر اخت و محبت لذت بی حد
 میوب کند که کند یکی بول مزین صلا همان ایل یک و بعد از طبع صفی و محبت
 ایل که حق کند که بدو اسن کند می کند میزدن کند می کند می کند می کند
 بول کند می و محبت و عرف ایدر لطیف بر کون خواجده بر حنہ من و رازی
 حاضرین صور مقصود صلا و صلا ایدر شدی اولم و دینش ترجمه
 او حکم نک عمره کو انیک برین حال صلا و بعد از مکمل و دینک پیچند برین صلا
 ایچند بر کونک هر قلدی صلا یقینر بود دنیا نک بر کونک عربت میل بر صلا
 آخرت تدارکین کورک و یکی تقسیم ایدر لطیف بر کون خواجده طوقی نفس
 طوق بر دین سیوری صلا کیمدایک دردی مند و محبت صلا و دین بریم دین
 جلدین صلا هر برسی بر طوق قاجدی خواجده اندر دینک صلا صلا صلا صلا
 کیمدایک صلا صلا اولم دینک بولر سکره کونک و دینک دینک دینک دینک
 ترجمه عقل معاشکره اولم بولر کونک اخت صلا و دینک دینک دینک دینک
 صلا صلا و دینک دینک دینک دینک دینک دینک دینک دینک دینک

رت بلور بلور کیم کونک زبانه مقصد خلقت خالق طاینب جواد و اعلی
 صلا ایل شو کونک رطاب طایبقاده استحضار ذاد افریدن ابارت ایدر دینک پیش نظر
 دقت الرق بجز و هر دینی اغوش التفات و نوازش لایک دیوتیه برور سر
 لطیف بر کون خواجده کونک مقبره اراسته کونک براسکی مقبره ایچند دینک
 کندینی اولم برین قویوب کوریم شکو و نگر کور می دینک کور دیک بر چال صلا صلا
 خواجده اشتیاق و لود لود کور دینک قبرن طشره جقد قد بر کاربان کور
 ایچش قاطری او کوب بر برین قارشدیلر قاطر میلر خواجده کور کور و اللہ
 بر صلا صلا صلا صلا خواجده اولم دینک دینک دینک دینک دینک دینک
 خواجده سیر و جیقم دینک دینک دینک دینک دینک دینک دینک دینک
 کونک باشی و دینک خواجده کور قاریسی خواجده ایدر دینک خواجده اولم
 مقبره و ایدم دینک قاری و دینک دینک دینک دینک دینک دینک
 استرین اور کونک برشی دینک دینک ترجمه محبت اولم صلا اولم بر کونک
 ضرر دینک صلا صلا صلا صلا صلا صلا صلا صلا صلا صلا
 باره بوم قیامت و با نولک صلا صلا صلا صلا صلا صلا صلا صلا
 خواجده صلا صلا صلا صلا صلا صلا صلا صلا صلا صلا

برافقن تار قیونیه قیویب اق شهرک تزلزلکی یا نه تزلزلکی کورده کی بر کشت
 سورر مکر خواهم ایمنی یا نه واروب کور دیکه مبارکد ایستاده چارچق حیرتند کبسه
 برفیه صورت آتدر سلام ویرده که خواهم دخی حلیله السلام مثلا افقی نه کلاک
 دیکده فلان مسلم در بیل بر خواهم باره سزانگو یاها که دخی ویر عزت ویر رسمی
 دینجه مثلا قیونیه ندر بر نار چیقاروب ویردی خواهم دخی مسئله نه در ایه بریه
 نار دخی بیری مثلا بر مسئله قیونیه ایلکه یورسی قیونیه آت نازد کندی دیکلمه مثلا
 رومیک جفتیسی بولیم اولنجه علمای نیچ اولور دیوب جیقوب کتمش ترجمه
 سیاحتی غرت ایروب کند وکزی جوله ن قتره جوه بر مرشد فاضل بولوب آکا اولور
 اولور شد هرنه تکلیف ایدر ایسه قبول ایدر کت بن فیر اولم سودا سنده اولوب کوشش
 ایدوب آن بآن ترقی و ترفیع در جایدوب حقیقت انبار لر بنی ما کل ایدر دیک
 نظام بیورر لطیفه بر کولا خدا جود دیکه بر بیکار باشند بروافور دکلر اونیار
 خواهم سکدوب طوطه نیم دیرکن قاهره خواهم دخی الله بر اتم الله العلیب بیکار
 اکلکی بیکار با تروب بیکر بر آدم کلوب نه بیریین دیکده اور دیکه جویسی بیوم
 ترجمه بودنایر جید بانه اور دیکه کبیر او ککزدن قاهره قیونیه ارفه سنده داکثر سکون
 هابیکه غدا در بیکه کس لری بولدن جیقا مشی اغلال ستردی قیونیه قیونیه

قهر سوزید اولنجه نیم نانه تنک ایوب وقتکزی غفلت ایدیکور میلک زیرا دنیا
 نه عالم دیککی قیونیه ایدر لطیف بر کون خواهم جکر العباد و نه کیدر کن بر حلاق
 جکر قیونیه کندی خواهم ارفه سنده بقه قلدی حود دخی بر بیکه الله بر جکر
 ولرا جیق اوندن قاهره بر طاشا از رینه جقدی عرف بره خواهم بیریین دیکده
 خواهم کندی نه ملک ایچون جیلاق اولدم دیشی ترجمه مساویه مالک اولمک الله
 قام اولور قده از افرانکی العلیب کتدر لر کند وکزی بر بولمکن حال طاشا قیونیه
 مزاجش کتدر جبه قهره قیونیه اولور قت کند وکزی دینوب نه اولنجه طایر سکور
 کند و مزبلا سنده در جیلاق قیونیه شکی ای براد قهره انیشا مابیت استخوان ریشه
 زیرا ستریش وانه ریشه دله جیاد ریدیککی قیونیه ایدر لطیف بر کون خواهم دیکه
 بر اور خاندان ستریش خواهم ایچر و کیروب جیقوب یا ایپ اون سترش در عرف
 ایپ اون سترش دیکده اشته کلوم اولنجه ایپ اولور سترش ترجمه
 شهادت عید ایلد ایپ اون ستر قیونیه اولنجه زیرا عمر عزای بی جودیکه
 هم دنیا و ماسوا ایلد ایپ طقه جیق بوقدر رضای موافق عمله بولنر سکون بر ریشه
 تاق اولنجه صبر الدنیا والاخره مایوسا کیدر سکون دیککی قیونیه ایدر لطیف
 بر کون خواهم دخی یا نه بر آدم کلدی کور ریشه کیر و چیکور بود دخی جیکور خواهم

بر کون خواجہ نیک بزدان حسین جانم تر خواجہ یارب سنگه نیا احتیاج ندارد که
بنام اجدادی ایلده الیررسین دیو فریاد ایدر که مسجد واروبه صباغ اولونجه ایدر
مکر در باده کی خورتیله اوغرایوبه ایچنده اولندر سلامت ایرسکین خواجیه برقرار
اچده ویره لوم دیشلر حقل عنایتی یایله سلامت ایروب اول قدر اچده هواجیه پرستو
خواجیه الله الله بر کیم مسجد اجمیع باطیبه اغلغلده بنم اچدی کونردی دیش
تیریه دنیا ایچون کدر اتمیکن بر شیکون صنایع اولورسه جناب کبریا ایله ایدر که
اصعاف مضاعف مکافات اولورسکوز جوامع و مساعده درده مستکف اولونکوز
رجا و نیاز ایدر سکوز دنیا و مایهها مراد تکویناکی اولورسکوز بد دنیا پایدار کده
دنیا فی صنایع ایدوب بدنده آخرت نعمته مستغرق اولورک دیمکی تفهیم ایدر اتمینه
بر کونده خواجیه قوشونلار بر قازغان الهب ایشین کدر کده لکده غرقان ایچینه
بر نتیجه قویوب صاحبیه ویر کده صاحبی کوروب بونه ردی خواجیه غلغلده
دینچه صاحبی شاذ اولدی ینه خواجیه بر کون غلغلان الهب برزوق قوتنی صاحبیه ایدر که
غلغلان کلمه هواجیه اوبه کلرب غلغلان است کده هواجیه صباغ اول غلغلان اولدی
دینچه صاحبی هیچ غلغلان اولورمی دیمکی باطیبه رفیع اینا کده اولدیکنه اینا فکری دیش
رتر بر بر مردار فیصله جناب کبریا قلن و سکر و لطم عظم و دغ احتیاج ایدوب آکریزه

بد عالمه کتدی بر کون اولوب بو وفا سرفاز و نیادون باقی یه کیده بکوز جملده صفا
تراپ اولوب حق ینه جملده صفا و نظام بر بره کلوب مشر شرایله قائم اولوب غیری فصل انکار
ایدر سکوز دیر استکراحت اولنده توبیح مقامده بیور بر لطیف بر کون خواجیه
بقدر اراسته کز کین بر قهر کد بک مرار طاشنه سکلی خواجیه الله بر جومات الهب کویکه
اورمق استیج کویک هواجیه صبر تری خواجیه کور دیکر کند و بی تلفایده جک اچدی
لانه معطلوب کویکه کچ یکیم کچ دیش سرجه مشهور کویکه طالعکله هایدی طالعکله
بکدر اولد انتقام الهب دید و رطیبه و غره مقدس ایسه نفس و شیطان و سواد اقران
وسلر همما غلبه جملده اولورسه الله مع الصابین دیوب غصبی نینی دیو طوب
اندون انتقام الهب دیو سرعت اتمیوب خدایا صبر جملده اولد و دیمکی تیریه بیور بر
لطیف بر کون خواجیه بر لیک طوطیه اوینه کتوردی پیا ایلد بورنی و ایلقرینی
کسوب بر لومکله محله عبقردی اشته شمدی قوش بکزه دن درخش سرجه
سزده فرمت الهب ایکی لکسکوز قادینی و ایلقرینی کسوب معزلق اتمیوب قوشه و ندر
رومکی مقامات عالیله ترقی ایدر دیوب نفسکوز بدون ایدون دیکر بنیه بیور بر
لطیف بر کون بر ملا عرب و لطم و هندستان حاصلید بر ماقلمی کدوب کسه بونکرت
مشهد هنده جواب دیمه حراخر برادرم هواجیه ترقی ایدوب اول غلغلان اقا شیره کلورنگ
بر کون

و مشربانی و غفایند باقی بندگان مقتدر است به سارق مغربی و بد مزاج قاطع گردد
 و یکی تقزیم ایدر لطیفه برگذاذها بشماردن کلوز کن برایکی آمد است کلوب بد مزه
 نیز به کید رسکوز دیکه بر نظر طاش ایلک وینه کیده ریزد و پنجه خواجه بود که پیش افشام
 اولنجه ذکر باشد: چقار کندی عشق ترجه دنیا طاش ایلک وینه عرص و طمع ایلد وینه نیا ایلک
 کجه که نرسکوزد و بسفل طرف کیدر بود کوشه ن کلوب بر فائده منه اوله حق و کشف کشف
 زاد اهرت طوف حق بر عالم مقام ترقی ایدوب دارینده سعید اوله و دیر نیلای اوله
 لطیفه خواجه نکه بر قزو سی وارا میش غایت کوزل بسلا میش بر کون یاران هیچ اهل
 قزلی خواجه نیکالندن الوب بیله لوم دیرلر بر می کلوب خواجه یارین قیامت قزلی
 ایمش کل بد قونیه بیله لوم دیرلر خواجه اینا غز بر سی و می کلوب بیله سولیکه خواجه
 کره بد منسوب قونیه بیله غزل لر اندن خواجه ارقه سنه الوب بر می کلوبه آتی بخت
 قونیه بر یان انکه باشلار ناکاه ارقه شری صونوب سولایینی خواجه بیله لوم
 اوینجه کیدرلر خواجه دخی اسولیکه جلم سین استلار ووب یقار برده انکه قزلی
 اچینوب کیر و کلا کلا نده کور لر که اسولیکه جلم سی یانوب کل اولش خواجه ایدر لر
 بوندی کیم یاقی خواجه ایدر چونکه یارین قیامت قزلی اسولیکه لازم بر می ترجه
 اعزاز واکرام ایلد بسله یز نفی سزی یولدن چقار ووب نا غز فیضیه جاکد مز

زیر قیامت اولد که ده قوپار ز بایلر بو غار یوب جرقده بر یان ایدر لر و غریبان ایدر
 اور بار که دخی مینی واسکی اولوب وار شلر استلار ووب یقار لر شوماده نفس کوزه
 خدمت ایتوب محکوم ایدوب بو غار نیکه دیکه تقزیم یور لر لطیفه بر کون خواجه نیکه
 اوینه غرس کوشه هر سه وارا یوب الوب کفتی خواجه ده باقی قلای طوب پار یوب مرکز
 ارقه سنه دو غروب غرس اویند کیری خواجه دخی کیر می غرس خواجه نه استر سنه در
 خواجه یا بز بود ده کونج اتمه کیم میش رجه اوئی کرم مالکزی غیر حسناء بکل ایدر
 باقی کفه نکی دخی ارقه الوب اصل اولده هانکه نهی ست وایره یولکزه عرامی بود
 بر کون اولوب قبر حانسه واریله چقدر مال صحت کز فقر و مساکینه بذلایلیک
 دیکه تقزیم ایدر لطیفه بر کون خواجه بر قی اقدیلر کلوب سن او قور بازار سین
 اما فارسی بلز سین دیرلر خواجه نیجه بلحم دیر اگر بلور سک بر بیت سولید دیر لر
 خواجه بوییتی او قور بیت رفتم بجای سرویلر کوردم طقوز خور آمدند
 بر قاجانی یا غیر لوم بر قاجانی تر لایم رود ویدکده منلا لایه و دیوب قلوب کیتیلر
 ترجمه یا لک معلوم عربیده قلیوب فنون ساره بی علی الخصوص فارسی کابلرینی
 جعفره مطالعه ایدر که زیر علوم فارسیه نفوف بود و نقوف بیدر صوری
 معنی منافع نشره ایلد فائده مند اولور سکوز دیکه ایما و اشارت یور لر لطیفه

بر کون

شیر خواجه چیشتم دو کندی غنی ایدر برکت کلوب بره آدم جفا اولور مکه دیر کوه
 چیشتم دو کندی کالقمیم دیشترجه یوزغان دنیا بهتاس واریکی جلا ساید کندی
 عمری دو کندی غنی ایدر شیر خواجه وقت کجور میل برکون عزاییل دم قیریه کلوب چیشتم
 دنیا دن العوب قلی بر قیاسر بوقا سولیا نه آب زیر کی اولتا نیایی باقی ماله بقاء
 محبت بر لب سیر سلوک ایدر دیکم تقویم ایدر لعافیه برکون خواجه بر آتیه بنده مراد ایلدی
 یومسلک اولد یغنده بنه مدی های کدی نیکیه دیوب اردین بقاء کسره ریزه اولدی
 غیر لی و غیر سز دکلیک دیشترجه حال شایسته کزده اسبجهت بنوب راه حقیقه واصل
 اولوکت زیر پیر و له قده کونج قوت قلیوب اسبجهت بنیوب زیر زمینده هسره دنیا
 والا غره قلور سز دیملا استر لطیفه برکون خواجه اقسهر مودر کدی ماله کونوله
 یاندیه کیز لوجه بر ریور ستر العوب حمامه صودیون دیر بعد ایچر و کیروب کوبله طاشنه
 کلوک سز کلم برر بوردت یور تله یه لومس هر کیم یور طلمر سه علامه صلا رفنی اولد بر بورد
 دیوب طاق کی فریاد ایدر رک کتور دکلیک کدر طری طاشی اندر نه بر اقلیر خواجه
 بوندی کور بنجه خاوس کی چیر بنوب و تمکه پشلا رجه موقدر سن کشر سین دیر کلانه خواجه
 بوقدر ملا و نه بر هر وس لازم دکلی دیشترجه اطفال طریقت اولنر همیشه مغرور کندی
 صودیوب ریاضت عمارت کیر کلانه کند کندی لظافه عقاید و معارف اولان جوهر محبت

حاصل اولن الا یختر نه بر سرشد کمالا و لوب نفس کیمای ایشیلد بکام اولد قیر
 دیکم ترفیع بیور رر لطیفه برکون خواجه حمامه کیروب دلاک بیکه کسور و برین
 بریانتنه دندکی خواجه دلا کلانه سین طوتر دلاک خواجه نیلر سین دیکه بهی حریف
 سنی دوشمون دیر طوتر دم دیشترجه طریقه دغولایوب و خلوت و خلوتکلا مکره
 ایدر عدوت ایدر دو غنیه سک آن بآن ترقی ایدر بوجه حقیقه توجیه روایه دیکم
 دیکم تنیه عالیه اولسدر لطیفه برکون خواجه قره لکیوب مشره چیقار خلق برین
 کور بنجه خواجه اولد ک قاره دیکیش سلک دیر کلانه اولغیلمک باباسی مرحوم اولدی
 اندک ماتمین طوتر ترمیم دیشترجه ترهده ولد قبلی اولوقلیک سز لدن بر ذله واقع اولدی
 حاده باباس اولش کی قاره لکیوب سیاهت و صحرای بیابانه بکا و استغفار
 ایدر مکه کشت کزار ایدر بونا بکیر یادلا مسفرت طلیله مغرور اولنر دیکم ستر
 لطیفه برکون خواجه بر قیاس قارچیز العوب طاشنه کیر صومایوب قارچیز اولد برین
 کسوب طاشنه دیوب آمل حاصل محمد سین کسوب برار سیوب باقیسی اوزرینه بول سحر
 بعده اودینی کسوب بنه بکده صومعه شوق کش بوکا دکما مشدیر کن جمله سین همیشه
 ترجمه ضات و مشوات نفسانیه و فانی دنیا به کونول ویر سیوب قیج طر کز دیکم
 زینا بومکانه یوزغان دنیا در ترجمه کز خدایم یز لولسول زیرا بود دنیا فانی اولد یعنی کیم

سوله منيكت مضرتي بوقدر عافلا ومان نكلمه غزاة خامه وقتي نكلمه بزرديكي
 تعريف يورر لطيف بركون خواجه او موزينه برتر دبان العجب لقي ديوارينه طايابوب
 يوقار بيق و لقي قوروب اينر باغبا بولك كوروب س كسك و بونده نزار سكه ديكر
 خواجه سر عقل نرد بانك يانه كلوب هي دوستاني نرد بان حصارم دير دوستاني بوارده
 نرد بان صايلورمي ديد كره هي باغبان نرد بان نرده اوله صايلور ديش برجه
 بردر كاه و مرشد كاهه آنگا ايك شريعت و حقيقت و معرفت نرد بانك حيقوب باغبان
 حقيقت و اصل و رده ناز نيزده بولوب عتاب و خطاب اولور سر دغي عينا اولوب
 باغبان حقيقت و اصل اولور ديك تعريف بيدر لر لطيف بركون خواجه طاقلي
 بر بر طوطوب بوغاز لريه بر ريشمال طاقب صايلور دي خلق خواجه نيكه يانه جمع
 اولوب بونكر نه اولور دير لر خواجه بونكر انالري اولري ماعين اولور ديش برجه
 قبل الموت كفله نزي باشكره صاوب بجمع ايله هولا بجه ذكر و فكر و آه اينق عفلكر نزي
 باشكره طوبوب اولور بر سني و اخير بر نلاشه اولور نفق تعقل ايدرك هوا نزي نرد بوب
 حق تفرع و نيزده اولور ديك تفهم ايدر ^{مستفاد} اي برادر قوه هلا انديش مابيت
 استخوان ريشه بيدر ديفي كوي جرسنه لطيف بركون خواجه نك تر لاسنه بر اولور دير بوب خواجه
 دني بر جوبوب نوب نازينه و اردقه اوكر قابدي ايلور و هغه كور و ديكر كره عربيه قوجمل

كير كن خواجه انر بر صوبا العجب اوكره برقاج صوبه و رر اولور دم بره خواجه بنهم
 اوكره مدن استور من خواجه ايدرس خلط ايمه جاهل كويك اول قبا عيني بلور ديش
 ترجمه اولور بلا دستور اوكره نكي خلق كوه خانه سنه و باغ بوستانه كير سكون اكرجه
 بود نياده صوبايي بيز سكون شريف و طريقت عربي سنه قوشلوب يارين روز قيامه
 زبايلور بكي سوري صوب ضرب شيد ايدر لر بر شافك شفاعتيله غلام بوليم جوق صا
 بير سكون ديك تير يورر لر لطيف بركون خواجه صوكتارنده ايدست الور كن پاپوشني
 صو الووب كدي هم كناره حيقوب بر مرته بكدی الا بدستكي ويرا بدستكي ديش برجه
 في زمانه امراني اولان كه لك ابدستي و نمازي بود فكم كير ر يوز بله چاريلوبه بر فانه ولي
 سفيد اولور فنده بشم برده باپوشن اولور سكون عبادت كنن ته فانه سوب عتابه
 مستحق اولور ديك تفهم ايدر عجب بركون خواجه و حيت ايدر كين اولور ديك وقت بني ملكي
 قبره قويك حمايت نيچون ديدكلرنده سوال ملكلري كده كوه بن سوال اولور كور مر سون
 قيرم بيله اسكيد ريش نيزده شود نيابير پيره دن قوه قريه بكنز و ترابي غي كنه شدر
 همان طوب بكنر صا فم طوطوب جلا و يروپ روشن ايدوك كه قبر كره في روشن اولوب
 منكره جواب جواب و بر مكنك اولور ديدني عيله اولور ديك تفهم و نور نيزه بركون
 خواجه صود و كلكا بچون غلايه كير و ب بركون بكيجه اولور سكون اقر بر شتم وارايش داغا

خواهد دخی اوکنده اولان امامک خههین صیقا امام دوقوب خواج
 ندرین دیدکه مارقه کی آمدن صور دیشی ترجمه یارین روز عشرده هفت
 بصاف طوری بیه سوال اولده قده مؤلاد دخی شروط اسلامک مغاری
 نصیحت ایدن امامدی طوقوب محشر خلق اراسته رسوای اولمکن ایسه شرف
 شریفه و طریقتک امام کاظمی بولوب اولودیدانه شرمسار و حیل رسوای
 اولمقلقدن خدر اولمخنی تنیه بیورر لر لطیفه خواج برکون برارین کنارینده
 طور کس اول دانه اعی کلور کنولرینک بر دپول ایرمقدن کلور لطفه هوالط
 پزار لود ایدر لر خواج پونلری کلور رکن برینی ایرحق صولی طوب یارب کوندر
 اعمال فریاده باشار خواج پنچون فریاد ایدر کلور بر بول کسه ویریکو
 ترجمه یارین صراط وار لاقده معصیت ایداعی اولدیفز هاله شفاعت رسالت
 هر بر لر بر صراطدن کج رکن بر بول کبی علمیه کویاندیکز عین اعماله اولوب
 کناهرک تعلق سبیل کبائر اهل ناد حیمه دوشکلکن ایسه علم علمه مغرور
 اولوب بین الحوف والرجا رضاه الله ومفقرت لبیل علمیکزه مغرور واکتده
 اتک هائز اولمه یغنی ترفیع بیورر لر لطیفه برکون بر آدم الینه بر مجور ط
 الوب خواج شراویمده کنی بلور سک کلبر قیقانه لقی ویریم دیر خواج

شکلن سولیل بلورم دیدکه طشی بیازا یی وار و دیر خواج بیلم شغلای
 اویمکریچنه هدرج طولدر مشلر دیشی زجر بعض کس جوق بلورم دیوا
 میدان جیقوب بلدیکنی دخی بلز غائبدن دم اوروب کذب و دروغ اختیار
 ایله کلرزن بو مقوله ترهاندن کجوب آغی و قره بی سجب حق سالک اولرک
 دیواشارت بیورر لر لطف برکون خواج قیرده کز کس بر طایه راست کلوب
 اوغور یوب اوینه کوردی بو غار یوب در یسین صافر طانه صاحب فریاده رک
 هواجنیک اوینه کله یکنده خواج اهل آقاری شوطان نیک در یسین جیقا
 شوه رفیک یوزینی قره ایلم دیشی زجر قول قصور سزا و لطف عفو ایدر اخذ یس
 فحوا سجم مؤمن قرنا شلو کیرک عینی باغ صوص احتیاج اولان کس برک عینی
 یوزلرینه اوروب شرمسار و حیل اتک ایسه کال نصیحت و رد یقین ایله کندی خوش
 یلمند طریقه بولوب ایلموم کدوسندن مستقر و لطف نیک طریقه یقوب
 شرا یوب علان جناب کبر یادن اجر عظیم طبعی یا بیورر لر ایله برکون خواج
 پزارده کز کس بر هر یغ راست کلوب هواج برکون آیتک اویمه در دیمه
 دیدکه بلیم آی الوب صانه یغیم یوق دیشی زجر بولیل بیوده لاف نلک ایتک
 یاده کولره دیل بر قولاق ایدر از سولیب جوق دینه ملی زیر ایهوده سوز
 سولیلک

حلوایک باشلر حلواچی بره آدم نه پارسین دیوا خواجهی دو ککه باشلر خواجه
 دخی نه ککه ل بلده ایشی بوقه نیلی حلوان دو ککه بیدور لر دیمش ترجه قوتیه مقرر
 اولیاد حلوانکی سلوک ضرب و تریب یلیدیدور لر باغجه هم درگاه حضرت مولانا
 داخل اولنده طرب و سماعه رشتایدوب لغزین دخی تریب ایلد نقدی ایدر دیکو
 ایما بیور لر لطیفه عوام رمضان شریف بکالازم خلقه اولیده اوروج طوق دیوا
 بر دانه مولک پیدا ایدویه کونه بر دطاشی بر اقمه باشلر عوام نیک قزی کوروب
 جومله بر اوج طاشی قریب بر کون خواجه بکون آیتک قاجیر دیر لر اتا اید
 یکرمی بشی ایشی بر زهید ایدوک بقالوم دیوا اوه کلوب جمله کی دو کر هیا یار که یوت
 یکرمی طاش اولش اگر بونوک جمله سین دیر ایسم بکاسفیه دیر لر خلقه بکون آیتک
 فرق بشیدر دید که آئی او قونر کوندر سن فرق بشیدر دیر سین دیر لر عوام بر
 انضا فله سولیم اگر هر جملک حسابنه بقار سکون بکون آیتک یوزیکرمی بشیدر دیمش
 ترجه رمضان شریفک اولنه و اخر نه دقت اولتمیله عوام نیک کوریم سی زاهه بر فاقه
 اولمقد شهر ثلاثه ایلد ایام مبارکه یوزیکرمی بشی کونر ابلاغ ایشی اولد فی اشان
 لطیفه عوامی ایکی اولد قده اسکین نه بیار لر دیمش قهر قار رقیب قار یلیر یلیر دیمش
 تیره شبانه وقتی اولان عبادت حسنه رشتا بکونه مغرور اولمیلر اخیلر اولوب

زوال وقتی کله کوه نویدی بیدر اکنده کدن مقدم شبانه وقتیه عبادت ایدیکه
 دیوبشمان و نادمه و لطفه فائده و برتر دیکو تقویم ایدر لطفه عوام قاطله یلیر شردن
 چنقوب کیدر کن دوه سی کور کوب عوام بری بیره اوردی و زربنه هر کوب عوام فریادیه
 خلق جونی قهر تر لر بر دوقه نکره عقلی باشه کلوب ای سلطان کور دیکو می شود دوه یلی
 بکا نقد عفا ایلدی لطفه ایدوب شون طونکر بو غار لیم دیمش ترجه نکر دوه سنه
 ندرج ایلد بنوک امان و یوب کور کیمیک زیر مساع کوسر رسکوز سزی کور کوب ایلد
 اور هلاک ایلر اول سزه غلبه اقدن حیه و جوع ایلد فی ذیح ایدوب رو حکزی نفسکوز
 غلبه ایدوب متن مقصود بکونه و اصل اولوک دیدن قریف بیور لر لطیفه بر کون عوام
 یورتنیک طقدن زین العباب اون بر اقیه دیگر مکانه صناد عوام بیچون طقدن زین العباب
 اون صنادک دید کونده عوام زیاده فائده دندر دوستک ایشی ویرنده کور کونر
 ترجه بودنی معکوسد بر یون صنادک کوریلان شینک عبقیده فائده سی مس اولور
 مثلا عروج و سرقدن مقدم بر متاع زیاده ویررسه بون فائده اولش کیدر بعضی زیا
 ظن اولد معاملا نیک و قوعات محفومده عین منفعت ایدو کتایله صند عوام فی الحسنه
 ایقن تقیرنی یا بیور لر لطیفه بکون عوام قصه انساب کیوب مسجد و ارب غار کور
 دکه و وار دقه ارقه بون آدم عوام نیک خصلتین کوروب عوام طوطه صقنیه

نه ایدی: صاحب غیر منارید و فی برهم انشا ایته پیدی بزی بوکر به صداوت
 قور تاریری دیشی ره تقنی وریا اید اولان عمل صالح اولم عبادت و علم
 واردیدر اکو بنه و غرور دخی ایتمه بر هیات ایتمه شریف و طریقت همانده نظار اولده
 ریاضت و برهیز اولد عمل صالح اید فکر بقایه عصر وقت اید رک توحید و تهلل اید
 عالی مقام اید و تترتم اید صفایاب اید مزه ترغیب بیور لر لطیفه بر کجه
 رایانده مدارجه طغوز اچمه و بر شمر حوجه هله اول اچمه اولسون دیگرک او باغیب
 بقه که الله بر شنی یوق کوز لریم قیایاب این اوزا دوپ کوز باری طغوز اچمه
 اولسون دیشی برهمه بو فانی دنیاده اللریزه بولسان اچمه و غلوی عین رؤیا
 کبیر نزاع فراع اید دهانز یاده ملو بلفغ غیر غاف هبادر الکرده ایکن
 محله صدقه وادک و غیرات حسناته بذل اید وک او یا نه فکر وقت ایکن بر ش
 جقمسون دیکر تعریف و اشادت بیور لر لطیفه بر کون خواجه قبره چیقوب
 کبیر کن قرشوند برز آتکلو کلور خواجه سر عتایدوب بر مقبره یا نه کلوب
 اثرا بن چیقوب قبره کبیر آتکلو خواجه کوروب بره آدم بونده نه یا تو رسین
 دید که بر نفردی بدلم میوب اهل قبردن ایرم بوزا یه بره چیقوم ایدی دیشی
 نریمه بود نیایه نراعته چقق اولمزدن اوک اولوب بوا ایسه فاخره بی صبر و صبر

تفکری برینو کره طاقب زاد آخرت کوروب قوراهلندن اولونک نر برادر کورده
 حامی واردر بر کون سر عتله کلوب بزی تابید ایدر دیک تفهیم اولور و لطیفه
 بر کون خواجه بر بوستانه کوروب هاوج و شلغم نه کبولدی ایسه جوداله و قونیوه
 طولدر بر کون بوستانه دخی ملو مطلب بونده نه ارارسین دید که خواجه ششیروب
 کجه بر شید روزگار اسدی بنی بوا ارایه آتدی جوا بنی ویرمش ایسه ده بوستانه
 یا بنو لری کیم بولدی دینچه روزگار شید اولدیفندن بنی و ماردن اورایه آتدی
 نیه یا پشدم ایسه امله قلدی دید که بوستانه یا بنو لری جوداله کیم طولدر بر ک
 دینچه جوا بنده بنانی تفکرا ایدر دم دیشی ترجمه بوطل خیال کبی اولان دنیله
 بلا تفکر امتاع هوار راق طو بلوب حلال هرام ساجیوب ادهار و طول امل اید
 فردایی دوشو نمیان کسه لر یا بنی باغبانی حقیقی اولان جناب کبر یاد بوا تنه
 اوید اگری بدگری سوز لر اید قبول اولد جفندن بشقه شروع و غیر شروع اولون
 ادهار امتش اولد قلدی اموال و ارزاقه ایچون عین حسابده بر جواب ویره میوب
 ما بدس قلد جقلد بد وارطه لره او غلامقدن ایسه شمدیدن تفکر ایدوب حقوق
 جبادی اوزه ریکزدن اسقاط و ثابست سفقر اولوب جناب کبر یادن مغفرت طلبی تیرد
 و تنیه بیور لر لید بر کون خواجه فتنیه واروب بر هلا ایمی دکا نه کبر رحمت بسم و بر

